

**Univerzita Karlova
Filozofická fakulta**

Ústav českých dějin

Bakalárska práca

Babeta Jurámková

Samuel Štúr – Zabudnutý učiteľ národovcov

Samuel Štúr – A forgotten teacher of Slovak awokeners

Praha 2019

Vedúca práce: doc. Mgr. Daniela Tinková, Ph.D.

Pod'akovanie

Na tomto mieste by som rada pod'akovala tým, ktorí mi pomohli so vznikom tejto práce. V prvom rade ďakujem doc. Mgr. Daniele Tinkovej , Ph.D. za vnuknutie tejto skvelej témy, množstvo cenných rád a inšpirácie. Samozrejme, nesmie chýbať ani pod'akovanie mojim rodičom, bez ich podpory vo všetkých smeroch by som to nezvládla. Obrovská vďaka patrí mojim spolužiakom - tým z ročníka za spoločnú pomoc naprieč troma rokmi a veľkú vzájomnú podporu. Tým z vyšších ročníkov patrí veľká vďaka za všetky cenné rady a motiváciu. Špeciálne pod'akovanie patrí Phdr. Eve Kowalskej DrSc. za neuveriteľne veľkú a nečakanú pomoc. Rovnako vďaka patrí aj Petrovi Machovi, Ph.D. a Phdr. Daniele Kodajovej, Ph.D. za skutočne cenné konzultácie. V poslednom rade patrí veľké pod'akovanie za neuveriteľnú ochotu a pomoc zamestnancom nasledujúcich archívov: Literárneho archívu SNK v Martine, Slovenského národného archívu v Bratislave a Národného evanjelického archívu (EOL) v Budapešti.

Prehlásenie

Prehlasujem, že som bakalársku prácu vypracovala samostatne, že som riadne citovala všetky použité pramene a literatúru a že práca nebola využitá v rámci iného vysokoškolského štúdia či k získaniu iného alebo rovnakého titulu.

V Prahe, dňa

Abstrakt

Osoba Samuela Štúra (1789-1851) je verejnou vnímaná skôr na pozadí dejín ako otec Ľudovíta Štúra. Často spomínaná je v tejto súvislosti jeho učiteľská kariéra. Známe sú aj jeho kontakty s Františkom Palackým. Jeho život sa odohrával na prahu národného obrodzenia. Napriek tomu, že bol v kontakte s dvomi vedúcimi osobnosťami národných obrodění, upadla jeho osoba do zabudnutia. Predkladaná práca sa snaží na základe analýzy fragmentov popísať najdôležitejšie aspekty života Samuela Štúra a priblížiť tak jeho životnú realitu. Práca by rada prispela k priblíženiu rozdielu medzi osvietenškou a romantickou generáciou a ich vzájomnej úlohy pri formovaní národnej identity.

Kľúčové slová: školstvo, Uhorsko, Ľudovít Štúr, František Palacký, národnosť

Abstract

Samuel Štúr (1789-1851) is, as a public figure, usually perceived to be in the historical background: the father of Ľudovít Štúr. He is often mentioned in the context of his teaching career or his being in contact with František Palacký. He lived his life on the brink of the national awakening. Despite his close connection to the two leading figures of the national awakenings he fell into oblivion. The aim of this thesis is to describe the crucial aspects of his life utilizing fragment analysis and thus provide a closer understanding of his life circumstances. Furthermore, this thesis is attempting to depict the discrepancy between the enlightened and the romantic generation and their reciprocal role in the forming of national identity.

Key words: schools, Kingdom of Hungary, Ľudovít Štúr, František Palacký, nationality

Obsah

Úvod.....	7
Vlastný úvod práce.....	7
Metodológia.....	7
Poznámka k prepisom prameňov	10
Poznámka k citovaniu prameňov	10
1. Život Samuela Štúra	12
1.1. Pôvod rodiny Štúrovcov a život Samuela Štúra	12
1.2. Osobná a fyzická charakteristika Samuela Štúra.....	17
2. Uhorský školský systém.....	19
2.1. Školstvo v Uhorsku do smrti Samuela Štúra.....	19
2.2. Evanjelické školstvo v Uhorsku v čase do smrti Samuela Štúra	22
3. Štúdium a učiteľská kariéra Samuela Štúra	27
3.1. Štúdiá	27
3.1.1. Štúdium v Lubine a Trenčíne	27
3.1.2. Štúdium v Modre	30
3.2. Učiteľská kariéra	31
3.2.1. Trenčianske obdobie.....	31
3.2.2. Uhrovske obdobie.....	33
4. Samuel Štúr a František Palacký.....	41
5. Samuel Štúr ako rodič	45
5.1. Karol Štúr.....	45
5.2. Ľudovít Štúr	48
5.3. Ostatné deti Samuela Štúra	54
6. Samuel Štúr a národnosť	55
7. Dielo Samuela Štúra.....	61
7.1. Školské zbierky	61
7.1.1. Detské verše	61
7.1.1. Učebnice	62
7.2. Laus Artium Litterarum	63
Záver	65
Zoznam použitej literatúry	68
Prílohy.....	74

Úvod

Vlastný úvod práce

Otec Ľudovíta Štúra, Samuel Štúr, rozhodne patrí medzi polozabudnuté osobnosti slovenskej histórie. Väčšinou sa o ňom verejnosť dozvedá práve prostredníctvom rôznych životopisov jeho najznámejšieho syna. Hádám každý vie, že Ľudovít Štúr pochádzal z učiteľskej rodiny. Slovenskou historiografiou je nepochybne kladený dôraz na túto skutočnosť ako na formujúci faktor jednej z najväčších historických osobností Slovenska.

Metodológia

O samotnom Samuelovi Štúrovi sa nám zachovalo pomerne málo. Klasickú chronologickú biografiu vypracoval historik Pavel Horváth v dielach *Trenčín a rodina Štúrovcov*¹ a *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*.² Podrobne vypracoval aj kompletnú genealógiu tejto rodiny, pričom je jeho práca v tomto smere nesmierne precízna a rešpektovaná. Z týchto dvoch prác vychádza aj základná forma tejto bakalárskej práce. Nakoľko v rámci chronologickej biografie vyťažil Pavel Horváth túto tému takmer kompletne, bola táto bakalárska práca koncipovaná odlišným spôsobom. Krátky chronologický náčrt Samuelovho života je opísaný v prvej kapitole, ktorá slúži ako úvod do jeho života a na získanie základného prehľadu o ňom. Následne sa bakalárska práca stáva sondou do najdôležitejších faktorov Samuelovho života, ktoré sa snaží bližšie priblížiť a analyzovať.

Analýza vychádza z pomerne malého množstva archívnych prameňov – vlastnej pozostalosti S. Štúra, ktorú tvoria prevažne ním zachované učiteľské spisy, niekoľko úradných listín spojených s jeho osobou, či školské poriadky. Väčšina z týchto archíválií pochádza z *Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice v Martine*, v ktorej je uložená takmer kompletná pozostalosť Samuela Štúra, vrátane listín. Listiny spojené s uhorským evanjelickým školstvom sú dostupné v *Budapešti v Evanjelickom národnom archíve – Evangélikus Országos Lévértár* – EOL. Úradné listiny spojené s panstvom v Uhrovci poskytol *Slovenský národný archív*, konkrétne jeho bratislavská pobočka.

¹ HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov: pôvod rodiny Ľudovíta Štúra*. Trenčín: Trenčianské múzeum, 1983

² HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*. Bratislava: Tatran, 1988.

Dôležitým zdrojom pre bakalársku prácu bolo niekoľko vydaných prameňov spojených s Ľudovítom. Najdôležitejší z nich je bez pochyb dielo Jozefa Miloslava Hurbana *Rozpomienky*.³ Toto dielo pôvodne vyšlo ako cyklus článkov v časopise Slovenské pohľady. Toto dielo prvýkrát vyšlo v roku 1959, avšak až v roku 2015, pri dvojtom výročí narodenia Ľ. Štúra, vyšlo úplne kompletne, bez cenzorných zásahov. Z tohto dôvodu bola pri písaní tejto práce využívaná nová verzia prameňa. Medzi ďalšie vydané pramene patrí kompletná päťdielna korešpondencia Ľudovíta Štúra vydaná Jozefom Ambrušom, Karolom Rosenbaumom a Vladimírom Matulom.⁴ Nemenej podstatným je aj vydaná korešpondencia Františka Palackého, spojená s jeho denníkom.⁵

Skutočnosť, že množstvo malých zmienok sa nachádza v rôznych prameňoch a dielach o Ľudovítovi Štúrovi učinila z mnohých z týchto diel základ sekundárnej literatúry tejto bakalárskej práce. Medzi ďalšiu sekundárnu literatúru patria diela týkajúce sa školstva, so zameraním na evanjelické školstvo, národnosti, deti S. Štúra.

Bakalárska práca je tak v konečnom dôsledku koncipovaná ako forma fragmentárnej sondy, snažiaca sa rekonštruovať aspoň približnú podobu a okolnosti najdôležitejších faktorov života Samuela Štúra. Kládne si otázky typu: čo ovplyvnilo Samuela Štúra pri výbere povolania? Ako skutočne vykonával svoje povolanie? Čo ho viedlo k tvorbe vlastných diel? Ako vnímal svoju vlastnú národnosť? Ako veľmi ovplyvnil svojich synov a Františka Palackého? Aká bola v tej dobe spoločnosť, v ktorej sa Samuel Štúr pohyboval? Ktoré faktory formovali jeho identitu?

Cieľom práce je analýza životných podmienok a vplyvov S. Štúra, pričom sa snaží o načrtnutie viacerých perspektív na jeho život a prostredníctvom viacerých kontextov nahradiť zjednodušené a schematické vysvetlenie dejín.

Prvá kapitola sa zaoberá, ako už bolo spomenuté, krátkym chronologickým životopisom Samuela Štúra, ktorý slúži na načrtnutie všetkých základných okolností jeho života, vrátane tých, ktoré by pre nedostatok prameňov a informácií nenaplnili kvality kapitoly, resp. podkapitoly, pričom by v ich prípade išlo len o suché konštatovanie mála

³ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*. Bratislava: Slovart, TASR, 2015.

⁴ ŠTÚR, Ľudovít a Jozef AMBRUŠ. *Listy Ľudovíta Štúra I: 1834-1843*. Bratislava, 1954; ŠTÚR, Ľudovít, Karol ROSENBAUM a Jozef AMBRUŠ. *Listy Ľudovíta Štúra. II, 1844-1855*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1956; ŠTÚR, Ľudovít, Jozef AMBRUŠ a Karol ROSENBAUM. *Listy Ľudovíta Štúra. III, Dodatky*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1960; MATULA, Vladimír. *Listy Ľudovíta Štúra. IV, Dodatky*. Bratislava: Národné literárne centrum - Dom slovenskej literatúry, 1999.

⁵ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky. I., Autobiografie a zápisky do roku 1863*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa, 1898; NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky. II., Korespondence z let 1812 - 1826*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa, 1902.

faktov. Medzi tieto fakty patrí napríklad genealógia a pôvod Samuela Štúra, ktorú bezchybne spracoval Pavel Horváth a bakalárska práca by v tomto smere nemala čím novým prispieť. Problematicky uchopiteľné je aj manželstvo S. Štúra, o ktorom vieme jedine základné informácie z matrik a dochované opisy domácnosti sa zameriavajú jednotlivo na opis Samuela a jeho manželky, pričom sa k ich vzťahu bližšie nevyjadrujú.

Témou nasledujúcej kapitoly je krátky náhľad do situácie školstva v Uhorsku na počiatku 19. storočia. Tento náhľad do problematiky, či už z pohľadu študenta, alebo učiteľa, nám napomáha k bližšiemu pochopeniu každodennej Samuelovej reality. Zvláštny zreteľ je kladený na objasnenie špecifik školstva v rámci evanjelickej cirkvi.

Ďalšia kapitola sa už konkrétne zaoberá jeho vlastnými štúdiami a učiteľskou kariérou, zároveň približuje platové a životné okolnosti spojené s týmto povoláním, snaží sa o rekonštrukciu vzťahov so Zay-Uhrovským panstvom, ktorá bola pre Samuela v rámci vykonávania povolania kľúčová a nakoľko sa podmienky práce zmenili po smrti Imricha Zaya.

Nasledovné kapitoly ešte viac približujú niektoré jednotliviny zo života Samuela. Konkrétne štvrtá kapitola sa snaží o rekonštrukciu vzťahu s Františkom Palackým, primárne sa zameriava na objasnenie naratívu slovenskej historiografie o blízkosti ich vzťahov.

Kapitola piata sa zameriava na Samuelove deti, dáva si za cieľ rekonštruovať vplyv otca na ich život. Bližšie sa zameriava na Karola a Ľudovíta, o ktorých sa nám práve kvôli dôležitosti ich osobností zachovalo najviac, zároveň v niektorých smeroch kontrastná povaha bratov nabáda k objektívnejšiemu pohľadu na ich vzájomný vzťah s otcom.

Nakoľko predošlá kapitola pojednáva o Ľudovítovi Štúrovi, ktorý aj spolu s bratom Karolom položili základy národného obrodzenia a o ich vnímaní svojej slovenskej identity nemožno pochybovať, poskytuje šiesta kapitola priestor pre objasnenie Samuelovho vnímania etnicity. Hlavný cieľ kapitoly je na základe analýzy prameňov a pomocou sekundárnej literatúry potvrdiť, prípadne vyvrátiť zaužívané tvrdenie o Samuelovej národnej uvedomelosti a zároveň poskytnúť pohľad na prípadnú rozdielnosť staršej a mladšej generácie Slovákov v dobe národného obrodzenia.

Posledná kapitola sa zaoberá rozborom dochovaných diel Samuela Štúra, snaží sa analyzovať ich vznik. Za úlohu si rovnako kladie určenie pôvodného zdroja týchto diel, rovnako ako určenie toho, na čo boli používané a akú funkciu pre Samuela plnili. Zároveň

je uvedený krátky výber niektorých diel v prepisoch v prílohách na konci bakalárskej práce.

Poznámka k prepisom prameňov

K napísaniu tejto bakalárskej práce som využívala množstvo prameňov z pozostalosti Samuela Štúra, pričom som sa rozhodla niektoré, ktoré som svojou výpovednou hodnotou považovala za podstatné, prepísať z pôvodných rukopisných dokumentov.

Väčšina týchto dokumentov je špecifická svojim pôvodom; vznikli totižto v prvej polovici 19. storočia v evanjelickom predobrodeneckom prostredí. Jazyk, ktorým sú písané je teda slovakizovaná čeština, teda čeština, obohatená o niektoré slovenské nárečové prvky. Z tohto dôvodu je pomerne náročné určiť, k akému „prekladu“ sa prikloniť, obzvlášť v prípade básní, ktoré by mohli pri preklade do súčasnej češtiny alebo slovenčiny stratiť niektoré svoje typické prvky. Na podobný postup som v prípade predobrodeneckých textov, alebo ich úryvkov (ak neexistuje uznávaný preklad do moderného spisovného jazyka) narážala v rámci slovenskej historiografie pomerne často. Preto som sa rozhodla ponechať prepisy textov v prepise čo najpodobnejšom originálnemu zneniu, napriek súčasným edičným zásadám.⁶

Poznámka k citovaniu prameňov

Počas písania práce som narazila na problematiku citovania niekoľkých prameňov z Literárneho archívu Slovenskej národnej knižnice. Časť z listín, ktoré som pri práci využívala je dochovaná vo fotografických kópiách, pričom je niekoľko rozličných dokumentov spojených na reprografickej páske pod jednotnou signatúrou, čo činí citovanie nepresným. Pred signatúrou preto uvádzam nadpis daného dokumentu. Podobný postup som zvolila aj v prípade zvyšných dokumentov z LA SNK. Ide hlavne o diela Samuela Štúra, ktoré majú pridelenú svoju vlastnú signatúru, pre lepšie orientovanie som ale pridávala aj názov daného dokumentu, ak predtým nebol spomenutý v texte na citovanom mieste. V tom prípade som použila len signatúru samotnú.

Čiastočne problematicky pôsobia aj citácie z Národného evanjelického archívu v Budapešti, ktorý obsahuje niekoľko zbierok označených ako AGE I, AGE II a AGE III,

⁶ ŠTOVÍČEK, Ivan. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. – 20. století pro potřeby historiografie*. Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 2002.

kde sú dané dokumenty radené v zozname len podľa svojho pôvodného názvu a nemajú archívom pridelené signatúry.

1. Život Samuela Štúra

1.1. Pôvod rodiny Štúrovcov a život Samuela Štúra

Pri vyslovení mena Štúr sa väčšine ľudí vybaví hneď rodné miesto najznámejšieho predstaviteľa tohto rodu, Ľudovíta, a to Zay-Uhrovec. Toto miesto, ktoré sa už tradične nachádzalo v Trenčianskej stolici,⁷ však nebolo miestom pôvodu Štúrovcov, avšak miestom ich pôvodu je neďaleko stojace stoličné mesto Trenčín.

Pôvod Štúrovcov je tu najďalej datovaný do 16. storočia, prvá zmienka pochádza z roku 1588 z daňového súpisu.⁸ Predok spomínaný v daňových súpisoch sa volal Benedikt Štúr. Prvé tri známe generácie Štúrovcov sa venovali poľnohospodárstvu na vlastných pozemkoch, po viacerých tragédiách však boli nasledujúce generácie nútené uchýliť sa k inému spôsobu obživy.⁹ Štúrovi predkovia prežili napríklad blokádu Trenčína počas povstania Františka II. Rákocziho, požiar mesta v roku 1708, pri ktorom prišli všetky štúrovské rodiny o domy, či morovú epidémiu v Trenčíne o dva roky neskôr. O ďalšie dva roky neskôr bola škoda na majetku, spôsobená hlavne požiarom štyroch rokov, odhadnutá na tisíc zlatých. V roku 1715 však prichádza ďalšia morová epidémia, tentoraz s vážnejšími dôsledkami a z troch trenčianskych štúrovských rodín túto epidémiu prežila len rodina Štefana Štúra mladšieho, zatiaľ čo rodiny jeho bratov Daniela a Pavla vymierajú.¹⁰

Už koncom 17. storočia a naplno v 18. storočí sa stalo typickým štúrovským remeslom súkenníctvo, ktoré v tomto období patrilo k najviac prosperujúcim cechom a bolo v trenčianskej stolici jednoznačne dominantné.¹¹ Tomuto remeslu sa pravdepodobne ako prvý vyučil už spomínaný Štefan Štúr ml., ktorý sa stal učňom od roku 1696, v roku 1699 tovarišom a o dva roky neskôr sa stal majstrom v trenčianskom súkenníckom cechu a neostáva len pri tejto životnej zmene. V tom istom roku sa Štefan oženil s dcérou miestneho želiara, s ktorou spolu do dospelosti vychovávajú dvoch synov a jednu dcéru. Štefan zomiera ešte pred rokom 1730, kedy presne, však nie je známe. Po jeho smrti sa za súkenníka vyučil nielen jeho syn Michal, ale aj Michalovi bratrance, ktorí

⁷ BEL, Matej. *Trenčianska stolica*, Eds.: Turóci, Martin, Nagy, Imrich. Čadca: Kysucké múzeum v Čadci, 2013, s. 51.

⁸ HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov: pôvod rodiny Ľudovíta Štúra*, s. 9.

⁹ Ibidem.

¹⁰ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 9.

¹¹ DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr – Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*, Kaligram 2017, s. 49.

zjavne prežili všetky predošle spomínané strasti (príbuzenské vzťahy v tomto období nie sú úplne známe).¹²

Cesty tejto rodiny sa s Trenčínom rozchádzajú pri Pavlovi Štúrovi, ktorý bol Michalovým synom a ktorý sa za obživou presťahoval do obce Lubina v čachtickom panstve.¹³ Keďže nevlastnil žiadny pozemok, jeho meno sa v urbárskych súpisoch takmer nevyskytuje, a preto je ťažké určiť rok presunu do tejto obce. Je však isté, že žil na slobodníckej usadlosti Juraja Harusku, kde bol zapísaný ako podnájomník. To, že zostal verný tradičnému remeslu nám potvrdzujú matriky pri krste jeho detí.¹⁴ Že ide o tohto Pavla Štúra potvrdzuje aj poznámka v matrikách o tom, že bol v Lubine prezývaný ako Trenčan.

Niekedy pred rokom 1784¹⁵ sa Pavel oženil s Evou Drahovskou, s ktorou mal v roku 1782 syna Jána, ktorý po roku zomrel a takisto ako 8 ročná zomrela aj ich druhorodená dcéra Katarína narodená v roku 1784. V roku 1786 sa narodil ďalší syn Ján, ktorý sa už dospelosti dožil a roku 1789 sa narodil Samuel. Ján so Samuelom mali ešte dve sestry, ktoré sa dožili dospelosti, Zuzanu a Evu (1801 a 1809), ďalší štyria súrodenci zomreli ešte v novorodeneckom veku.¹⁶

Lubina sa v čase narodenia Samuela a jeho súrodencov stala rozvinutou a pomerne ľudnatou obcou, prevažne evanjelického vyznania, v ktorej sa už väčšina obyvateľov odprosťovala od poľnohospodárstva a prechádzala na remeslo. Týmto remeslom bolo opäť prevažne súkenníctvo, ktoré bolo v tomto regióne samo osebe dosť rozvinuté, čo, samozrejme, spôsobovalo konkurenciu, a tak boli nasledujúce generácie postupne nútené sa od tohto remesla vzdialiť. Samuelov otec Pavel sa do Lubiny presťahoval práve v období, ktoré Horváth nazýva „Vlnovou revolúciou“. Problémom však nebola len konkurencia medzi jednotlivými súkenníkmi, ale aj rozvoj textilného priemyslu ako takého, ktorý spôsoboval postupný úpadok tohto remesla v danej obci.

Dôležitým medzníkom ako v živote obce, tak aj v živote Samuela bolo vydanie tolerančného patentu Jozefa II. Vzápätí lubinskí evanjelici založili cirkevný zbor, pod ktorého patronátom v roku 1784 postavili kostol, ku ktorému patrila aj škola založená

¹² HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 10.

¹³ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 12.

¹⁴ Ibidem, s. 20.

¹⁵ Ibid., s. 35.

¹⁶ HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov: pôvod rodiny Ludovíta Štúra*, s. 13.

v predošlom roku. Túto školu, ktorú tvorila jedna trieda, v rokoch 1795 – 1801. Samuel navštevoval ako jedno z približne 150 detí.¹⁷

Samuel po šesťročnom štúdiu na miestnej ľudovej škole prešiel na evanjelickú cirkevnú školu v Trenčíne, kde sa naučil základy latinčiny, vďaka ktorým mohol prestúpiť na Modranské gymnázium. Jeho štúdium na tejto škole trvalo necelých 6 rokov - od roku 1803 po zimný semester 1809. Na tejto škole sa Samuel postupne prebojoval medzi výborných študentov a naučil sa aktívne používať latinčinu, ktorej znalosti neskôr v živote využíval.

V roku 1809 sa Samuel Štúr na pozvanie vracia do Trenčianskej školy, avšak už ako učiteľ organista. Samuel so svojimi odchodenými šiestimi ročníkmi gymnázia patril medzi najvzdelanejších učiteľov nevelkého učiteľského zboru. Okrem neho úlohu *latinského učiteľa tzv. scholae latinae docens* vykonával istý Ján Martinek, ktorý vyučoval vo vyšších triedach.

Medzitým sa menili rodinné pomery. Matka Samuela, Eva, zomrela v roku 1818, starší brat Ján zomrel ako 33 ročný o rok neskôr. Otec Pavel sa zjavne kvôli dvom malým dcéram roku 1820 znovu oženil so svokrou svojho nebohého syna, sám zomiera v roku 1827 ako 66 ročný. Samuelove sestry sa už ako siroty povydávali mimo rodnú obec, a tak v Lubine ostali jedine potomkovia Samuelovho brata Jána.¹⁸

Samuel sa 3. 7. 1810 oženil s Annou Michalcovou. Zápis v matrike ho spomína ako *scholae nostrae classis minimorum docens et organedus*, teda učiteľa a organistu nižšej triedy *scholae nostrae* t. j. trenčianskej evanjelickej školy. Za svedkov im išli kurátor evanjelickej cirkvi Michal Wagner a miestny zlatník Ján Husár – obaja v obecnej hierarchii patrili medzi vážené osoby, čo značí, že medzi seba rátali aj Samuela.¹⁹

Anna pochádzala z mäsiarskej rodiny. Toto remeslo bolo tradičným u oboch jej rodičov. Annina matka pochádzala zo starého zemanského rodu Demianovcov. V spomienkach na ich syna Ľudovíta označuje Jozef Miloslav Hurban Annu takto: „*Pani Štúrová bola dobrosrdečná, cnostná, pobožná, tichej povahy, k tomu cele preniknutá duchom povestí a dobrých mravov národných. Pieseň pobožná i národná bývala obživou*

¹⁷ PODOLAN, Peter. *Zabudnutý dokument o histórii obce Lubina* in: *Historia nova. Dejiny prístupné všetkým*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského - Katedra slovenských dejín, 2011, 2, č. 2, s. 272.

¹⁸ HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov: pôvod rodiny Ľudovíta Štúra*, s. 19.

¹⁹ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 35.

*a oduševňovateľkou domácnosti. Schránlivosť, vzorné obcovanie, pokoj domáci, prísna kázeň, to je škola najlepšia pre takých chlapcov.*²⁰

V Trenčíne sa im 25. 3. 1811 narodil ich najstarší syn Karol. Po narodení Karola sa rodina presťahovala do Zay-Uhrovca na pozvanie grófa Imricha Zaya. Ten ponúkol Samuelovi miesto dedinského učiteľa na evanjelickej škole. V miestnej škole začal Samuel pôsobiť od 8. februára 1813. Imrich Zay patril k šľachte, ktorá v období ešte pred intenzívnou maďarizáciou podporovala komunikáciu v dobovej slovenčine, ktorú aj sám ovládal. Dával si záležať na usporadúvaní mnohých kultúrnych akcií ako napríklad divadlá, koncerty, zábavy, prednášky či výlety. Mal rád svojich poddaných, so Samuelom nadviazal vzťah, ktorý skutočne možno nazvať priateľským, pravdepodobne vďaka vzájomnej intelektuálnej odozve a porozumeniu.²¹

28. októbra 1815 sa im už v Uhrovci narodil syn Ľudovít. Po ňom nasledovali ešte Samuel mladší (1818), nazývaný Samko, syn Ján (1821), ktorý ešte v detskom veku zomrel na šarlach, jediná dcéra Karolína (1826) a ďalší syn Ján (1827).²² Jozef Miloslav Hurban opisuje v Rozpomienkach Štúrovcov nasledovne: *„Rodičia Štúrovi boli vzor pre každý vek i stav, i pre každý stupeň ľudskej vzdelanosti ... Dom jeho rodičovský bol tak vzorný, že by k veľkému blahu a rozkvetu národa poslúžila tá okolnosť keby mnohí vzali si ho za príklad k nasledovaniu. Štyroch synov a jednu dcéru vychovali títo chudobní rodičia k vysokým stupňom vzdelanosti a oduševnenia ... Koľko darov božích, národu nášmu udeľovaných, v čel'adiach a rodinách jeho zakopávaných býva tým, že otcovia a matky nechodia takými cestami, ako chodil Štúr a Michalcová. Prísna kázeň otcovská, mierna starostlivosť a schránlivosť matkina; dom presiaknutý duchovnými plodmi cirkvi a národa. Duša stečená s dušou tých mravných osobností nevdojak prelieva sa do dietok. Ale pozrite si na modernú výchovu liberalistickú. Už v kolíske dieťaťa maľujú veľkú budúcnosť, keď odrastie, zo všetkého musí okúsiť, čo rodičia ochutnajú, tisnú ho vždy na vyšší a vyšší stupeň, než na ktorom oni stoja, dajú ho učiť len tomu, z čoho majú nádej na bohatstvo, moc, právo alebo nadprávo. Terajšie decko musí všetko mať, čo vidí očima, len tie hviezdy mu rodičia nestráhajú z neba. Preto aj veľké nároky a potreby sú tie priepasti, kvôli ktorým tejto výchovy mládež zapredáva národ, vieru a všetky ideály lepších duchov. Štúrov dom vychovával dietky v bázni a v kázni rodičovskej a sám preniknutý bol bázňou božou, bázňou zákona božieho. Prísna povinnosť bolo heslo*

²⁰ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*, s.16.

²¹ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 39.

²² HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov: pôvod rodiny Ľudovíta Štúra*, s. 30.

otcovo; miernenie tej prisnosti a milostiplné oduševnenie za blaho a budúcnosť dietok bol duch, ktorý unášal tú dobrotivú, dobromyseľnú, dobročinnú, schránlivú, čistoty a poriadku milovanú matku Štúrovcov.”²³

Hurban opisuje a vystihuje duchovné hodnoty zakorenené v základoch rodiny Samuela Štúra. Niet pochýb, že duchovné bohatstvo bolo tým najcennejším, čo mohli Samuel s Annou prenechať svojim deťom. Zlá finančná situácia sa s nimi ťahala po celý život a bola zjavne aj motiváciou na presun z Trenčína do Zay-Uhrovca. Pozícia učiteľa na dedinskej škole poskytovala viacero príležitostí ako si privyrobit', aj keď mnohokrát nešlo o peniaze, ale vyplácanie v naturáliách, čo zaiste pomáhalo chodu domácnosti. Samuel si okrem iného privyrábal kníhviazačstvom na panskom dvore, spisovaním inštancií, založil nedeľnú školu, ktorou sa snažil podnietiť vzdelávanie dospelých obyvateľov Uhrovca.²⁴

Pomery sa značne zmenili po Imrichovej smrti a príchode Imrichovho syna Karola. Karol bol v tomto veku horlivým maďarizátorom, v neskoršom veku niekým, koho môžeme nazvať „najbližším nepriateľom“ Ľudovíta – mnohokrát sa mu snažil dohovárať a pritiahnúť ho na svoju stranu.²⁵ Karol privolal na svoje panstvo maďarského učiteľa, čím vážne obmedzil Samuelovu prácu. Zároveň sa Karol Zay neodvážil pristúpiť k prepusteniu S. Štúra, je dosť možné, že v tomto prípade zafungovala práve ľudská stránka a predošlá blízkosť ich rodín.

Popri zhoršujúcej sa finančnej situácii a postupne chradnúcemu zdraviu sa Samuelov život pomaly, ale iste krátil. Trápenie mu neľahčili ani revolučné roky, počas ktorých mu vrásky na čele spôsobovali hlavne jeho synovia a ich aktivity. Údajne sa neraz po Uhrovci šírili nepravdivé reči o ich smrti.²⁶ Tieto udalosti však Samuelovo zdravie podlomili natoľko, že postupne nebol úplne schopný vykonávať svoje povolanie, a tak sa Ľudovít snažil o čo najlepšiu starostlivosť o svojich rodičov, ktorých plánoval presťahovať k bratovi Samkovi, nakoniec ale z tohto plánu zišlo. Životom utrápený Samuel Štúr po ťažkom živote zomiera na „zošlost' vekom“ 27. júla 1851, obklopený manželkou, Ľudovítom a dcérou Karolínou. Pre Ľudovíta išlo o ťažkú životnú ranu a otcovi posmrtné venoval báseň *Duchy otcov, preč letíte*.²⁷

²³ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*, s. 15 – 16.

²⁴ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 42.

²⁵ DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr – Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*, s. 111.

²⁶ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 46.

²⁷ Báseň bola napísaná v deň Samuelovej smrti. ŠTÚR, Ľudovít: *Spomienky*. Zlatý fond denníka SME 2017, Dostupné online: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1917/Stur_Spomienky [cit. 11. 8. 2019].

1.2. Osobná a fyzická charakteristika Samuela Štúra

Samuel Štúr je v dobových prameňoch popisovaný ako prísny a zodpovedný človek so zmyslom pre humor. Nachádzame zmienky o jeho dobrých mravoch, oddanosti svojim ideálom a bystrom ume. Na ostatných ľuďoch zanechával dobrý dojem, čo potvrdzuje napríklad Hurban: „ *Otec bol muž učený, charakteru vážnosť a úctu vymáhajúceho na každom, kto zblížil sa jemu...*“²⁸, prípadne blízke vzťahy s grófom Imrichom Zayom, spojené s častými pozvaniami na rozličné grófske akcie, ktoré Imrich Zay organizoval. Všetky tvrdenia potvrdzuje aj to málo zachovaných osobných dokumentov. Samuel Štúr pre seba vytváral nedostatkové učebnice,²⁹ písal básne³⁰ a religiózne texty³¹ apelujúce na mravnú osvetu detí a medzi najosobnejšie patrí krátky zošit, s vypísanými pravidlami, ktorými sa počas života riadil.³²

Po fyzickej stránke je charakterizovaný ako pomerne vysoký muž atletickejšej postavy, ku koncu života však schradnutej, s prísnyim výrazom v tvári, čiernymi vlasmi a kontrastne modrými očami.³³ Údajne ich so synom Ľudovítom odlišovala práve farba vlasov a očí, keďže Ľudovít mal gaštanové vlasy a hnedé oči. Treba však mať na pamäti, že aj tak ide o značne nepresný opis, nakoľko ani v súčasnosti si nie sme istí presnou podobou Ľudovíta Štúra.³⁴ Väčšina jeho portrétov vznikla totižto po jeho smrti a z fotografií sa zachovali len dve snímky nedobrej kvality. Práve na základe dlho stratenej fotografie nájdenej v pozostalosti brata Jána vznikla väčšina najznámejších portrétov Ľudovíta Štúra, pričom jasne vidieť určitú idealizáciu medzi fotografiou a portrétom. Vyzdvihnutie podoby otca a syna tak možno v súčasnosti brať ako veľmi orientačné.³⁵

Zaujímavosťou však je existencia portréту Samuela Štúra v expozícii jeho rodného domu v Lubine, ktorý vznikol v roku 1992 na objednávku múzea. Autorom je jeden zo zamestnancov Trenčianskeho múzea, ktorého expozícia v Lubine oslovila so žiadosťou o vytvorenie portrétu. Ten bol inšpirovaný práve dochovanými opismi

²⁸ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*, s. 15.

²⁹ MJ 372, MJ 685, LA SNK.

³⁰ MJ 604, LA SNK.

³¹ MJ 370, LA SNK.

³² MJ 403, LA SNK.

³³ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*, s. 47 – 49.

³⁴ MACHO, Peter, Daniela KODAJOVÁ a kol. *Ľudovít Štúr na hranici dvoch vekov – Život, dielo, doba verzus historická pamäť*. Bratislava: VEDA, 2015, s. 313.

³⁵ Bližšiemu porovnaniu vzájomnej podobnosti synov Karola a Ľudovíta s otcom sa venuje PARENÍČKA, Pavol. *Štúr a Hurban, myšlienka a čin*. Martin: Matica slovenská, 2017, s. 23.

a fotografiou Samuelovho najmladšieho syna Janka, podľa ktorej je zreteľne štylizovaný.³⁶

Bližšia podoba Samuela Štúra nám tak nie je presne známa, vrátane nejakých bližších charakterových rysov nakoľko sú všetky dochované popisy pomerne skromné na širšie informácie. V konečnom dôsledku však nemožno vylúčiť ich pravdivosť, keďže sa všetky v opisoch osobnosti S. Štúra zhodujú.

³⁶ Za poskytnutie bližších informácií k portréту ďakujem zamestnancom Expozície rodného domu Samuela Štúra v Lubine.

2. Uhorský školský systém

2.1. Školstvo v Uhorsku do smrti Samuela Štúra

Školstvo a vzdelanie hralo v Samuelovom živote významnú úlohu. V každom životopise jeho detí sa dočítame, že pochádzali z učiteľského prostredia. Bol prvým z mnohých generácií Štúrovcov, ktorému sa dostalo lepšieho vzdelania a pozmenilo to smerovanie jeho kariéry z remesla na učiteľstvo. Samuel mal zároveň to šťastie, že sa narodil po vydaní *Ratio educationis* a prijatí *Tolerančného patentu*, a tak mohol od mladého veku navštevovať školu, v ktorej bol veľmi pravdepodobne rozpoznaný jeho talent, ktorý ho priviedol na gymnázium v Modre. Nakoľko je vzdelávanie a školský systém pre Samuela dôležitým životným prvkom nielen z pohľadu študenta, ale aj učiteľa, je podstatné urobiť si menší náhľad do uhorského školského systému, ktorý sa začal formovať a vyvíjať nie dávno pred Samuelovým narodením.

Ešte pred vydaním *Ratio educationis* sa na území Slovenska vytvorila široká sieť kresťanských škôl v rámci konfesijného boja, ale svoju úlohu v šírení zohrával aj vplyv humanizmu. V prípade škôl určených pre šľachtu a meštianstvo šlo hlavne o výchovu dobrého šľachtica či mešťana a zároveň aj poddaného, dôležitá bola znalosť teológie. Ako spôsob šírenia konfesijných myšlienok sa rozširovala aj sieť dedinských – elementárnych škôl, zvyčajne umiestnených na farách, výučba sa týkala hlavne výkladu katechizmu a základov písania a čítania, ktoré žiaci postupne v dôsledku nevyužívania častokrát zabúdali.³⁷

Vyučovanie na školách v tejto dobe bolo častokrát nejednotné, nakoľko neexistovali žiadne osnovy. Medzi evanjelickými školami nedokázal, aj napriek pokusom, vzniknúť jednotný program. Kto sa mohol pýšiť jednotným vyučovacím programom, boli jezuiti. Zameriavali sa prevažne na stredné a vyššie školstvo, čo sa týka vyššieho školstva, pod ich správou patrili aj akadémie v Trnave a v Košiciach, v danej dobe brané ako vysoké školy. Po absolvovaní dostal študent príslušný grádus, s teologickými, filozofickými a jednou právnickou fakultou (Košice).³⁸

Etapa osvietenstva už so sebou prináša vyššie spomínanú reformu a jej nasledujúce úpravy, ale aj predošlý tereziánsky *Schulordnung* (Školský poriadok, 1774),

³⁷ CAMBEL, Samuel, ed. *Dejiny Slovenska II.: (od roku 1848 do konca 19. storočia)*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1992, s. 282.

³⁸ MÁTEJ, Jozef. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, Bratislava, Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976, s. 153.

ktorý sa snažil poupraviť a štátom kontrolovať už existujúce školy. Reforma *Ratio educationis* bola v prvom rade zameraná na určitú výchovu občana. Išlo o ekonomicko-politické a spoločenské potreby štátu³⁹, obsah vyučovania sa snažil čo najviac priblížiť tým vrstvám, ktorým bol určený.

Základné delenie typov škôl je na ľudové a latinské. Ľudové školy, inak nazývané aj elementárne či národné, nakoľko *Ratio educationis* ponechával učiteľom/žiakom nárok na vyučovanie v materinskom jazyku,⁴⁰ sa delili ďalej podľa počtu žiakov na nasledujúce stupne: 1. stupeň s jedným učiteľom na dedinách pre deti roľníkov.

2. stupeň s dvoma učiteľmi v meštianskych školách pre deti remeselníkov.

3. stupeň s tromi učiteľmi v mestách pre deti mešťanov.

4. stupeň boli tzv. normálne školy, teda školy, ktoré pôsobili ako normy pre zvyšné stupne a takisto pre zvyšné typy vytvárali aj učebnice. Prvá takáto škola vznikla v Bratislave.⁴¹

Posledný typ školy musel absolvovať každý, kto mal záujem o štúdium na strednej škole (minimálne tri zvládnuté ročníky) či o učiteľské povolanie.⁴² V súvislosti s reformami vzniká aj na najnižších typoch škôl oddelené povolanie učiteľa a farára. Učiteľ v rámci reformy musel byť kontrolovaný, prejsť skúškami u štátneho inšpektora, musel dbať o nerušený priebeh hodiny.⁴³ Učiteľ v najnižšom type škôl zvyčajne určitým spôsobom „prilieval“ k fari svojej/obecnej konfesie a z tohto dôvodu bol povinný vykonávať službu cirkvi. Veľakrát plnil mimo vyučovania úlohu kostolníka či organistu.⁴⁴

Ratio educationis bolo v prvom rade, čo sa vyučovania samotného týka, zamerané na praktické veci. Okrem základov čítania, písania, nemčiny či latiny, sa žiaci stretávali so základmi remesiel, poľnohospodárstva, priemyslu, občianskych povinností, zvyčajne už však na školách latinských.⁴⁵

³⁹ *Ratio educationis* platil pre Rakúsko aj Uhorsko, ktoré si ešte pred vyrovnaním zachovávalo určitú autonómiu, rovnako. Úlohou reformy bolo zjednotiť monarchiu prostredníctvom výchovy budúcich generácií. Za vlády Jozefa II. bola reforma rôzne upravovaná, dočasnou zemnou bola aj povinná výučba nemčiny v rámci pokusu o centralizáciu monarchie. Na území Slovenska vznikalo viacero škôl s vyučovacím jazykom slovensko-nemeckým, prípadne s nemeckými triedami.

⁴⁰ MÁTEJ, Jozef. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, s. 168.

⁴¹ KASPER, Tomáš. *Učiteľ ve střední a jihovýchodní Evropě*, Praha, Academia, 2015, s. 127

⁴² KOWALSKÁ, Eva. *Štátne a ľudové školstvo na Slovensku na prelome 18. a 19. st.*, Bratislava, VEDA, 1987, s. 20.

⁴³ KOWALSKÁ, Eva. *Osvietenské školstvo (1771-1815), Nástroj vzdelania a disciplíny*, Bratislava, Historický ústav SAV, 2014, s. 34.

⁴⁴ KOWALSKÁ, Eva. *Štátne a ľudové školstvo na Slovensku na prelome 18. a 19. st.*, s. 79.

⁴⁵ CAMBEL, Samuel, ed. *Dejiny Slovenska II.*, s. 433.

Rovnako ako ľudové školy, aj latinské sa delili na viacero stupňov:

1. *Gramatické školy* - prvá až tretia trieda, príprava na ďalšie vzdelávanie alebo na budúce povolanie (spomínaná výuka základov remesiel, nižšieho úradníctva, vojenstva, obchodníctva či poľnohospodárstva).
2. *Humanitné triedy* – spolu s gramatickými triedami tvorili gymnáziá, ktoré žiakov pripravovali na cirkevnú dráhu, „sekretárov“ uhorských magnátov alebo jednoducho na ďalšie vyššie vzdelanie.
3. *Akadémie* – študijný program obsahoval dva roky filozofie a dva roky práva.⁴⁶

Veľký problém v presadzovaní reformy spočíval hlavne v ľudových školách, konkrétnejšie v žiakoch a ich rodičoch. Dieťa tej doby bolo brané hlavne ako pracovná sila v domácnosti, hospodárstvo bolo základným zdrojom obživy a v mysli roľníkov bola dlho zakorenená myšlienka, že vzdelanie náleží privilegovaným vrstvám a dobrý človek pracuje rukami. Deti boli častokrát na vyučovaní neprítomné, z tohto dôvodu prebiehalo vyučovanie zvyčajne v zimných mesiacoch, mimo sezónu, no aj tak školu častokrát navštevoval len jeden súrodeneц (samozrejme, pomery boli v každej rodine rôzne). Vzťah k návšteve školy vzniká približne až okolo tretej generácie školopovinných detí.⁴⁷ Postupne sa zvyšoval počet detí prechádzajúcich do latinských škôl, málokto však dokončili všetky tri ročníky, aj napriek vidine zisku výučného diplomu.

Nová organizácia škôl pochádza od Jozefa II. ako jeden z mnohých jeho pokusov o zefektívnenie fungovania monarchie. V roku 1778 vylepšuje *Ratio educationis* rozšírením povinnej školskej dochádzky na 6 rokov (pre deti od 6 do 12 rokov). Ďalším podstatným krokom je čiastočná sekularizácia štátu a zrušenie jezuitského rádu, ktoré školstvo značne ovplyvnili a urobili z neho vec viac-menej riadenú štátom. Bohužiaľ, jeho ďalšie vylepšenia, ako napríklad jednotná výchova remeselníkov, obchodníkov, úradníkov veľmi nevyšli. V Uhorsku toto vylepšenie nenašlo oporu kvôli nemčine ako vyučovaciemu jazyku a dlho sa neudržalo.⁴⁸ Maďari sa nevedeli vzdať podľa nich zjednocujúcej latinčiny.

V roku 1805 je schválené tzv. nové *Ratio educationis*. Rozlišuje potrebnosť predmetov pre daných študentov a ich prípadné nasledujúce štúdium. V humanitných

⁴⁶ MÁTEJ, Jozef. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, s. 169.

⁴⁷ KOWALSKÁ, Eva. *Štátne a ľudové školstvo na Slovensku na prelome 18. a 19.st.*, s. 72.

⁴⁸ CAMBEL, Samuel, ed. *Dejiny Slovenska II.*, s. 780.

latinských triedach odpadá fyzika, v gramatických napríklad prírodopis. Pribúda telocvik a povinná účasť na náboženských úkonoch.⁴⁹

V roku 1844 vzniká úprava národných škôl a takisto založenie dvojročných učiteľských ústavov slúžiacich na jednotnú výchovu budúcich učiteľov. Maďarčina bola ustanovená ako hlavný vyučovací jazyk na školách. Spočiatku však nebola veľmi používaná, častokrát preto, že učitelia maďarčinu neovládali, alebo ovládali čiastočne (to isté platilo aj u žiakov). Podporu v pokračovaní výučby v materinskom jazyku poskytovali aj učiteľské spolky zakladané po postupnej profesionalizácii povolania, či rozširujúce sa národné hnutia a silnejúce národné povedomie na školách.⁵⁰

Zmena prichádza počas maďarskej revolúcie v revolučných rokoch 1848-1849, kedy sa Maďari snažia presadiť si vlastnú autonómiu a uvedomujú si prítiaž nemaďarských národností na ich území. Nakoľko v tomto období Uhorsko rieši svoje požiadavky, prílišnej maďarizácii sa zatiaľ nevenuje a pretláčanie maďarského vplyvu je zatiaľ len sprievodný efekt snahy presadiť si autonómiu. V zásade sa na gymnáziách vyučovalo buď maďarsko-slovensky, alebo nemecko-slovensky.

Štúrovci sa v tomto období začínajú po vzore Anglicka venovať zakladaniu tzv. nedeľných škôl, slúžiacich ako prostriedok dovzdelávania starších generácií a samozrejme presadzovania obrodeneckých myšlienok a budovania národného povedomia aj u generácie, na ktorú bol ťažší myšlienkový dosah. Nové *Ratio* zakladanie nedeľných škôl odporúčalo a podporovalo, takže tomuto spôsobu šírenia osvetu v zásade nič neodporovalo.⁵¹

2.2. Evanjelické školstvo v Uhorsku v čase do smrti Samuela Štúra

Predošlá časť bakalárskej práce opisuje všeobecný stav školstva v Uhorsku. Vzhľadom na príslušnosť Samuela Štúra v Evanjelickej cirkvi a. v. je potrebné priblížiť špecifickú situáciu a mierne odlišný vývoj evanjelických škôl.

Počiatky reformovanej cirkvi na území Slovenska súvisia ešte s husitskými výpravami Jána Jiskru, ktorému sa tu podarilo založiť niekoľko menších spoločenstiev. Po potlačení husitského hnutia sa tieto spoločenstvá priklonili k myšlienkam Martina Luthera. V druhej polovici 16. storočia bola väčšina tohto územia protestantského

⁴⁹ MÁTEJ, Jozef. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, s. 192.

⁵⁰ Ibidem, s. 199.

⁵¹ MÁTEJ, Jozef. *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, s. 205.

vyznania, na čele so šľachtou.⁵² V dôsledku reformačných myšlienok dochádzalo k zakladaniu škôl, jedna z prvých vyšších škôl, približne na úrovni dnešného gymnázia, sa od 16. storočia nachádzala v Bánovciach nad Bebravou, vtedy v Trenčianskej župe.⁵³ Evanjelické školstvo ale nebolo jednotné, napriek tomu, že určitou formou zjednocovania výuky boli dobové učebnice, šírené naprieč školami.⁵⁴ Ďalšie znaky čiastočného zjednotenia možno badať v preberaní viacerých prvkov zo školských poriadkov iných evanjelických škôl. Toto platí obzvlášť v prípade vyšších škôl, pričom za vzorovú školu možno pokladať Prešovské *Kolégium hornouhorských evanjelických stavov*, ktoré v roku 1667 formálne nahradilo už dobre organizovanú mestskú školu.⁵⁵ Táto škola bola neskôr považovaná za vzorovú a jej školské poriadky boli preberané, prípadne boli inšpiráciou pre vnútornú organizáciu iných evanjelických škôl.

Protireformácia, prebiehajúca v Uhorsku aj v dôsledku protihabsburských povstaní, zapríčinila dočasné zatváranie evanjelických škôl. Situácia v Uhorsku bola dovtedy voči protestantom značne tolerantná v porovnaní so zvyškom monarchie. Opätovné povolenie protestantskej viery prišlo koncom roku 1681 so snemom v Šoproni. Leopold I. bol pod tlakom Imricha Tököliho nútený prijať 82 artikúl,⁵⁶ z ktorých artikuly 25 a 26 povoľovali opätovný návrat evanjelických kňazov a učiteľov, rovnako ako povolenie na stavbu tzv. artikulárnych kostolov.⁵⁷ Tento stav bol v roku 1731 potvrdený Karolom VI. v nariadení *Resolutio Carolina*. Napriek tomu politika Márie Terézie bola väčšinu času namierená proti protestantom.⁵⁸

Ďalšie zásadné zmeny prišli v roku 1781 s vydaním tolerančného patentu. Jeho vydanie sa vzťahovalo na obe časti monarchie. Územie Slovenska ovplyvnil, okrem iného, v rozširovaní farských sietí a v súvislosti s *Ratio educationis* aj k nim pridruženým školám. Od počiatku boli snahy o vytvorenie nekonfesijných škôl, pričom organizácia a školský poriadok sa rovnako vzťahovali na katolícku ako aj vtedy existujúce evanjelické školy. Protestanti sa teda od počiatku školských reforiem stavali k zmenám skepticky,

⁵² CAMBEL, Samuel, ed. *Dejiny Slovenska II.*, s. 36.

⁵³ *Informačno-spomienkový bulletin: vydaný pri príležitosti 50. výročia vzniku Strednej priemyselnej školy v Bánovciach nad Bebravou*. Bánovce nad Bebravou: Empress, 2004, s. 3.

⁵⁴ CAMBEL, Samuel, ed. *Dejiny Slovenska II.*, s. 126.

⁵⁵ LUKÁČ, Eduard. *Školské poriadky na evanjelických školách v Prešove do prvej polovice 18. Storočia*, in: *Historia Ecclesiastica. Časopis pre dejiny cirkvi a náboženstiev v Strednej Európe*. Prešov: Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrohistorického výskumu Prešovskej univerzity v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej university, r. 7, č. 2/2016, s. 56.

⁵⁶ Tento stav tolerancie bol v roku 1691 doplnený aj pre Sedmohradsko v tzv. *Diploma Leopoldina*.

⁵⁷ CAMBEL, Samuel, ed. *Dejiny Slovenska II.*, s. 176-177.

⁵⁸ KOWALSKÁ, Eva. *Evanjelické a. v. spoločenstvo v 18. storočí: hlavné problémy jeho vývoja a fungovania v spoločnosti*. Bratislava: Veda, 2001, s. 58.

nakoľko dochádza k potláčaniu ich vlastnej individuality a bolo im vnucované jednotné vyučovanie katolíckeho rázu. Tieto záležitosti boli prejednávané evanjelikmi na rokovaní s Máriou Teréziou v roku 1778. Vznikali rôzne dokumenty a petície, napríklad *Considerationes quoad Rationem educationis*, v ktorých odmietali nariadený dozor nad vyučovaním.⁵⁹

Jozef II. následne pokračoval v línii *Ratia*, dochádzalo k intenzívnemu rozširovaniu školských sietí, obzvlášť v oblasti ľudového školstva. Zmenu teda skutočne prináša tolerančný patent, ktorý zároveň na uhorskom území nahrádza *Resolutio Carolina*. Rýchle rozširovanie evanjelických škôl a ich fungovanie však narušil doplnok k *Ratio educationis – Proiectum Budense*. Tento dodatok mal definovať priebeh vyučovania a učebné osnovy škôl, stanovil systém kontroly školopovinnosti a určil finančné príspevky obce pre obecnú školu, pod ktorou sa spravidla rozumela katolícka škola. Nútené financovanie katolíckych škôl bol ďalší z problematických bodov evanjelického školstva. Tolerančný patent sa teda nezaoberal otázkami vznikajúcimi z existencie zmiešaného žiactva.⁶⁰

Predstavitelia evanjelickej cirkvi naďalej vystupovali s programom uvedeným v *Considerationes quoad Rationem educationis*. Zároveň sa priklonili k stanovenému systému škôl, rozvrhom hodín alebo niektorým učebniciam. Zásadný problém videli evanjelici v podriadení protestantských škôl katolíckym školským inšpektorom, a tak navrhli vytvorenie vlastnej inšpekcie. Nekatolíci dostali rok na vytvorenie vlastnej koncepcie. V spise *Reflexiones* navrhujú vytvorenie inšpektorského úradu, ktorý by podliehal obom reformovaným cirkvám a zároveň sa ostro ohradzujú voči krokom vykonávaným v školstve, ktoré nekorešpondovali s tolerančným patentom. Spis sa zameriaval v prvom rade na najrozšírenejšie ľudové školy a na neprimerané kontroly pod patronátom katolíckej cirkvi. Zároveň treba podotknúť, že tolerančný patent sa nevenoval podobným situáciám, a teda v ňom nebolo možné ani nájsť ich riešenie.⁶¹

Evanjelici boli teda dlhodobo nespokojní s potláčaním protestantských ideí na nižších školách, čo mohlo potencionálne brániť v ďalšom štúdiu na nekatolíckych školách vyšších stupňov. Rovnako im prekážalo vnucovanie štátom prikázaných učebníc,

⁵⁹ KOWALSKÁ, Eva. *Evanjelické a. v. spoločensvo v 18. storočí: hlavné problémy jeho vývoja a fungovania v spoločnosti.*, s. 60.

⁶⁰ *Ibidem*, s. 61.

⁶¹ *Ibid.*, s. 63.

vrátane tých, ktoré boli k svetským predmetom. Nespokojnosť spôsobovala aj snaha o elimináciu učebníc od protestantských autorov.⁶²

Medzitým, skôr ako došlo k finálnemu konsenzu, vznikalo v duchu *Ratia* mnoho zmiešaných škôl. Jozef II. neskôr vyhovel žiadostiam aspoň čiastočne - schválil slobodný výber učebníc a odsúdil unitárnu správu školstva, čím naznačil zámer oddeliť školstvo od cirkevných záležitostí. Zmeny sa diali aj v najvyššej školskej správe, keď sa Gottfried van Swieten čoraz viac prikláňal k myšlienke úplného zoštátnenia školstva. Tento postoj sa ukazoval ako čoraz viac smerodajný aj v prípade riešenia konfesiónalno-školského konfliktu.

V konečnom dôsledku zvíťazila snaha o jednotnosť štátu, ktorá mala byť pre širšie vrstvy prístupná práve prostredníctvom školstva. Každý obyvateľ monarchie mal právo na vzdelanie, a tak po vyriešení konfliktu došlo k zmieri v podobe ešte intenzívnejšieho zakladania protestantských škôl. Už sa nedával dôraz na konfesiú, ale hlavne na prístupnenie základného vzdelania. V prípade, že obec nemala dostatok zdrojov na vybudovanie školy, ale mala protestantského farára, mohol okrem katechizmu vyučovať aj základné školské predmety. Van Swieten vyriešil problematiku cestou kompromisu, ktorý podporoval nekatolícke školy v ďalšom rozvoji, v prípade zmiešaných škôl zaručoval toleranciu voči protestantským žiakom, ktorí už neboli nútení navštevovať katolícke katechizmy. Zabezpečil aj vznik protestantskej školskej inšpekcie.⁶³

Napriek tomu dochádzalo stále k vzniku zmiešaných škôl, častokrát na pranie evanjelikov, ktorým vyhovovalo hlavne financovanie školy z obecnej pokladnice, nakoľko sa financovanie bežne nevzťahovalo na protestantské školy. Častým dôvodom však bolo stále zakladanie podobných škôl z núdze pod tlakom inšpektorov. Z popudu štátnej ideológie bola snaha zabrániť vzniku zmiešaných škôl alebo ich ďalšej existencii, ďalší dôvod bol rast protestantského vplyvu po tolerančnom patente.⁶⁴

Problémom aj naďalej zostávali štátom určené učebnice, ktorým častokrát chýbal preklad v miestnom jazyku, keďže väčšina z nich bola písaná po nemecky, a zároveň ich konfesiónalna nevhodnosť. Forma vyučovania bola daná stále *Ratiom educationis*.⁶⁵

⁶² KOWALSKÁ, Eva. *Evanjelické a. v. spoločenstvo v 18. storočí: hlavné problémy jeho vývoja a fungovania v spoločnosti*, s. 64.

⁶³ KOWALSKÁ, Eva. *Evanjelické a. v. spoločenstvo v 18. storočí: hlavné problémy jeho vývoja a fungovania v spoločnosti*, s. 69-70.

⁶⁴ KOWALSKÁ, Eva. *Evanjelické a. v. spoločenstvo v 18. storočí: hlavné problémy jeho vývoja a fungovania v spoločnosti*, s. 90-92.

⁶⁵ *Ibid.*, s. 94-97.

Tolerančný patent teda v konečnom dôsledku bránil šíreniu evanjelického školstva, nakoľko s potvrdením jeho autonómie *Ratio Educationis* nepočítalo. Snaha o kompatibilitu a jednotnosť školského systému nebola v tejto dobe realizovateľná. Po tom, čo sa vytváranie zmiešaných škôl prejavilo ako neefektívne, dostali cirkevné senioráty možnosť rozhodovať o svojich školách sami, pričom sa sami inšpirovali aspoň pedagogickou efektivitou *Ratio*.⁶⁶

Zmena nastáva začiatkom 19. storočia, kedy vychádza niekoľko spisov kritizujúcich evanjelické školstvo. Generálny konvent sa tak usiloval zaviesť jednotnú organizáciu školstva. Vtedajší návrh vypracoval Lajos Schedius pod názvom *Systema rei Scholasticae Evangelicorum Aug. Confessionis in Hungaria*. Základ vychádza z *Ratio Educationis* s určitými rozšíreniami. Mestské školy mali byť rozšírené o ďalšiu triedu, v ktorej sa vyučovali predmety pomáhajúce rozvoju v ďalšom občianskom živote, napríklad dejepis, dejiny Uhorska so štatistikou, fyzika, antropológia, psychológia, základy pedagogiky. Lýceá majú teologické, filozofické a právnické štúdium, pričom ako mimoriadne predmety boli vyučované predmety ako hebrejčina, maďarčina a pomocné vedy historické. Filozofické a teologické štúdium malo dva roky, štúdium práva trvalo tri roky.⁶⁷

Schedius prichádza s návrhom na tzv. *classis selecta*, takto označoval piatu triedu gymnaziálneho štúdia, ktorú mal absolvovať každý, kto mal záujem o učiteľské povolanie. Vyučovaná tu mala byť filozofia a pedagogika. Absolvent tohto ročníka si mal podľa Schedia doplniť štúdium ešte absolvovaním kurzu pedagogiky na lýceu. Schediov návrh sa však v praxi veľmi veľmi neujal, a tak sa školy pridržiavali vlastných študijných plánov.⁶⁸

Mestské a obecné školy zostávali naďalej bližšie nešpecifikované. Nejednotnosť vyvolávala nespokojnosť hlavne u superintendencie, ktorá videla problém hlavne v prestupoch študentov z jednej školy na druhú.

Ďalšie zmeny súviseli s postupným presadzovaním maďarčiny v rámci školských systémov, s ktorým postupne silnejúce slovenské obrodzenie nesúhlasilo. Maďarizačné reformy boli zvyčajne vydávané poza chrbát učiteľov, čo nakoniec spôsobovalo silnenie politickej aktivity Slovákov.⁶⁹

⁶⁶ KOWALSKÁ, Eva; *Osvietenské školstvo (1771-1815), Nástroj vzdelania a disciplíny*, s. 96.

⁶⁷ MÁTEJ, Jozef; *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, s. 196.

⁶⁸ MÁTEJ, Jozef; *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, s. 197.

⁶⁹ MÁTEJ, Jozef; *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, s. 196-198.

3. Štúdium a učiteľská kariéra Samuela Štúra

3.1. Štúdiá

3.1.1. Štúdium v Lubine a Trenčíne

Prvá škola v Lubine bola založená po schválení tolerančného patentu, jej stavba začala spolu s kostolom v roku 1783. Prvá budova školy sa nachádzala severne od kostola, tvorila ju jedna veľká miestnosť, ktorú navštevovalo orientačne 150 žiakov, s pristavaným učiteľským bytom.⁷⁰ Prvým učiteľom školy sa stal Andrej Beňa z Trenčína. Počet detí postupne stúpal, a tak bol na miesto pomocného učiteľa povolaný Ján Korabečný z Modry, ktorý s rodinou Štúrovcov udržiaval pomerne pevné vzťahy, nakoľko bol aj pri krste Samuelov mladších súrodencov.⁷¹ Samuel túto školu navštevoval v rokoch 1795 až 1801.

Trenčianska škola, ktorú následne Samuel navštevoval v rokoch 1801 – 1806, takisto vďačí za svoj vznik tolerančnému patentu. Evanjelický kostol tu bol otvorený 29. septembra 1794⁷², približne v tomto období bola v jeho blízkosti vystavaná aj nová evanjelická škola, rozdelená na dve časti, a patrila k školám nižšieho typu, t. j. nedosahovala kvality gymnázií.⁷³ Išlo o jednoposchodovú skromnú budovu s dvomi miestnosťami. Samuel absolvoval štúdiá na vyššom stupni tejto školy tzv. latinskej škole. Latinská škola bola rozdelená na tri triedy: *primu, sekundu a terciu*. Prima, teda prvý ročník sa nazývala *donát*, nasledovala *schola latina*, kde sa v druhom ročníku preberala gramatika a tretí ročník bol zameraný na syntax.⁷⁴ Súčasťou trenčianskej školy boli aj tri nižšie triedy (*schola vernacula*), ktoré plnili funkciu ľudovej školy. Na vyššej latinskej škole sa Samuel vyučil základom latinského jazyka. V prvom ročníku vyššej triedy sa učili základy latinčiny, druhý ročník bol venovaný gramatike, tretí bol zasvätený syntaxu. Vyučovanie prebiehalo pre všetky triedy naraz, učiteľ postupne rozdeľoval úlohy pre jednotlivé triedy, ktoré následne podľa poradia určeného školským poriadkom kontroloval. Výučba bola zároveň rozdelená do dvoch častí. Prvá časť prebiehala dopoludnia, kedy sa študenti venovali zadaným úlohám, prípadne kontrolovali úlohy z predošlého týždňa, v závislosti od dňa v týždni. Druhá polovica prebiehala popoludní,

⁷⁰ FRAŇOVÁ, Ludmila a kol. *Lubina – 600 rokov*. Lubina: Obecný úrad, 1992, s. 93.

⁷¹ HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov*, s. 13.

⁷² <https://ecav-trencin.eu/trencin/> [cit. 8.7. 21:24]

⁷³ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s.15

⁷⁴ VLČEK, Jaroslav. *O škole trenčianskej a prešburskej za palackého mládí* in: *Pamätník na oslavu stých narodenin Františka Palackého*. Praha: nákladem Matice české, 1898, s. 22.

bola zasvätená výučbe, čítaniu biblických textov a kontrole zadaných úloh. Školský poriadok trenčianskej školy presne vymedzoval čas, ktorý učiteľ venoval daným úlohám a ročníkom.⁷⁵

Žiaci prvého ročníka zvykli byť nazývaní *donatisti*, podľa učebnice Aelia Donata, ktorá sa používala len v tomto ročníku.⁷⁶ Donatus bol antickým autorom žijúcim v 4. storočí n.l., jeho učebnica súhrnne nazvaná *Ars grammatica* je rozdelená na dve časti – *Ars minor* a *Ars maior* a bola používaná naprieč celým stredovekom⁷⁷. V čase zavádzania *Ratio Educationis* bola učebnica stále veľmi obľúbenou v rámci uhorskej spoločnosti, nakoľko dlhodobo jednotiacim jazykovým prvkom bola práve latina a aj napriek prevahe ľudových jazykoch vyučovaných na ľudových školách, boli základy latinčiny (v rámci porozumenia základných úradných alebo cirkevných úkonov) preberané.⁷⁸ V Trenčíne sa vyučovalo pravdepodobne podľa *Ars minor*, kde sú vysvetlené všetky slovné druhy a základné gramatické javy formou otázok, napr.: *Kolko častí reči poznáme? Osem. Aké? Podstatné mená, zámená, slovesá, príslovky, participiá, spojky, predložky, citoslovčia.*⁷⁹ Vyučovanie podľa *Ars maior* možno vylúčiť, nakoľko sa zaoberá už zložitejšou štylistikou, lexikálnou rovinou a pragmatikou.⁸⁰

Vo vyšších triedach vyučoval tzv. *scholae latinae docens*, ktorým bol v čase Samuelových štúdií Ján Rizner. Samuel Štúr strávil na vyššej latinskej škole len jeden rok, absolvoval teda už spomínaný *donát*. Rozvrh bol, okrem latinského jazyka, zložený aj z výučby základov náboženstva, prírodopisu, zemepisu a dejepisu, najväčší dôraz bol zreteľne kladený na výučbu náboženstva, resp. na výučbu latinčiny prostredníctvom vieroučných textov. Tieto predmety boli vyučované tri hodiny v týždni, latinská

⁷⁵ COORDINATIO SCHOLARUM INFIRMARUM VERNACULO-LATINARUM AUGUSTANO EVANGELICARUM IN VEN. CONTUB. TRENCHIN. Cap.V. De serie lectionum in scholis mixtis id est vernaculo-latinis tractandum, in VLČEK, Jaroslav. O škole trenčianskej a prešburskej za palackého mládí in: Pamätník na oslavu stých narodenin Františka Palackého. V Praze: nákladem Matice české, 1898, s. 20 – 22. Originál nedohľadný.

⁷⁶ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky. I, Autobiografie a zápisky do roku 1863*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa, 1898, s. 4.

⁷⁷ <https://www.britannica.com/biography/Aelius-Donatus>. [cit. 20. 3. 2019, 18:36].

⁷⁸ RAPANT, Daniel. *K počiatkom maďarizácie 1740-1790*. Bratislava: Filozofická Fakulta Univerzity Komenského, 1927, s. 51.

⁷⁹ “How many parts of speech are there? Eight. Which ones? Noun, pronoun, verb, adverb, participle, conjunction, preposition, interjection.” COPELAND, Rita a I. SLUITER. *Medieval grammar and rhetoric: language arts and literary theory, AD 300 -1475*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 86; “Partes orationis quot sunt? Octo. Quae? Nomen pronomem uerbum aduerbium participium coniunctio praepositio interiectio., latinský original dostupný online: <http://www.thelatinlibrary.com/don.html> [cit. 21. 3. 2019, 6:45].

⁸⁰ COPELAND, Rita a I. SLUITER. *Medieval grammar and rhetoric: language arts and literary theory, AD 300 -1475*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 90.

gramatika bola vyučovaná osem hodín. Oficiálne všetky predmety prebiehali v latinčine.⁸¹

Samuel Štúr sa teda na trenčianskej latinskej škole vyučil hlavne základom latinského jazyka. Trenčianska škola totižto takmer nedávala dôraz na nič iné a zakladala si na znalosti latinčiny ako jednotiacom prvku uhorských národností, vyučujúc podľa zastaralých pedagogických metód vychádzajúcich ešte z prvého vydania *Ratio Educationis* (zároveň aj obdobia pred ním, keď mal latinský jazyk svoj neohroziteľný monopol v Uhorsku)⁸², opomínajúc predošlé germanizačné snahy Jozefa II. v rámci školstva.⁸³ Táto spiatočnícka neefektivita bola spôsobená nielen tým, že v čase Samuelovho štúdia bola latinčina úradným jazykom v Uhorsku, ale aj otvorením školy až po smrti Jozefa II. (nebol vyvíjaný tlak na prílišnú modernizáciu), či v podstate absolútnou absenciou jednotných učebných osnov, hlavne v rámci evanjelických škôl už od zavedenia *Ratia*.⁸⁴

Čo sa týka Samuelovej znalosti latinčiny, Pavel Horváth ju označuje ako „[vedomosť], ktorú sám dobre ovládal“⁸⁵ Je však potrebné podotknúť, že na základe pozostalosti nešlo o znalosť spisovnej latinčiny.⁸⁶ Táto „uhorská latinčina“ však nebola ničím výnimočná. Dlhodobo dochádzalo k rôznemu komoleniu latinskej gramatiky a hlavne polatinčovaniu slov pochádzajúcich z ľudových jazykov, a teda k vytváraniu osobitého latinského žargónu.⁸⁷ Ten vznikol či už vyučovaním (latinčina bola, samozrejme, vyučovaná pomocou ľudových jazykov, aby študenti porozumeli antickým učebniciam písaným výhradne v latinčine)⁸⁸, či „neodborným“ používaním bežným (zvyčajne meštianskym) ľuďom, ktorý sa snažil latinčinu ovládať v dôsledku snahy priblíženia sa k vyššej vrstve alebo porozumeniu v rámci mnohonárodnostnej obce či oblasti.⁸⁹

Je však nutné podotknúť, že táto skúsenosť a znalosť mu otvorila nielen dvere k ďalšiemu vzdelaniu na modranskom gymnáziu, ale zabezpečila aj pozíciu váženého

⁸¹ VLČEK, Jaroslav. *O škole trenčianskej a prešburskej za palackého mládí* in: *Pamätník na oslavu stých narodenin Františka Palackého*, s. 17.

⁸² RAPANT, Daniel. *K počiatkom maďarizácie 1740-1790*, s. 42.

⁸³ DEMMEL, József. *Ludovít Štúr – Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*, Kaligram 2017, s. 51.

⁸⁴ RAPANT, Daniel. *K počiatkom maďarizácie 1740-1790*, s. 48.

⁸⁵ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 47.

⁸⁶ Napríklad súbor listín M101 B7 uložené v LA SNK.

⁸⁷ RAPANT, Daniel. *K počiatkom maďarizácie*, s. 40.

⁸⁸ *Ibidem*, s. 43.

⁸⁹ *Ibid.*, s. 54.

a vzdelaného občana⁹⁰ a otvorila cestu aspoň k čiastočnému finančnému prílepeniu. Teda Samuelovu dobovú latinčinu možno označiť za výbornú, avšak pre súčasného neznalého prekladateľa ide o pomerne náročné texty.

3.1.2. Štúdium v Modre

Samuel Štúr prišiel na evanjelické gymnázium v Modre na jeseň roku 1803. Išlo o jedno z artikulárnych miest,⁹¹ takže vyššia škola si udržiavala dlhodobú tradíciu ešte pred doby tolerančného patentu, založená bola totižto už v roku 1584.⁹² V tom istom roku nastúpil do úradu rektora školy aj Michal Škultéty, ktorý zotrval do roku 1807. V tom roku odišiel do Rožňavy slúžiť biskupovi a bol nahradený Gabrielom Kovátsom Martinym, ktorý od roku 1817 učil na lýceu v Bratislave, kde bol učiteľom Samuelových synov.⁹³ Štúdium Samuela Štúra na modranskom gymnáziu trvalo do roku 1809.

Samuel Štúr sa rovnako ako v Trenčíne dostal do alumnátu a okrem štipendia si privyrábala doučovaním menších žiakov a učiteľských detí. Táto činnosť mu v tej dobe pokrývala väčšinu finančných nákladov na život v cudzom meste.⁹⁴ Oproti prostrediu trenčianskej župy sa Modra vyznačovala ako trilingválne mesto. Známa bola ako nemecké mesto kvôli väčšine nemecky hovoriacich občanov, druhú veľkú skupinu tvorili ľudia hovoriaci miestnym slovenským nárečím a ako univerzálny dorozumievací prostriedok vo viacjazyčnom meste sa používala latinčina. Zároveň bola Modra mestom s prevahou evanjelického obyvateľstva v prijateľnej vzdialenosti od Trenčína, čo boli zjavne dôvody, ktoré, okrem pridelenia štipendia, rozhodli o ďalšom Samuelovom smerovaní práve na túto školu.

Samuel Štúr si svoje ďalšie štúdium na gymnáziu vybral pravdepodobne dobrovoľne, nakoľko mu školské prostredie veľmi imponovalo už od lubinských čias.⁹⁵ Za učiteľským povolaním išiel teda cielene, v čase rozvíjajúceho sa školstva naňho pôsobilo ako pomerne lukratívne a zmysluplné povolanie. Gymnázium bolo známe aj výučbou nemeckého jazyka,⁹⁶ takže je isté, že Samuel Štúr ovládal nemčinu na bližšie

⁹⁰ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 35.

⁹¹ DUCHOŇ, Michal. *Modra v premenách stáročí. Zborník Modranskej muzeálnej spoločnosti*. Modra: Modranská muzeálna spoločnosť 2011, s. 55.

⁹² MÁTEJ, Jozef; *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky*, s. 62.

⁹³ MARTINY, Gabriel Kováts. *Programma quo omnes scholarum, ac litterarum patronos pro examine aestivo in gymnasio a.c. add. Modrensi*. Posonii: Typis Simonis Petri Weber, 1811, s. 8. Evangélikus Országos Levéltár, EOL: AGE II.

⁹⁴ *Laus atrium litterarum* MJ 608, LA SNK.

⁹⁵ *Ibidem*.

⁹⁶ CSAPLOVICS, Joannes. *Schematismus ecclesiarum et scholarum augustanae confessioni in enclyto regno Hungariae addictorum*, Viennae: typis Antonii Pichler, 1820, s. 14.

nešpecifikovanej úrovni. Zároveň pravdepodobne v dôsledku absolvovania tzv. donátu na trenčianskej latinskej škole preskočil prvý ročník, ktorým začínali nižšie gymnaziálne štúdiá, keďže sa navzájom prekrývali.⁹⁷ V štúdiu latinčiny pokračoval aj v nasledujúcich rokoch. V rámci tohto štúdia sa zoznámil s niekoľkými klasickými dielami, vrátane ezopských bájok.⁹⁸ Po absolvovaní latinčiny prešiel Samuel vo vyšších ročníkoch k štúdiu predmetov ako teológia, geografia, matematika,⁹⁹ rétorika, metafyzika, logika a právo.¹⁰⁰ Horváth uvádza, že celé Samuelovo štúdium na gymnáziu v Modre bolo sprevádzané výborným prospěchom.¹⁰¹

Nakoľko štúdium na modranskom gymnáziu trvalo sedem rokov a Samuel Štúr prvý ročník pravdepodobne preskočil, stal sa tak takmer absolventom gymnaziálneho štúdia. Svoje štúdium prerušil polroka pred dokončením, nakoľko bol povolaný trenčianskou školou na miesto mladšieho učiteľa.¹⁰² Napriek tomu, že vzdelanie oficiálne neukončil, vychodil takmer celé gymnaziálne štúdiá, čo z neho robilo nadpriemerne vzdelaného človeka s otvorenou možnosťou vykonávať kariéru učiteľa. Miesto pre Samuela mu bolo poskytnuté ešte pred ukončením školy, takže pravdepodobne udržiaval blízke vzťahy s trenčianskou latinskou školou, ktorá vedela o jeho zámere stať sa učiteľom.¹⁰³

3.2. Učiteľská kariéra

3.2.1. Trenčianske obdobie

V Trenčíne nastúpil tesne po ukončení zimného semestra posledného ročníka gymnázia, dňa 29. 2. 1809 sa Samuel Štúr stal mladším učiteľom nižšej evanjelickej školy, keď nahradil Jána Riznera.¹⁰⁴ Vyučoval na nižšom stupni, ktorý bol na úrovni elementárnej školy. Ako učiteľovi mu bol pridelený učiteľský byt, ktorý bol spojený so školou a rovnako aj povinnosti, ktoré podliehali úlohe učiteľa na evanjelickej škole. Okrem vyučovania mladších žiakov poskytoval Samuel Štúr služby cirkvi ako organista a po

⁹⁷ REZIK, Ján. *Gymnaziológia*. Kapitoly č. 20 - 22. Zlatý fond denníka SME 2009. Dostupné online: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1164/Rezik_Gymnaziologia-Uvod [cit. 2. 8. 2019].

⁹⁸ REZIK, Ján. *Gymnaziológia*. Kapitoly č. 20 - 22. Zlatý fond denníka SME 2009, kapitola č. 31.

⁹⁹ *Ibidem*, kapitola č. 33.

¹⁰⁰ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 14.

¹⁰¹ *Ibidem*, s. 15.

¹⁰² HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov*, s. 17.

¹⁰³ *Laus atrium litterarum*, MJ 608, LA SNK.

¹⁰⁴ HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov*, s. 16.

svadbe s Annou Michalcovou poskytovali starostlivosť študentom vyššieho stupňa v rámci alumnátu.¹⁰⁵

Svadba s Annou Michalcovou prebehla rok po Samuelovom presťahovaní sa naspäť do Trenčína. Anna Michalcová pochádzala z nižšej šľachtickej rodiny, ich svadba bola vnímaná ako zväzok dvoch ľudí na vysokej spoločenskej úrovni, čo potvrdzuje váženosť Samuela Štúra pri zápise v matrike. Obaja sú charakterizovaní ako počestní ľudia.¹⁰⁶ Do roka po svadbe si Samuel s Annou založili rodinu, keď sa im narodil prvý syn Karol. Plat na pozícii nižšieho učiteľa bol v tejto dobe nevelký a neposkytoval dostatok prostriedkov pre život v meste. Učiteľ tu dostával ročný plat 24 zlatých, ďalší príjem plynul z tzv. *didaktra*, teda rodičovského poplatku učiteľovi za žiaka, ktorý bol zvyčajne jeden zlatý na študenta. Menší príjem predstavovalo vypomáhanie na rôznych akciách spojených s cirkevným životom, napríklad hranie na omši, pohrebe, fašiangoch a podobne. Ďalší príjem predstavoval príspevok z fundácie rodiny Sivých, ktorý bol 4 zlaté a 50 denárov ročne.¹⁰⁷

Približne rok po Samuelovom nástupe prišiel do Trenčína na štúdiá mladý František Palacký. Napriek tomu, že Samuel nebol jeho učiteľom sa počas tejto doby zblížili. Ich vzájomný kontakt bol podporovaný hlavne vďaka Samuelovej povinnosti starať sa o alumnov, medzi ktorých patril aj František Palacký. Ich vzájomnému vzťahu sa bude práca bližšie venovať v samostatnej kapitole.

Po odchode Františka Palackého do Bratislavy opustil Trenčín aj Samuel Štúr, ktorý dostal 2. 12. 1812 ponuku od Imricha Zaya na pozíciu učiteľa v Uhrovci.¹⁰⁸ Imrich Zay mal s trenčianskou školou blízky vzťah, nakoľko financoval štúdiá niekoľkým študentom ročne ako ich mecenáš.¹⁰⁹ Vďaka týmto vzťahom zaregistroval mladého učiteľa, ktorého povolal na svoje panstvo.

¹⁰⁵ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky I.*, Autobiografie a zápisky do roku 1863, s. 62.

¹⁰⁶ HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov*, s. 26.

¹⁰⁷ HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov*, s. 17.

¹⁰⁸ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 37.

¹⁰⁹ HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov*, s. 16.

3.2.2. Uhrovské obdobie

3.2.2.1. Pozvanie, finančný aspekt a vykonávanie práce v Uhrovci

Koncom roka 1812 bol Samuel Štúr povolaný Imrichom Zayom do Zay-Uhrovca na učiteľský post, po tom, čo predošlý učiteľ, Ľudovít Obetko, bol z bližšie nešpecifikovaných dôvodov uznaný za neschopného vykonávať toto povolanie a bol odvolaný uhrovskou cirkvou. V povolávacom liste vyzdvihujú Samuelovu oddanosť cirkvi a počestnosť ako vhodné vlastnosti pre kandidáta na dané miesto. Následne uvádzajú ročnú výšku jeho platu:¹¹⁰

Od panstva	25 zlatých
Raže meríc	15
Pšenice meríc	1
Strukovín meríc	1,5
Vedier piva	4
Siah dreva	10
Ornej pôdy	3,5 prešporských meríc

Ornú pôdu a učiteľský byt¹¹¹ mal Samuel prenajaté za ročný nájom jeden zlatý a tridsať denárov, výška tohto nájmu sa v priebehu rokov nemenila.¹¹² Za hranie na pohreboch mu bola prisľúbená čiastka 30 denárov. Didactrum za každého žiaka bolo tradične určené na jeden zlatý.¹¹³

Táto ponuka pôsobila oproti Trenčínu výhodnejšie. Presun učiteľov z miest do dedín nebol v danej dobe ničím neobvyklým, nakoľko značný príjem naturálií pokryl veľké množstvo výdavkov na vtedajší život. Obzvlášť na dedine bolo zvykom rodičov vyplácať didactrum v naturáliách, ak sami nemali peňažné prostriedky. Život vo väčšom meste ako Trenčín býval obzvlášť nákladný a len ťažko šiel pokryť z učiteľského platu v prípade, že chcel Samuel uživiť svoju pomaly rozrastajúcu sa rodinu.

Napriek tomu, že pravidelný zisk naturálií predstavoval pre rodinu Štúrovcov veľkú pomoc, finančná tieseň trápila rodinu hlavne keď išlo o rôzne poplatky,

¹¹⁰ *Vokátor pre Samuela Štúra*. M 101 B7, Literárny archív SNK, Martin.

¹¹¹ Zaujímavosťou je, že z pravdepodobne skromného zariadenia bytu vieme, že sa v ňom nachádzal klavír, ktorý Samuel Štúr kúpil za dva zlaté z pozostalosti istého *Johanna Nicolause Friedricha Christa*. Manželka S. Štúra si z tejto pozostalosti odniesla dva svietniky. Fond ZAY-BUČANY, *Písomnosti Fridricha Christa*, škat. 99, fol. 9., SNA BA.

¹¹² Archív rodu Zay – Prefekt – inšpektor panstiev, *Hospodárske účty, Dom(inium) Uhrovec, prov. Uhrovec 1784-1800*, škatuľa 389, SNA Bratislava.

¹¹³ *Vokátor pre Samuela Štúra*. M 101 B7, LA SNK.

v neskoršom období spojené hlavne s pomocou synom pri štúdiách. Čo sa týka samotného platu, jeho finančná čiastka sa v priebehu rokov nepravidelne menila. V roku 1815 mal plat 25 zlatých v hotovosti a dodatočne si nechal vyplatiť hodnotu štyroch vedier piva, teda 28 zlatých 33 denárov, spolu mal plat 53 zlatých a 33 denárov. Postup s vyplácaním prídelu piva rodina pravidelne opakovala. V roku 1816 mal dokopy plat 61 zlatých, v roku 1817 bola hodnota takto nastaveného platu 65 zl. V roku 1818 dosiahol platu len 41 zlatých. Na rok 1819 dostal spolu 33 zlatých a 70 denárov. Od roku 1820 do roku 1836 osciloval ročný plat Samuela Štúra medzi 31 až 41 zlatými ročne.¹¹⁴ Nakoľko pre Samuela predstavovalo vzdelanie ako také a obzvlášť vzdelanie jeho synov dôležitý faktor, bol nútený ťaživú finančnú situáciu riešiť všetkými dostupnými prostriedkami. Z roku 1827 sa zachoval výpis učiteľských dôchodov za všetky cirkevné akcie, kde sa Samuel zúčastnil ako organista.¹¹⁵

¹¹⁴ Archív rodu Zay – Prefekt – inšpektor panstiev, *Hospodárske účty, Dom(inium) Uhrovec, prov. Uhrovec, 1815-1836*, škatuľa 391, SNA Bratislava.

¹¹⁵ *Důchody učitelské pres rok 1827*. M101 B7, LA SNK..

1.	V čase koledy vo všetkých obciach ¹¹⁶	80 zlatých	98 denárov
2.	Na meno Pavla	1 zlatý	30 denárov
3.	Na meno Karla	4 zlaté	2 denáre
4.	Na meno Mateja	X	12 denárov
5.	Na meno Jozefa	X	36 denárov
6.	Veľkonočné spevy	17 zlatých	55 denárov
7.	Veľkonočná služba	12 zlatých	36 denárov
8.	Na meno Johany	1 zlatý	12 denárov
9.	Svätodušné spevy	15 zlatých	7 denárov
10.	Svätodušná služba	5 zlatých	1 denár
11.	Na meno Jána	10 zlatých	30 denárov
12.	Na meno Amálie	1 zlatý	7 denárov
13.	Na meno Kristíny	1 zlatý	50 denárov
14.	Na meno Anny	6 zlatých	45 denárov
15.	Na meno Zuzany	8 zlatých	57 denárov
16.	Na meno Ľudovíta	1 zlatý	48 denárov
17.	Na meno Samuela	1 zlatý	25 denárov
18.	Na meno Márie	7 zlatých	15 denárov
19.	Na meno Michala	7 zlatých	40 denárov
20.	Na meno Imricha	X	29 denárov
21.	Martinské spevy	13 zlatých	5 ½ denárov
22.	Pri mene Alžbety	1 zlatý	15 denárov
23.	Pri mene Kataríny	2 zlaté	28 denárov
24.	Pri mene Ondreja	1 zlatý	59 denárov
25.	Pri mene Judity	X	50 denárov
26.	Pri mene Adama	X	25 denárov
27.	Oplátky celkovo vyniesli	57 zlatých	40 denárov
28.	Vianočné spevy	17 zlatých	50 denárov
29.	Vianočná služba	9 zlatých	45 denárov
30.	Na meno Štefana	3 zlaté	30 denárov

¹¹⁶ Rodu Zayovcov okrem Uhrovca patrili ešte dediny Uhrovské Podhradie, Naštice, Miezgovce, Látkovce, Žitná, Omastiná, Radiša, Kšinná, Závada.

V konečnom dôsledku si z bočných prác privyrobil 295 zlatých a 30 denárov, teda nešlo o zanedbateľnú finančnú pomoc rodine. V snahe uživiť rodinu a pomôcť synom so štúdiom sa Samuel zúčastňoval všetkých dostupných akcií, na ktorých mohol vypomáhať. Táto situácia mu však nevyhovovala, nakoľko prvoradá bola preňho práca učiteľa. Z pomocných prác však plynul istejší príjem, mnoho rodičov jeho žiakov neplatilo didactrum, pričom väčšina z dotyčných žiakov už poslala do školy aj vlastné deti, prípadne už nežili.¹¹⁷

Ešte za života Imricha Zaya, s ktorým nadviazal pomerne blízky vzťah si privyrábala aj kníhviazačstvom. V Uhrovskom kaštieli viazal menšie diela zvyčajne religiózneho charakteru, prípadne viazal rôzne úradné kroniky a dokumenty na panstve.¹¹⁸

Učiteľský plat samotný ani zďaleka nedosahoval pôvodnú sumu, hlavne kvôli nezodpovedným rodičom, ale aj študentom, ktorí boli častým dôvodom Samuelových sťažností.¹¹⁹ Vykonávanie učiteľského povolania podľa ideálov doby bolo Samuelovým cieľom, a tak ho tristná situácia, ktorá mu bránila pracovať podľa jeho predstáv, trápila viac než finančná situácia. Tá sa však ešte viac skomplikovala po príchode maďarského učiteľa, ktorého na panstvo povolal Karol Zay. Gróf v priebehu svojich štúdií prijal ideu maďarského národného obrodzenia a plne sa stotožnil s maďarskou identitou. To bolo dôvodom, aby v Uhrovci otvoril druhú, maďarskú školu. Tým, že evanjelická ľudová škola nebola spojená s maďarskou prichádzal Samuel o časť študentov, pričom už predošlý stav bol pomerne biedny. V momente príchodu konkurencie tlačí Samuel Štúr na cirkevný konvent a žiada zvýšenie platu a zlepšenie pracovných podmienok.¹²⁰ Karol Zay ako cirkevný inšpektor reagoval na Samuelovu žiadosť vyhrážkami o prepustení,¹²¹ k čomu však nakoniec nikdy nedošlo.

Jedným z možných dôvodov, pre ktorý si Samuel svoje miesto udržal a ktorý je vhodné na tomto mieste spomenúť, je jeho povest' skutočne kvalitného vzdelaného učiteľa, ktorý bol svojej práci nadmieru oddaný. Z jeho dochovaných diel vidieť, že svoju prácu vykonával skutočne zodpovedne, výchova a vzdelávanie detí boli preňho prvoradé, či už išlo o cudzie deti, alebo jeho vlastné. V štúdiu sa snažil podporovať talentovanejších

¹¹⁷ *Listina Samuela Štúra Karolovi Zayovi*. M 101 B7, LA SNK.

¹¹⁸ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ludovít Štúr, Rozpomienky*, s. 21.

¹¹⁹ *Ad Mustrissimum Dominum Comitem Carolum Zay de Csomor* M 101 B 7, LA SNK.

¹²⁰ *Pred Slavný convent cirkvy Zay- Uhrovské držaný*, M101 B7, LA SNK.

¹²¹ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ludovít Štúr, Rozpomienky*, s. 192.

aj slabších žiakov¹²² bez rozdielu. Svoje vlastné deti excelentne pripravil na ďalšie náročnejšie štúdiá, pričom ich dodatočne vo voľnom čase učil latinsky. Vyučovanie latinského jazyka pre iné ako vlastné deti, ktoré prejavili záujem o túto znalosť nemožno vylúčiť. Skrz svoje učebnice sa snažil deťom priniesť maximálne možné vzdelanie a podľa dobových zvykov sa snažil šíriť osvetu napríklad vysvetľovaním fungovania prírodných javov.¹²³ Ťažko niesol akúkoľvek nepriazeň, ktorá mu bránila vykonávať povolanie naplno.

Samuelova situácia na uhrovskom panstve začínala byť čoraz menej prijateľná, napriek tomu v Uhrovci zostal. Svoju úlohu v tom hrali ešte nevhodnejšie podmienky, ktoré by v prípade straty zamestnania nastali. Štúrovci reálne nevlastnili žiadnu nehnuteľnosť, a tak boli odkázaní na učiteľský podnájom. Napriek tomu, že sa zakladalo mnoho škôl, učiteľské miesta boli obsadené, a tak Samuel až do konca svojho života pretrval v Uhrovci. Po jeho smrti sa manželka Anna s dcérou Karolínou presťahovali z podnájomu k Anninej rodine do Trenčína. Posledné roky života prežil v trápení nad nešťastnou situáciou, stratou ideálov a psychicky náročným revolučným obdobím.

3.2.2.2. Samuel Štúr a Imrich Zay

Ako už bolo vyššie spomenuté, Samuel Štúr prišiel do Uhrovca na pozvanie grófa Imricha Zaya. Tento veľkorysý osvietenecký šľachtic prejavoval celý život záujem o vzdelanie, čo sa vzťahovalo aj na snahu šíriť vzdelávanie naprieč svojím panstvom. Nakoľko bol predchádzajúci učiteľ Ľudovít Obetko z neznámych príčin neschopný ďalej vykonávať toto povolanie, bol prepustený a na jeho miesto bol pozvaný Samuel Štúr. Imrich Zay musel o kvalitách S. Štúra vedieť, pravdepodobne aj z osobnej skúsenosti, nakoľko s Trenčínom udržiaval blízke vzťahy a bol jedným z mecenášov trenčianskej školy.

Postupne sa medzi oboma mužmi vyvinul vzťah, ktorý možno nazvať priateľským. Imrich Zay bol známy svojou prívetivosťou k poddaným, pričom si obzvlášť so Samuelom rozumeli na vysokej intelektuálnej úrovni. Treba podotknúť, že práve vďaka Imrichovmu pozvaniu Samuel Štúr postúpil aj sociálne, keďže sa stal z nižšieho učiteľa na latinskej škole jediným rektorom uhrovskej školy a získal tak prístup k blízkemu kruhu riadiaceho úradníctva panstva.¹²⁴ Bližší vzťah medzi sebou

¹²² *Laus atrium litterarum*, M 608, LA SNK.

¹²³ Dochované zošité poznámok z diela *Fyzika* od Pavla Michalka. MJ 372 a MJ 685, LA SNK. Bližšie informácie k spomínaným dielam v kapitole 7.1.2.

¹²⁴ MACHO, Peter, Daniela KODAJOVÁ a kol. *Ľudovít Štúr na hranici dvoch vekov – Život, dielo, doba verzus historická pamäť*. Bratislava: VEDA, 2015, s. 39.

vybudovali pravdepodobne po roku 1817¹²⁵ pri kníhviazačstve. Imrich Zay, ktorý sa stal členom kníhviazačského cechu, si na panstve vybudoval vlastnú kníhviazačskú dielňu a do tohto remesla zasvätil aj Samuela Štúra. Ten mu pomáhal s prípravou jednoduchších knižiek, zvyčajne evanjelických spevníkov alebo evanjelií,¹²⁶ ktoré za lacný peniaz predával na panstve.¹²⁷ Aj týmto spôsobom sa snažil Imrich Zay pomôcť mladej rodine.

Vzťahy medzi učiteľskou a grófskou rodinou boli nakoniec natoľko blízke, že gróf Zay pravidelne pozýval Samuela s manželkou na plesy a zábavy, ktoré v kaštieli organizoval, čím ich zaradil do váženejšej spoločnosti.¹²⁸ S. Štúr sa ostatne zblížil na intelektuálnej úrovni aj s manželkou grófa, ktorá bola rovnako známa osvietenecká filantropka. Z jej podnetu vzišiel nápad zakomponovať do učebného plánu uhrovej školy aj hodiny nemčiny pre vybraných žiakov. Zvyčajne išlo o deti z úradníckych rodín, ktoré jazyk neskôr využili v ďalšom štúdiu. Predpokladá sa, že vyučovanie nemeckého jazyka prebral na seba práve Samuel Štúr, ktorý nemčinu pravdepodobne ovládal na dostatočnej úrovni pre vyučovanie základov na elementárnej škole.¹²⁹ Mária Zayová okrem iného pomáhala žiakom s talentom, za odmenu pripravovala tým najpilnejším rôzne prekvapenia a darčeky. Ľudovít Štúr spomína na tento manželský pár ako na horlivých podporovateľov vzdelania a osvety na svojom panstve, ktorí sa skutočne zaujímali o chod školy a rozvoj detí. Vyzdvihuje aj ich kladný vzťah k používaniu slovenčiny, vrátane ich podpory výuky v miestnom jazyku.¹³⁰

Spolupráca grófa a učiteľskej rodiny vyznieva zo spomienok skutočne idylicky, a tak možno tvrdiť, že práve v období do smrti Imricha Zaya prežíval Samuel svoj povestný zlatý vek. Gróf Zay, ktorý de facto zastával úlohu Samuelovho patróna,¹³¹ zomrel na cholera roku 1831, priaznivá éra pre Samuela však ešte chvíľu trvala, pravdepodobne preto, že v Uhrovci zostávala žiť Mária Zayová. Zmena pomerov a vzťahu medzi rodinou Zayovcov nastala až v štyridsiatych rokoch za života Imrichovho syna – Karola Zaya.

¹²⁵ DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr – Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*, s. 109.

¹²⁶ Fond Zay, Bučiansky archív, *Imrich Zay – Korešpondencia*, škat. 107, Elench II, fol. 1, SNA Bratislava.

¹²⁷ MACHO, Peter, Daniela KODAJOVÁ a kol. *Ľudovít Štúr na hranici dvoch vekov – Život, dielo, doba verzus historická pamäť*, s. 41.

¹²⁸ ŠTÚR, Ľudovít, Karol ROSENBAUM a Jozef AMBRUŠ. *Listy Ľudovíta Štúra. II, 1844-1855*, s. 302.

¹²⁹ MACHO, Peter, Daniela KODAJOVÁ a kol. *Ľudovít Štúr na hranici dvoch vekov – Život, dielo, doba verzus historická pamäť*, s. 42.

¹³⁰ ŠTÚR, Ľudovít. *Dumky večerní* in *Květy*, roč. 1939, č. 34, s. 265.

¹³¹ DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr – Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*, s. 110.

3.2.2.3. Samuel Štúr a Karol Zay

Po smrti Imricha Zaya prebral rodové žezlo jeho syn Karol. Nie však úplne. Ochrannú ruku nad Uhrovcom stále držala jeho matka Mária Alžbeta, ktorá zomrela v roku 1842.¹³² Približne do tohto obdobia je datovaný aj príchod maďarského učiteľa na uhrovské panstvo. Činnosť Karola Zaya na pozícii generálneho inšpektora evanjelickej cirkvi je v slovenskej historiografii hodnotená obzvlášť negatívne a pripisuje mu veľké zásluhy v šírení maďarizácie.¹³³ Jeho záujem o rozvoj činnosti maďarského národného obrodenia bol značný – prispieval finančnými darmi na založenie Maďarskej vedeckej spoločnosti, priatelil sa s Istvánom Szechenyim či vypracoval návrh na povinnú výuku maďarčiny na školách.¹³⁴

Nezanedbateľný je však fakt, že v priebehu tridsiatych rokov panoval medzi Karolom Zayom a rodinou Štúrovcov naďalej pomerne harmonický vzťah. József Demmel poukazuje na relatívnu blízkosť mladého grófa a Ľudovíta Štúra. Karol Zay zjavne rozpoznal jeho talent a prostredníctvom svojich kontaktov otvoril Samuelovým deťom pravdepodobne cestu k štúdiu v Rábe, prístup k štipendiami či neskôr vybavil Ľudovítovi pomerne štedro platenú prácu pisára na uhrovskom panstve.¹³⁵

V roku zvolenia Karola Zaya za generálneho inšpektora bola zároveň otvorená aj Maďarská akadémia vied, ktorej založením sa začala zvýšená snaha o presadzovanie maďarčiny ako úradného jazyka. Znalosť tohto jazyka sa mala stať povinnou pre každého, kto mieril do vyšších funkcií vo verejných úradoch. Zároveň sa rozvíjala maďarská literatúra a od roku 1839 bola maďarčina ustanovená ako vládna reč, všetky matriky museli byť povinne vedené maďarsky a znalosť maďarčiny bola povinnou aj pre všetok klérus.¹³⁶ Tieto faktory prispeli k prehĺbovaniu maďarskej identity Karola Zaya, ktorý, ako už bolo vyššie spomenuté, nechal do Uhrovca povolať začiatkom štyridsiatych rokov maďarského učiteľa, aby realizoval svoje vlastné idey.

Jeho príklon k maďarskému národu, ktorý sa diametrálne líšil od postoja jeho otca, sa však v konečnom dôsledku dotkol Samuela len minimálne. Je vlastne prekvapivé, že taký horlivý maďarizátor, ktorý bol podľa mnohých horší než samotný Kossuth, sa nezbavil učiteľa, ktorý nielenže vyučoval v ľudovom jazyku, ale ani len neovládal

¹³² KOBLASA, Pavel. *Zay de Csömör - uhrovečtí páni* in *Rodopisná revue online*, roč. 13, č. 3/2011, dostupné online: http://rodopisna-revue-online.tode.cz/2011-3_soubory/01-koblasa.pdf [cit. 5.8.2018, 17:40].

¹³³ DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr – Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*, s.106.

¹³⁴ *Ibidem*, s. 107.

¹³⁵ *Ibid.*, s. 111.

¹³⁶ SETON-WATSON, R. W. *Národnostní otázka v Uhrách*, Brno: A. Píša, 1913. s. 59.

maďarčinu. Samuel Štúr zotrval v Uhrovci do svojej smrti, napriek všetkým problémom okolo jeho rodiny. Pravdepodobne zafungovala ľudská stránka a rešpekt voči vzdelanej rodine Štúrovcov. Aj keď na Samuelove sťažnostné listy reagoval Karol Zay vyhrážkami o prepustení, nikdy sa tak nestalo a dlhodobého zamestnanca si na panstve ponechal.¹³⁷ Je takisto možné, že sa týmto spôsobom snažil nenaštrbiť vzťahy s Ľudovítom. Veľmi dobre totiž poznal jeho intelektuálny a osobnostný potenciál, kvôli ktorému sa ho neraz snažil primäť k sympatizovaniu a podpore maďarského národného obrodzenia.¹³⁸

Napriek tomu bola situácia na panstve pre Samuela oproti predošlému vzťahu ťažko prijateľná. Postupne sa ešte začala zhoršovať, obzvlášť v súvislosti s revolučnými rokmi, ktoré boli pre rodinu náročné po všetkých stránkach. Charakterizovať ich vzájomný vzťah je kvôli nedostatku prameňov a protichodným faktorom pomerne náročné. V konečnom dôsledku možno zhodnotiť, že napriek všetkým úskaliam a vzájomným nezhodám pristupoval Karol Zay k celej rodine Štúrovcov s úctou a poskytoval im v priebehu Samuelovho života značnú podporu.

¹³⁷ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*, s. 192.

¹³⁸ DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr – Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*, s. 115.

4. Samuel Štúr a František Palacký

Je všeobecne dobre známym faktom, že František Palacký sa osobne poznal s Ľudovítom Štúrom. O čosi menej známy fakt je, že sa poznal aj s Ľudovítovým otcom. Pohľady slovenskej a českej historiografie na tento vzťah sa však diametrálne rozchádzajú.

František Palacký pricestoval do Trenčína na popud svojho otca, učiteľa Jiřího, ktorý šiel v roku 1809 do Hodonína ako sprievodca vozov novojičínského panstva, ktoré viezli náklad cisárskym vojskám počas napoleonských vojen.¹³⁹ Svojho syna predtým poslal na štúdiá do Kunvaldu, kde sa oproti svojim spolužiakom prejavoval značným nadaním. Jiří Palacký však nebol zmierený s katolíckym smerovaním danej školy, aj napriek jej kvalitám. Zmena rozkazu ale Jiřího zaviedla do Trenčína,¹⁴⁰ kde sa zoznámil s miestnym evanjelickým farárom Jánom Zúbkom,¹⁴¹ ktorý mal na starosti už spomínanú trenčiansku evanjelickú školu.

Na základe vzájomnej dohody bol mladý František nasledujúceho roku poslaný do Trenčína na štúdiá na vyššej latinskej evanjelickej škole, pričom mal ako alumnus¹⁴² zabezpečenú bezplatnú stravu aj bývanie, ktoré mu počas posledných dvoch rokov zaisťoval práve Samuel Štúr.¹⁴³

Ako už bolo uvedené, Samuel na tejto škole pôsobil už od roku 1809, kedy sa pravdepodobne spoznal s Palackého otcom.¹⁴⁴ Na pozícii učiteľa nižšieho stupňa nemohol byť učiteľom Františka Palackého, napriek tomu, že sa hlavne v slovenskom laickom prostredí častokrát uvádza opak.¹⁴⁵ Táto chyba zjavne vychádza z formulácie kníh o Ľudovítovi Štúrovi, ktoré skrátene píše o Samuelovom zamestnaní učiteľa na danej škole a ubytovaním Palackého v jeho rodine. Mnohé¹⁴⁶ bližšie nerozvíjajú štruktúru

¹³⁹ HUČKO, Ján. *František Palacký a Slovensko*. In: *Československý časopis historický*, Praha: Ústav československých a svetových dejín ČSAV, r. 25 [75], č. 1/1977, s. 49.

¹⁴⁰ ŠTAIF, Jiří. *František Palacký: život, dílo, mýtus*. Praha: Vyšehrad, 2009, s. 23.

¹⁴¹ HUČKO, Ján. *František Palacký a Slovensko*, s. 49.

¹⁴² *Ibidem*, s. 50.

¹⁴³ ŠTAIF, Jiří. *František Palacký: život, dílo, mýtus*, s. 24.

¹⁴⁴ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky I., Autobiografie a zápisky do roku 1863*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa, 1898, s. 4; ich stretnutie potvrdzuje aj jediný dochovaný list, ktorý napísal Samuel Františkovi 11. Mája 1820: "Pana otce, když mu budú psáti, nech ode mne i mojej srdečně pozdravují, i všech ostatních domácích." NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky II., Korespondence z let 1812 - 1826*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa, 1902, s. 49.

¹⁴⁵ O ukotvení tohto tvrdenia svedčí napríklad https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Palack%C3%BD [cit. 20.3.2019, 10:40], <http://www.stur.sk/index.php> [cit. 20.3.2019, 10:43].

¹⁴⁶ Napríklad: HUČKO, Ján. *Život a dielo Ľudovíta Štúra*, Martin: Osveta, 1984, s. 10.

trenčianskej školy, a tak ľahko dochádza k vyvodu mylného tvrdenia. Za svojho obľúbeného trenčianskeho učiteľa František Palacký označuje Jána Martinka.¹⁴⁷

V českom prostredí dochádza k opačnému extrém. Samuelovo učiteľské zamestnanie je takmer úplne prehliadané. Prof. Jiří Štaif vo svojej monografii o Františkovi Palackom Samuela dokonca chybne uvádza ako evanjelického duchovného.¹⁴⁸ Tento omyl možno vyvodit' práve zo skutočnosti, že Samuel Palackého reálne nevyučoval a vo svojej autobiografii vyzdvihuje druhý aspekt pozície učiteľa nižšej školy – služby cirkvi. Palacký konkrétne píše: „... v Trenčíně přebýval sem u Sam. Štíra (Štúra) varhanisty, dobrého muže, jehož umění sem se i sám poněkud naučil; nezdolouho počal sem varhanovati v chrámě při službách Božích,...“¹⁴⁹ Roman Holec v zborníku k dvojstému výročiu Palackého narodenia tento aspekt ďalej rozvíja, uvádza, že Štúr s Palackým spolu chodievali hrávať na varhany pri príležitosti uvádzania nových kňazov, pričom kantáty mal, vrátane slovenských textov, zložiť Samuel.¹⁵⁰ V Palackého autobiografii sa však dočítame, že dané tvrdenie sa vzťahuje k farárovi Zúbkovi.¹⁵¹ Jiří Kořalka vo svojej monografii tieto tvrdenia potvrdzuje.¹⁵²

Oba výklady vzťahu Františka Palackého a Samuela Štúra sa však zhodujú v tvrdení, že nadobudli blízky priateľský vzťah, o ktorého vrúcnosti svedčí aj neskorší kontakt. Toto tvrdenie je zvyčajne založené na vyššie spomenutom opise Samuela v Palackého autobiografii a jedinom liste od Samuela, ktorý sa zachoval v Palackého pozostalosti. V úvode tohto listu Samuel spomína, že by rád napísal Palackému už skôr, ale „*Já bych zajistě w tak dlouhé mlčení w psaní k Nim nebyl upadl, kdybych o Jejich bytu byl byýwal powedomý. Z dotazování se na Nich , hned jednoho, hned druhého, dowěděl sem se, že odešli za Informatora, ale nikdo mi neznal řjci , ku komu? a kam? A w tom mlčení ještě více mne to utvrdilo, že sem od Nich na můj list, leta pominulého do*

RUTTKAY, Fraňo. *Ludovít Štúr ako publicista a tvorca slovenskej politickej žurnalistiky*. Martin: Matica slovenská, 1982, s. 9

GOLÁŇ, Karol. *Ludovít Štúr: 1856-1956*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1956, s. 14.

¹⁴⁷ KÁLAL, Karel. *Palackého mladá léta (1798-1827)*. Praha: Borový, 1925, s. 41.

¹⁴⁸ ŠTAIF, Jiří. *František Palacký: Život, dílo, mýtus*, s. 24.

¹⁴⁹ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky I., Autobiografie a zápisky do roku 1863*, s. 5.

¹⁵⁰ HOLEC, Roman. *Na brehoch Váhu pod trenčianskym hradom*. In: *Palackého cesta: pohledy na život a činnost Františka Palackého a lidí mu blízkých: sborník příspěvků k 200. výročí narození Františka Palackého*, Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 19.

¹⁵¹ „... p. Zoubek brával mne se sebou k slavnostem církevním seniorátu svého, ku posvěcení chrámův auvedení nových kněží..., kdež sem složené a zpívané od něho slovenské kantaty na varhanech hrál a takofka zprávcem choru býval.“ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky*. I, Autobiografie a zápisky do roku 1863, s. 5.

¹⁵² KOŘALKA, Jiří. *František Palacký, (1789-1867), životopis*, Praha: Argo, 1998, s. 24.

*Prešpurka Jim psaný, žádný odpověď nedostal.*¹⁵³ S ostatnými osobnosťami, ktoré ho v Trenčíne ovplyvnili, je zachovaná korešpondencia tiež podobne skromná. Od Jana Martinka sa zachoval jeden krátky list z roku 1818, v ktorom ďakuje Palackému za podarovanú knihu *Počátky českého básnictví*.¹⁵⁴ Od Jána Zúbka sa dokonca žiadna korešpondencia nezachovala, okrem zmienky v liste od otca Jiřího z roku 1823, kde Jiří Palacký oznamuje Františkovi zmenu cirkevných pomerov v Trenčíne kvôli pokročilému veku Jána Zúbka.¹⁵⁵ Prerušenie kontaktov s Trenčínom potvrdzuje aj Palacký, vo svojom Každodenníčku zaznamenal „*Professorové moji někdejší mají se ke mně sice velmi uctivě, ale předce nemohu nezpozorovati, že poněkud se mne cizí; nevím či to za tou příčinou, že pěstounímnu katolíků, či z lhostejnosti jakés. Budu hleděti, abych sobě získal důvěrnost jejich. – Z ohledu na Trenčany, má vina to jest; oni tuším ani nevědí, kde jsem.*“¹⁵⁶ Nakoniec, pretrhnutie väzieb Františka Palackého so Samuelom Štúrom najviac demonštruje absolútna absencia Samuelovej osoby v korešpondencii medzi Palackým a Samuelovými synmi. V listoch z roku 1851, adresovaných Františkovi Palackému, Ľudovít nespomína otcov zlý zdravotný stav ani následnú smrť. Možno usúdiť, že z Palackého strany vzťahy značne ochladli.

Rodina Štúrovcov ešte dlho spomínala na pobyt mladého Palackého. V rodine sa tradovali príbehy o tom, ako údajne Samuel presvedčil Jiřího, aby zapísal Františka na štúdiá do Trenčína, tento príbeh je však ťažko doložitelný a zjavne sa nezakladá na pravde.¹⁵⁷ Hodnovernejšie sú spomienky Štúrovcov na Palackého poriadkumilovnosť a precíznosť – „*Když se člověk odebírá na spánek, má mít všechny povinnosti splněny, všechny věci v pořádku, tak že kdyby více nepovstal, aby nic po něm neostalo v nepořádku.*“¹⁵⁸

Pre Palackého samotného bola trenčianska škola svojím spôsobom utrpením. Nie je jediný, kto jej vyčíta prílišné zameranie sa na výučbu latinu. Vyučovanie sa mu zdalo málo náročné, sám spomína na postupne častejšie vynechávanie školy a venovaniu

¹⁵³ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky II., Korespondence z let 1812 – 1826*, s. 49.

¹⁵⁴ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky II., Korespondence z let 1812 – 1826*, s. 29.

¹⁵⁵ *Ibidem*, s. 106.

¹⁵⁶ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky. I, Autobiografie a zápisky do roku 1863*, s. 61.

¹⁵⁷ Nepravdivosti tvrdenia pridáva to, že Jiří Palacký sa pre školu rozhodol už skôr než František vôbec bol v Trenčíne. V historke sa spomína, že Samuel rozpoznal Františkov prirodzený talent na štúdium, teda by sa museli stretnúť ešte pred jeho nástupom do školy. KÁLAL, Karel. *Palackého mladá léta (1798-1827)*, s. 42.

¹⁵⁸ *Ibidem*.

pozornosti ďalším veciam. Obzvlášť ho demotivovalo praktické vyučovanie, napríklad o chove sliepok či pestovaní.¹⁵⁹

Zjavne nespokojnosť s daným štúdiom zapríčinila Palackého pretrhnutie vzťahov s trenčianskym prostredím. Svoje dôvody, prečo tak učinil nikde bližšie neuvádza. Faktom zostáva, že z jeho strany sa akýkoľvek kontakt s touto kapitolou jeho života končí rokom 1820. Je však potrebné podotknúť, že ho otec Jiří, ktorý s trenčianskym evanjelickým prostredím nadviazal bližšie vzťahy, informuje o vývoji cirkevných záležitosti v Trenčíne aj po ďalšie roky.¹⁶⁰ Akékoľvek informácie o Samuelovi Štúrovi však chýbajú a jeho meno nie je spomenuté ani v korešpondencii medzi Ľudovítom a Františkom Palackým. V tomto ohľade, dokonca v korešpondencii k roku 1851 Ľudovít Františkovi neoznamuje otcovo úmrtie a Palacký tejto udalosti nevenuje zápis vo svojom Každodenníčku. Z tejto skutočnosti možno vyvodíť, že úloha Samuela Štúra v živote Františka Palackého bola pomerne malá a samotný vzťah s týmto mužom preňho mnoho neznamenal. Samozrejme, nie je prekvapením, že určitú blízkosť takejto osobnosti si rodina Štúrovcov vážila, avšak ani vo vzťahu k Samuelovým synom nemožno hovoriť o úplne priateľskom vzťahu. Na základe dochovaných listov je možné vidieť, že medzi Ľudovítom a Františkom Palackým išlo výhradne o profesionálny vzťah.

¹⁵⁹ KÁLAL, Karel. *Palackého mladá léta (1798-1827)*, s. 41.

¹⁶⁰ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky II., Korespondence z let 1812 – 1826, Listy Jiřího Palackého.*

5. Samuel Štúr ako rodič

Samuel Štúr mal šesť detí, pričom všetky okrem jedného syna sa dožili dospelosti. Spolu s manželkou Annou vychovali štyroch synov a jednu dcéru. Najstarší bol Karol, narodený v roku 1811, v roku 1815 sa narodil Ľudovít, v roku 1818 nasledoval syn Samuel, roku 1821 sa narodil Ján, ktorý po necelom roku života zomrel na šarlach. Na začiatku roku 1826 na narodila jediná dcéra Karolína a za ňou po roku a pol prišiel syn Janko.¹⁶¹

Výchova toľkých chlapcov rodinu po finančnej stránke značne stigmatizovala. Nespočetne vyššie náklady sa spájali s výdavkami na ich štúdiá. Takisto je vhodné pripomenúť fakt, že dcéra Karolína sa nikdy nevydala,¹⁶² takže oproti výdajom na život synov bolo jej zaopatrenie takmer minimálne. Týmto jej krokom sa zároveň vyhla aj možnosti vydaja do majetnejšej rodiny, čím by sa mohli zlepšiť pomery v domácnosti.¹⁶³

V čase, keď Štúr písal list Palackému, pôsobí rodina idylicky, bez väčších problémov. Palackému sa v ňom zdôveruje s myšlienkou, v ktorej by rád doprial najlepšieho vzdelania svojim synom – v tejto dobe mal ešte len troch – s tým, že jasne vyjadruje zámer poslať časom Karola na štúdiá do Prešporku.¹⁶⁴ Sám sa venoval príprave synov na stredoškolské štúdiá, narozdiel od bežnej školskej prevádzky ich napríklad doučoval latinčinu.¹⁶⁵

Kapitola priblíži hlavne život Karola a Ľudovíta Štúrovcov, nakoľko sa výchova mladších bratov veľmi neodlišovala, hlavne od Karolovej výchovy, a zároveň aj kvôli nedostatku prameňov a literatúry približujúcich vzťah ostatných súrodencov k ich rodičom.

5.1. Karol Štúr

Syn Karol sa narodil ešte v Trenčíne 25. 3. 1811. Študoval na evanjelickom gymnáziu v Rábe (Győri), kde študoval od januára 1824 do júla 1825¹⁶⁶ u profesora Leopolda Petza. Ten bol pôvodom zo Skalice, a tak sa aj napriek tomu, že Karol študoval na etnicky

¹⁶¹ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 40.

¹⁶² Ibidem, s. 75.

¹⁶³ KILIÁNOVÁ, Gabriela, Eva KOWALSKÁ a Eva KREKOVIČOVÁ. *My a tí druhí v modernej spoločnosti: konštrukcie a transformácie kolektívnych identít*. Bratislava: Veda, 2009, s. 50.

¹⁶⁴ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky. II, Korespondence z let 1812 - 1826*, s. 49.

¹⁶⁵ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 47.

¹⁶⁶ ROSENBAUM, Karol. *Karol Štúr (náčrt tvorby a života)*. Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2000, s. 6.

maďarskom území, pohyboval v proslovensky ladenom prostredí, čo len upevnilo jeho vzťah k domovine. Potom prešiel na dva roky na gymnázium do Šopronu, kde bol práve nespokojný s postojom miestnych k etnickým Slovákom,¹⁶⁷ a tak na koniec odišiel na Evanjelické lýceum v Prešporke, kde v roku 1833 ukončil štúdium filozofie teológie. Dva roky sa venoval vychovávateľstvu v rodine Borčických, kde si šetril na ďalšie štúdiá. Po týchto dvoch rokoch absolvoval ešte jeden rok na univerzite v Berlíne.¹⁶⁸ Tie však museli byť, aj napriek Karolovej predošlej práci, stále odkázané na určitú finančnú pomoc rodičov. Rozpočet Štúrovcov bol intabulačne zaťažený o pôžičku 500 zlatých od uhrovskeho obchodníka, ktorá sa vzťahovala k dedičným pozemkom Anny Štúrovej.¹⁶⁹

Napriek veľkému vzdelaniu si nebol Karol schopný nájsť doma uplatnenie, kým sa v roku 1838 nevoľnilo miesto rektora na Modranskom gymnázium. Tu bol vnímaný ako vynikajúci pedagóg, ktorému sa podarilo pozdvihnúť úroveň upadajúceho gymnázia. Za jeho rektorátu sa zvýšil počet študentov a rozvíjal obranné snahy v prospech vyučovania v slovanskom jazyku – čo spôsobilo aj nárast študentov srbskej národnosti.¹⁷⁰

Zo zachovaných opisov vyplýva, že bol váženy hlavne pre svoju rozvážnosť, bystrý um a výborné pedagogické schopnosti. V jeho dochovaných charakteristikách možno nájsť mnoho prirovnaní k otcovi. Jedným z možných dôvodov podobnosti môže byť aj Karolova údajná prílišná uzavretosť a konzervatívne myslenie, ktoré ho primälo čo najviac sa priblížiť životnej dráhe svojho otca.¹⁷¹ Podľa Jozefa Miloslava Hurbana prebudil otec v synovi záujem o štúdiá, zodpovednú a prísnu povahu, zatiaľ čo matka vychovala syna v pokore a viere.¹⁷²

Karol Štúr sa bližšie zaoberal dejinami, hlavne antickými, ku ktorým napísal niekoľko menších diel, hlavne básní, ktoré postupne vychádzali v almanachu Plody. Podobnej činnosti sa prestal venovať po tom, ako si našiel prácu, ku ktorej pristupoval natoľko zodpovedne, že mu brala takmer všetok čas.¹⁷³ Ako rektor modranskej školy si zakladal hlavne na rozvíjaní národného jazyka a vlastnej tvorby u svojich študentov. Treba povedať, že ako *národný jazyk* presadzoval *češtinu*, ktorú vyučoval podľa

¹⁶⁷ HURBAN, Jozef Miloslav. *Životopisy a články*. Bratislava: Tatran, 1973, s. 28.

¹⁶⁸ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 47.

¹⁶⁹ Ibidem, s. 40.

¹⁷⁰ HURBAN, Jozef Miloslav. *Životopisy a články*, s. 34.

¹⁷¹ V tomto zmysle je zaujímavé podotknúť, že sa celkom nápadne podobala aj ich rodinná situácia. Karolovi sa podarilo priženit' do lepšej rodiny a spolu s manželkou Rozinou mali sedem detí z toho len jednu dcéru. HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 50.

¹⁷² HURBAN, Jozef Miloslav. *Životopisy a články*, s. 27.

¹⁷³ Ibidem, s. 35.

Dobrovského *Mluvnice jazyka českého*.¹⁷⁴ Okrem iného tu obnovil aj tzv. *Slovanský ústav*, kde vyučoval slovenčinu.¹⁷⁵ Pozície rektora sa pravdepodobne vzdal kvôli rodinnému životu. V dobe svojho odchodu sa oženil s Rozinou Emersovou, ktorá bola dcérou významného modranského mešťana. Nedostatočné finančné ohodnotenie a časová náročnosť boli zjavne faktormi, pre ktoré sa Karol rozhodol, v čase zakladania rodiny, zamestnanie opustiť. Jeho pôsobenie v Modre bolo hodnotené veľmi kladne, bolo vnímané ako veľký prínos obrozeniu, keďže školu pozdvihol na vysokú úroveň a počas jeho vedenia školu navštevovali práve budúce osobnosti obrozenstva, ako napríklad Viliam Paulíny-Tóth, Janko Štúr, či Viliam Šulek.¹⁷⁶

Po uvoľnení miesta farára v Modre sa uchádzal o túto pozíciu, ktorú naj získal. V čase komisariátu Karola Zaya sa snažil držať stranou a prikláňať sa viac na stranu evanjelickej cirkvi, napriek tomu sa ale snažil na rôznych zhromaždeniach presadzovať úlohu Slovákov. Nevnímal ich len ako sedliacky národ, snažil sa o presadzovanie Slovákov na rôznych pozíciách vyžadujúcich vzdelanie. V tomto období takisto stúpa maďarizácia Modry.¹⁷⁷ Svoje farárske povinnosti vykonával rovnako zodpovedne ako tie rektorské.¹⁷⁸ Hurban odkazuje na vieroučný vplyv matky, rozhodne však nemožno tvrdiť, že by otec v jeho cirkevnom živote nehral žiadnu rolu. Rodina Štúrovcov bola sama osebe silne veriaci a možno predpokladať, že Samuel teda nemal žiadne výhrady voči zmene povolania svojho syna. V oboch z nich totižto badať rodičovský vplyv. Rozhodne však nemožno popierať aj vplyv jeho brata Ľudovíta, nakoľko sa Karol stále aktívne angažoval v snahách o národné obrozenie. Jeho aktivita však bola značne nižšia než za študentských a slobodných čias, obzvlášť počas meruôsmych rokov a prebiehajúcej revolúcie svoje národnostné aktivity potlačil takmer na minimum, aby ochránil svoju rodinu a postavenie. V tejto dobe bol ako významný predstaviteľ Slovákov často obviňovaný z usporadúvania nelegálnych stretnutí s farníkmi. Kvôli príbuzenstvu s Ľudovítom bol vnímaný ako nebezpečný. Dokonca sa objavovali aj usvedčenia z ukrývania hľadaného Ľudovíta, pričom musel zároveň Karol čeliť obvineniam z nedostatočného patriotizmu a vlašného postoja zo strany obrodencov.¹⁷⁹

¹⁷⁴ ROSENBAUM, Karol. *Karol Štúr (náčrt tvorby a života)*, s. 18.

¹⁷⁵ HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov*, s. 37.

¹⁷⁶ ROSENBAUM, Karol. *Karol Štúr: (náčrt tvorby a života)*, s. 17 – 35.

¹⁷⁷ *Ibidem*, s. 39.

¹⁷⁸ HURBAN, Jozef Miloslav. *Životopisy a články*, s. 38.

¹⁷⁹ ROSENBAUM, Karol. *Karol Štúr: (náčrt tvorby a života)*, s. 43.

Karol zomrel na začiatku roku 1851 na komplikácie s viacerými pľúcnymi chorobami. Prechladnutie a s tým spôsobené ďalšie problémy mu údajne spôsobili jesenná cesta z Uhrovca, kde bol navštíviť rodičov. Do Modry cestoval v noci a chorobu mal spôsobiť ostrý chladný vietor.¹⁸⁰ Po jeho smrti sa brat Ľudovít ujal starostlivosti o jeho deti a vdovu Rozinu.¹⁸¹ Prítomnosť jeho otca na pohrebe sa nespomína, pravdepodobne preto, že už sám mal vážnejšie zdravotné problémy a nebol schopný absolvovať cestu do Modry. Celkovo o ich vzťahu nevieme veľa podrobností. Bohužiaľ sa nám nezachovali žiadne listy, napriek tomu, že rodina medzi sebou určite komunikovala.¹⁸² Spoľahlivo môžeme potvrdiť vplyv rodičov na vzdelanie, výber a hlavne výkon povolania a podobnosť Karola otcovi.¹⁸³ Rovnako nevyvrátiteľný je aj blízky úctivý vzťah Karola a Ľudovíta k obom rodičom.

5.2. Ľudovít Štúr

Druhorodený Ľudovít sa narodil už v Uhrovci v roku 1815. Rovnako ako brat Karol, bol zo všetkých detí najviac ovplyvnený rodičovskou výchovou, za čo môže aj vtedajšia vitalita rodičov, obzvlášť práve Samuela. Opäť sa stretávame s odkazmi na prísnu otcovskú výchovu a láskavú výchovu matky.¹⁸⁴ Často vyzdvihovaná je aj skromnosť, ktorá však pramenila skôr zo životných podmienok, než z výchovy ako takej.

Ľudovít bol, rovnako ako jeho brat Karol, poslaný na štúdiá do Rábu k Leopoldovi Petzovi. Ľudovítova cesta do Rábu prebehla v sprievode dvoch uhrovských susedov, ktorí s nim išli rovnako na štúdiá, pričom celú výpravu viedol Samuel Štúr. Ide o jedinú doloženú cestu Samuela mimo prostredie Trenčianskej župy a Modry. Pravdepodobne sa však na rovnakú cestu vybral už s Karolom. Táto cesta a dobové jazykové pomery mu umožnili opäť využiť jeho latinské schopnosti, výpravu totižto viedol aj ako hovorca, pričom uvádzal deti „*medzi občanov novej spoločnosti*“.¹⁸⁵

Leopold Petz si Ľudovíta obľúbil natoľko, že sa mu osobitne venoval. Práve tento vzťah pravdepodobne upevnil Štúrov vzťah k Slovensku. Zároveň mu dobrá príprava umožnila ďalšie štúdium na evanjelickom lýceu. Počas štúdia v Bratislave ho rodičia

¹⁸⁰ ROSENBAUM, Karol. *Karol Štúr: (náčrt tvorby a života)*, s. 56.

¹⁸¹ HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov*, s. 39.

¹⁸² Predpokladá sa, že mnoho dôležitých listov bolo spálených, alebo inak zničených, ako bezpečnostné opatrenie počas revolúcie 1848. Za túto informáciu ďakujem PhDr. Daniele Kodajovej, PhD.

¹⁸³ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*, s. 20.

¹⁸⁴ Ibidem, s. 17.

¹⁸⁵ Ibid., s. 22.

takmer nepodporovali, Ľudovít bol odkázaný na štipendium. Keďže jeho žiadosť oň nebola schválená, žil z podpory rôznych nadácií.¹⁸⁶

Počiatky národného sebauvedomovania Ľudovíta Štúra sa začínajú už počas prvého bratislavského obdobia. Neskôr sa stáva tajomníkom Spoločnosti česko-slovanskej, kde nahrádza Ctiboha Zocha,¹⁸⁷ neskôr sa stáva jej podpredsedom, čo zvyšuje jeho vplyv na spoločenské dianie. Z tejto pozície získava kontakty s českým prostredím, prednáša na lýceu a organizuje slávnú vychádzku na Devín.¹⁸⁸

Pravdepodobne kvôli finančným dôvodom povolal Samuel dva roky pred oficiálnym ukončením štúdia svojho syna naspäť do Uhrovca. Ľudovítovi finančne pomáhal aj brat Karol, ktorý vtedy tiež študoval.¹⁸⁹ Situácia bola skutočne ťaživá aj kvôli ďalším dospievajúcim synom, ktorým chcel Samuel Štúr tiež dopriať aspoň niečo z vyššieho vzdelania. Aj s nedokončeným lýceom bol Ľudovít jeden z najvzdelanejších ľudí v Uhrovci, a tak sa im podarilo vybaviť Ľudovítovi post pisára na Uhrovskom panstve. Plat, ktorý tu dostával prevyšoval plat jeho otca, takže rodinné podmienky museli byť v tomto období skutočne lepšie.¹⁹⁰

Táto práca ho však veľmi netešila a rozhodol sa vrátiť sa znovu na lýceum a dokončiť si štúdium. Rodičia jeho rozhodnutie s nevôľou akceptovali, nakoľko im sľúbil, že sa bude snažiť žiť sám a finančne podporovať aj svojich bratov. Napriek tomu, že rodina prišla o značne väčší príjem, jasne vidieť, akú veľkú hodnotu malo vzdelanie u Štúrovcov. Obzvlášť pozitívny prístup badať hlavne u otca – „*I tak nech sa stane božia vôľa, ved' my ľudia i tak málo vystaráme; i tak panská láska rastie na zajačom chvoste, hovorí porekadlo, a kto vie, či by Lajoš našiel tu svoje šťastie! Ved' Pán Boh to opatrí.*“ Matka z toho bola však nešťastná, aj preto, že „*Pán gróf sa zamrzí. No a pán direktor, ten len ešte bude sa hnevať.*“¹⁹¹

Po návrate na lýceum sa dostal na pozíciu knihovníka knižnice a Spoločnosti česko-slovanskej. Tento post mu otvoril práve cestu ku študentom a posilnil jeho vplyv

¹⁸⁶ DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr – Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*, s. 76.

¹⁸⁷ HUČKO, Ján. *Život a dielo Ľudovíta Štúra*, s. 33.

¹⁸⁸ *Ibidem*, s. 39 – 44.

¹⁸⁹ Karolova podpora je v konečnom dôsledku spochybniteľná. Hurban píše „*Brat jeho Karol, podporca jeho, opustil r.1833 lýceum bratislavské, odídúc cieľom zaopatrenia si peňazí k ceste do Berlína na vysoké učenie za vychovávateľa dietok zemianskej rodiny Borčický-Zelenayovskej do Zárieča na hornom trenčianskom Považí.*“ Z čoho vyplýva, že sám trpel učitou finančnou núdzou a najpravdepodobnejšie prežíval rovnako z podpory rôznych nadácií ako Ľudovít. Možno predpokladať, že Hurban myslel význam slova *podporca* v duchovnom zmysle a nie v zmysle finančnej podpory. Slovenská historiografia tento prameň vykladá ako peňažnú podporu. HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*, s. 29.

¹⁹⁰ DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr – Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*, s. 77.

¹⁹¹ *Ibidem*, s. 31.

na lýceu, vďaka čomu neskôr zastupoval prof. Juraja Palkoviča. V roku 1838 sa vydal na štúdiá do Halle, ktoré finančne podporila zbierka jeho priaznivcov. Po dvoch rokoch sa opäť vrátil na Bratislavské lýceum.¹⁹²

V období Ľudovítovho návratu sa spolu s prvými maďarizačnými zákonmi ešte viac prebúda aj Ľudovítovo národné povedomie a prvé väčšie politické aktivity. Zakladá spolok *Tatrín*, kodifikuje slovenčinu, vydáva *Slovenskije národňje novini*, vyjednáva s katolíkmí o jednotnom jazyku, píše spisy *Nárečja Slovenskuo alebo potreba písanja v tomto nárečí* a *Nauka reči Slovenskej*, spolupracuje na *Slovenskom prestolnom prosbopise*, zúčastňuje sa Uhorského snemu ako poslanec za mesto Zvolen a organizuje Slovanský zjazd v Prahe.¹⁹³

Zlomom pre rodinu v Uhrovci sa stávajú práve revolučné roky 1848 – 1849. Revolúciu v Uhorsku podnietili nepokoje vo Viedni. Od konca roku 1847 zasadal v Bratislave Uhorský snem, deklarovaný ako posledný feudálny, keďže si ešte pred začatím povstania vytýčil za cieľ zmenu *statu quo*.¹⁹⁴ Vplyv na prijatie *marcových/aprílových zákonov* mala fáma o tiahnutí armády na čele s Petöfím smerom na Bratislavu.¹⁹⁵ Tridsaťjeden zákonov bolo potvrdených 11. apríla 1848 podpisom Ferdinanda V. Okrem zrušenia poddanstva sa zákony vyznačovali maďarizačným rázom – pozícia habsburského panovníka bola obmedzená, jeho pozíciu v Uhrách zastával úrad palatína. Okrem toho ďalšie body vyhlasujú napríklad zrušenie miestodržiteľskej a dvorskej rady, ktorú nahrádza samostatná a od Viedne nezávislá uhorská vláda. Problematické bolo vyhlásenie maďarčiny za úradný jazyk. Týmto boli potlačené nemaďarské národy, čo ešte viac podnietilo ich aktivitu.

V máji roku 1848 sa v Liptovskom sv. Mikuláši stretávajú Ľudovít Štúr, Hurban, Hodža, Daxner a Francisci, aby spísali *Žiadosti slovenského národa*, ktoré maďarská vláda absolútne odmietala, nakoľko neuznávali akúkoľvek existenciu slovenského národa. Na územie Slovenska bolo vydané stanné právo a na všetkých troch bol postupne vydaný zatykač. Štúr odchádzal z Liptovského Mikuláša s Hodžom a prenasledujúcou hliadkou v päťach. Šťastnou náhodou sa mu podarilo utiecť cez Žilinu

¹⁹² HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov*, s. 44.

¹⁹³ HUČKO, Ján. *Život a dielo Ľudovíta Štúra*, s. 91, 103-105, 110, 113 – 117, 125.

¹⁹⁴ KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. 2. dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008, s. 224.

¹⁹⁵ PODOLAN, Peter, Róbert LETZ a Miriam VIRŠINSKÁ. *Slovenské dejiny III*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2014, s. 156.

a pokračovať smerom do Bratislavy, kam nakoniec neprišiel, ale skončil u brata Karola v Modre.¹⁹⁶

József Demmel datuje vydanie zatykača na neskorší termín, nakoľko je v slovenskej historiografii zažitý termín jeho vydania na 12. máj, čo je nemožné vzhľadom na dobové komunikačné schopnosti a na vzdialenosť medzi Liptovským Mikulášom a Pešťou, kde bol zatykač vydaný. Prikláňa sa k verzii, podľa ktorej bol zatykač vydaný až v septembri, v dôsledku založenie Slovenskej národnej rady. Celoštátny zatykač naňho vydal Kossuth 17. októbra.¹⁹⁷ V tomto prípade možno spochybňovať dôveryhodnosť Hurbanových Rozpomienok.¹⁹⁸ Z toho vyplýva, že príchod do Prahy na Slovanský zjazd prebehol v Štúrovom prípade bez väčších problémov. Viliam Pauliny-Tóth však datuje Štúrov únik na koniec mája,¹⁹⁹ čo je približne v období, kedy bol vydaný zatykač na Hurbana a Hodžu.

Nezávisle na chronológii udalostí je isté, že Štúr skutočne utiekol k svojmu bratovi do Modry, ktorá nebola úplne bezpečným miestom pre dlhodobý pobyt. Už v čase jeho príchodu bola zvýšená aktivita gárd. Ľudovít s Karolom si preto dopredu dohodli plán úniku, takže keď nasledujúci večer dostali spoľahlivé echo o blížiacej sa kontrole na fare, odišiel Ľudovít včas do neďalekého lesa za dedinou na dohodnuté miesto a vybral sa na cestu na Slovanský zjazd.²⁰⁰

Z toho možno predpokladať, že podobné kontroly, prípadne zvýšená pozornosť venovaná rodine Štúrovcov prebehla rovnako aj v Uhrovci, kde sa Ľudovít vždy rád a často uchýľoval. V dome sa tou dobou spoľahlivo nachádzali rodičia a sestra Karolína. Samuel Štúr mal v tom čase za sebou nepríjemné ťahanice s Karolom Zayom, nielen ako majiteľom Uhrovského panstva, ale aj generálnym inšpektorom. K predošlým problémom a neustálej finančnej tiesni sa pridal stupňujúci strach o takmer celú rodinu a obzvlášť o Ľudovíta, keďže za dolapenie mu momentálne hrozil trest smrti.

Ľudovít medzitým ušiel do Prahy na Slovanský zjazd, kde bol aspoň dočasne v bezpečí, keďže sa zatykač vzťahoval len na územie Horného Uhorska. Počas vypuknutia nepokojov sa ale údajne našiel jeden kaprál, u ktorého našli zoznam s menami Štúra, Hurbana a Hodžu a informáciami o ich pražskom ubytovaní, z čoho Hurban

¹⁹⁶ HUČKO, Ján. *Život a dielo Ľudovíta Štúra*, s. 165.

¹⁹⁷ DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr – Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*, s. 262 – 263.

¹⁹⁸ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*, s. 482.

¹⁹⁹ PAULINY-TÓTH, Viliam: *Tri dni zo Štúrovho života*. Zlatý fond denníka SME 2008: http://zlatyfond.sme.sk/dielo/643/Pauliny-Toth_Tri-dni-zo-Sturovho-zivota [cit. 30. 6. 2019, 17:30].

²⁰⁰ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*, s. 482-483.

vyvodil, že ich mal na príkaz niekoho v pláne zlapať a dovieť na komando.²⁰¹ Súhlasiac s myšlienkami chorvátskeho obrodeneckého hnutia sa Hurban vydal na útek do Záhrebu. Zatiaľ sa so Štúrom a Hodžom rozdelili, Štúr vyčkával vo Viedni na ďalší vývoj situácie. V priebehu leta za ním do Záhrebu prišiel Štúr, kedy, to bližšie nespomína a nespomína ani jeho prispievanie do novín *Slavenski Jug*. V skutočnosti Štúr dorazil 23. júna.²⁰²

V dochovanej korešpondencii Ľudovíta Štúra z tohto divokého obdobia nenájdeme list adresovaný ktorémukoľvek rodinnému príslušníkovi. O svojich aktivitách neinformuje rodinu ani prostredníctvom iných adresátov. Možno predpokladať, že takéto listy odoslané boli, avšak sa nedochovali.

Obdobie meruôsmych rokov bolo však pre rodinu Štúrovcov aj tak obdobím stresujúcim. Zatykač vydaný na Ľudovíta určite znepríjemňoval každodenný život rodine, ktorá v tejto dobe zjavne málokedy vedela, kde sa Ľudovít skutočne nachádza a či vôbec žije. Na atmosfére nepridávala ani určitá stigmatizácia prameniaca práve zo situácie so zatykačom. Nepríjemné nálady v dedine, ktorá navyše patrila generálnemu inšpektorovi, pociťovali Samuel Štúr s manželkou takmer denne. Spoluobčania im neustále podhadzovali nepravdivé tvrdenia o obesení Ľudovíta, čo v danej dobe komplikovala pomalá komunikácia a zjavne aj malá informatívnosť z Ľudovítovej strany.²⁰³ Navyše podobná atmosféra musela panovať aj po Ľudovítovom návrate do Uhorska, nakoľko organizoval ozbrojené povstanie proti maďarskej vláde.

Po potlačení revolúcie v Uhorsku sa sklamaný Ľudovít uchýlil naspäť k rodičom do Uhrovca, kde trávil väčšinu času. Naďalej udržiaval čulú korešpondenciu so všetkými dôležitými predstaviteľmi slovanských národných hnutí, cestoval po území Slovenska, písal *Slovanstvo a svet budúcnosti*, každopádne po neúspešnej snahe získať opätovné povolenie sa vydávanie novín a predošlej neúspešnej revolúcii a Slovanskom zjazde sa začal čoraz viac uzatvárať sám do seba. Jeho náladám nepomohla ani smrť brata Karola na začiatku roku 1851. Po jeho smrti sa vydal do Modry starať sa o jeho deti a ženu.

Priebeh predošlých rokov a skorá smrť syna neboli jednoduchými udalosťami ani v živote Samuela. Posledné roky pred smrťou prežil pravdepodobne v neustálom strese, jeho pracovná pozícia bývala čoraz viac otrášená či už maďarizačnými snahami, alebo nepriateľstvom susedov kvôli situácii s Ľudovítom, čo už aj tak veľmi nepriaznivú situáciu ešte viac zhoršilo. S podlomeným zdravím musel aj tak naďalej vykonávať svoje

²⁰¹ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*, s. 507.

²⁰² HUČKO, Ján. *Život a dielo Ľudovíta Štúra*, s. 171-173.

²⁰³ HORVÁTH, *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 46.

povolanie, nech bolo na sklonku jeho života akokoľvek nevýhodné, aj preto, že rodina, ktorú v tej dobe tvoril on, manželka a Ľudovít s Karolínou, by nemala kde ísť. Štúrovci nevlastnili žiaden dom ani byt, okrem prenajatého učiteľského domu, z ktorého boli hneď po jeho smrti vystávaní. Okrem iného, Samuel sa v tomto čase stal pravdepodobne jediným živiteľom uhrovskej rodiny, nakoľko nemáme žiadne informácie o zamestnaní alebo príjme Ľudovíta z tohto obdobia, až na pár príležitostných honorárov.²⁰⁴ V ťažkom osude posledných rokov musela Samuela vážne zasiahnuť aj predčasná smrť najstaršieho syna.

Ľudovít Štúr mal napriek tomu so svojim otcom veľmi blízky a úctivý vzťah. Narozdiel od Karola nájdeme niekoľko prameňov, kde Ľudovít spomína svojho otca, vrátane básne *Duchy otcov, preč letíte*, ktorú napísal po jeho smrti a vyjadruje v nej svoj blízky vzťah k nemu.

Možno predpokladať, že vzťah s otcom, respektíve vyrastanie v rodine s neustálymi finančnými problémami, ovplyvnilo Ľudovítov vzťah k ženám. Ten sa stretával s každodennou realitou nadpriemerne vzdelaného človeka, ktorý kvôli starostiam so živením rodiny nenaplnil svoj potenciál. Otca určite vnímal ako talentovaného človeka so sklonom k osvete a tvorbe, avšak podmienky, v ktorých žil neboli ideálne na širší rozvoj jeho intelektu a problém bol aj so zaopatrením ambícií jeho synov. Ľudovít Štúr vyrastal v rodine, kde dobové spoločenské normy obmedzovali rozvoj celej rodiny, aj napriek tomu, že ich snahu možno hodnotiť ako pomerne úspešnú. Jeho výchova a vzdelanie by mu, v prípade usadenia sa, zabezpečili pravdepodobne rovnaké postavenie ako mal otec, takže vzhľadom na jeho plány rozhodne nešlo o prijateľný stav. Každopádne bol Ľudovít Štúr človek dodržiavajúci spoločenské konvencie a tak by akýkoľvek vzťah so ženou znamenal usadenie sa a odbočenie od svojich plánov.²⁰⁵ Rodinný život, s ktorým sa Štúr stretol doma možno pokladať za jeden z aspektov jeho postojov k dobrovoľnému celibátu. Skutočný dôvod sa však už nedozvieme, a tak sa stále slovenská historiografia bude pohybovať len na poli polemík.²⁰⁶

²⁰⁴ DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr – Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*, s. 82-84.

²⁰⁵ Viac o dobovom rodinnom diskurze LENDEROVÁ, Milena a Karel RÝDL. *Radostné detství: dítě v Čechách devatenáctého století*. Praha: Paseka, 2006, s. 140-141.

²⁰⁶ József Demmel prehľadne uvádza problematiku Štúrovho vzťahu k ženám. Uvádza, že v slovenskej historiografii je téma značne tabuizovaná a prehliadaná. Zároveň načrtáva prierez nie len Štúrovými platonickými vzťahmi, o ktorých vieme, ale zhrňa aj kontroverzejšie teórie ako je Štúrova údajná mizogýnia alebo homosexualita. DEMMEL, József. *Ľudovít Štúr – Zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*, s. 128 – 142.

Každopádne nič to nemení na tom, že Ľudovít považoval svojho otca v mnohom za vzor a prejavoval sa blízkym vzťahom k nemu. V Uhrovci dokázal vždy najst' podporu u oboch rodičov, vrátane ťažkých čias a napriek problémom, ktoré rodine počas rokov 1848 – 1849 spôsobil. Bez otcovej podpory a záujmu o vzdelanie svojich synov by Slovensko prišlo o jednu zo svojich najlepších osobností a pravdepodobne aj o vlastnú identitu. Napriek všetkým ťažkostiam dokázal Samuel Štúr vytvoriť natoľko vhodné prostredie, aby sa jeho synovia, obzvlášť Ľudovít, vypracovali na dôležité osobnosti Uhorska a Ľudovít Štúr si túto skutočnosť veľmi dobre uvedomoval.

5.3. Ostatné deti Samuela Štúra

Samuel Štúr mladší (1818 – 1861), známejší pod prezývkami Samko alebo Samoslav, sa vydal v stopách svojich bratov na evanjelické lýceum v Bratislave. V roku 1848 sa oženil a usadil sa v Zemianskom Podhradí na Ostrolúckom panstve, kde pôsobil ako kazateľ. Často komunikoval s bratom Ľudovítom. Mal šesť detí, z ktorých iba štyri sa dožili dospelosti. Zomrel na mozgovú porážku.²⁰⁷

Karolína Štúrová (1826 - 1859) sa, ako nuž bolo vyššie spomenuté, nikdy nevydala. V rokoch 1843 -1848 žila v Bratislave u brata Ľudovíta, s ktorým mala najbližší vzťah. Počas revolučných rokov sa presťahovala za rodičmi do Uhrovca, kde zostala až do otcovej smrti roku 1851. Potom sa spolu s matkou presťahovali do Trenčína, kde ju do roku 1853 opatrovala. Odsťahovala sa do Bánoviec nad Bebravou, kde žila u brata Jána, s ktorého rodinou sa následne presťahovala do Fil'akova, kde podľahla tuberkulóze.²⁰⁸

Ján Štúr (1827 – 1905), zvaný Janko, tiež študoval na evanjelickom lýceu v Bratislave a gymnáziu v Modre. Stal sa stoličným sudcom v Bánovciach nad Bebravou, kde sa v roku 1857 oženil. V tom istom roku bol ako úradník preložený do Fil'akova a po dvoch rokoch sa znovu presunul do Vráb'ov. Nakoniec zakotvil na dvadsať rokov v Trenčíne, odkiaľ bol znovu presunutý do Rábu, až do roku 1890, kedy po štyridsaťročnej kariére požiadal o penziu. Zomrel v Malých Bierovciach.²⁰⁹

²⁰⁷ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 68-70.

²⁰⁸ HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 75.

²⁰⁹ Ibidem, s. 75-76.

6. Samuel Štúr a národnosť

Otázka národného alebo etnického sebaurčenia Samuela Štúra prichádza na rad hlavne v kontexte s hnutím a snahami jeho syna Ľudovíta. Jozef Miloslav Hurban v *Rozpomienkach* spomína na národnú uvedomelosť rodiny Štúrovcov.²¹⁰ Opisy domácnosti v Uhrovci tak pôsobia, akoby sa idea národa zhodovala s predstavami staršej a mladšej generácie.

Situácia generácie a zvlášť Ľudovíta Štúra je známa a pomerne dobre preskúmaná. Silnejúce maďarizačné snahy vytvárali tlak na dovtedy pomaly rodiace sa národné hnutie tzv. Slovákov. Vďaka snahám Ľudovíta Štúra došlo k doformovaniu národnej identity, ktorá bola predtým v dôsledku viacerých smerov nejednotná. K šíreniu národného obrodenia v čase okolo revolúcie 1848/1849 pomohli aj snahy ostatných národov v monarchii, silnejúca školská sieť a v rámci Uhorska s tým spojená maďarizácia.

So šírením maďarčiny a vytláčaním národných jazykov zo škôl nesúhlasila väčšina nemaďarských národov v Uhorsku, vrátane bežného obyvateľstva. To častokrát, v dôsledku veľkej vzdialenosti od maďarského etnického centra, maďarčine jednoducho nerozumelo. Mnohé protesty sa preto týkali najmä uznania používania národných jazykov popri maďarčine, čo ale nekorešpondovalo s maďarskými centralizačnými snahami.²¹¹

Väčšina z týchto zmien, ktoré ovplyvnili život Samuela Štúra sa odohrala hlavne v posledných rokoch jeho života. Značnú časť z neho prežil Samuel v období, keď bola ešte silne rešpektovaná identita obyvateľa Uhorska,²¹² ktorý nemusel hľadiť na svoj pôvod alebo rodný jazyk. Po celej krajine existovala určitá istota, že sa každý dohovoril latinsky, pretože ju každý aspoň na nejakom stupni znalostí ovládal. Napriek tomu, že nebola jednotná, ale častokrát ovplyvnená rôznymi dialektmi, či už na gramatickej báze, alebo v slovnej zásobe, jej úloha bola kľúčová pre fungovanie celého kráľovstva.²¹³

Prvé zmeny prišli s germanizačnými snahami Jozefa II., ktorému šlo o zjednotenie celej monarchie pre lepšie fungovanie počiatkovej byrokracie. Zmena však vyvolala nespokojnosť, vrátane rozširujúcej sa vrstvy vzdelancov. Mnohé uhorské župy

²¹⁰ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*, s. 18.

²¹¹ RAPANT, Daniel. *K počiatkom maďarizácie*, s. 181.

²¹² Bližšie k tejto problematike píše József Demmel: DEMMEL, József a István KOLLAI. *Rozštiepená minulosť: kapitoly z histórie Slovákov a Maďarov*. 2., jazykovo upr. a dopl. vyd. Budapest: Nadácia Terra Recognita, 2013, s. 51 – 62.

²¹³ RAPANT, Daniel. *K počiatkom maďarizácie*, s. 42.

sa proti germanizácii búrili a ako alternatívu voči zastaranej latinčine, ktorá nebola schopná reflektovať nové výrazy doby, navrhovali práve maďarčinu, ktorá začínala byť na postupnom kultúrnom vzostupe.²¹⁴

Germanizáciu sa v Uhorskom kráľovstve nakoniec nepodarilo presadiť, na druhú stranu dopomohla práve k vzniku nemeckých gymnázií alebo k vyučovaniu nemčiny na vyšších školách. Táto situácia sa Samuela Štúra týkala vzhľadom na jeho štúdium nemčiny v Modre na gymnáziu a neskoršej snahe Imricha Zaya vyučovať na svojom panstve nemčinu. S postupujúcim národným uvedomovaním sa stala táto znalosť strategicky vhodnou, pretože nemecký jazyk začal na cisárskom dvore nahradzovať francúzštinu a tak niet divu, že sa gróf Zay, na popud svojej manželky Márie, snažil zaviesť aspoň výučbu základov tejto reči, ktorú pravdepodobne zveril Samuelovi.²¹⁵

Samuel Štúr teda prežil väčšinu mladosti v krajine, kde za svoju rodnú reč nebol nijak ponižovaný ani odsudzovaný. Práve naopak, v tom čase sa jeho jazykové znalosti pohybovali nad priemerom a so znalosťou latiny a nemčiny sa mohol skutočne považovať za plnohodnotného obyvateľa monarchie, nehľadiac na reč, ktorú bežne používal. V dochovanej pozostalosti však môžeme vidieť, že v súkromí využíval svoje jazykové znalosti skutočne minimálne. Latinčinu používal jedine v úradnom styku a o jeho znalosti nemčiny de facto žiadne dôkazy nemáme, predpokladá sa tak na základe známej informácie o výučbe nemčiny na Modranskom gymnáziu, ktoré absolvoval a dvojjazyčnej realite, ktorá v Modre panovala.²¹⁶

Slovanský dialekt, ktorým sa on sám vyjadroval, však ťažko považovať za slovenčinu. Napriek tomu, že ku kodifikácii slovenčiny došlo v roku 1878 Antonom Bernolákom, Samuel tento kodifikovaný jazyk nepoužíval. Takzvaná bernolákovčina vznikla z kultúrnej západnej slovenčiny južného typu a jej používanie bolo vymedzené hlavne v okruhu katolíckych vzdelancov.²¹⁷ Protestantské prostredie, ktorom sa Samuel Štúr pohyboval, používalo češtinu, resp. slovakizovanú češtinu s rozličnou mierou slovakizácie. Tento príklon evanjelikov k češtine poskytoval priestor pre vzájomne zblížovanie oboch slovanských národov v monarchii. Evanjelická generácia Samuela Štúra sa cítila byť bližšie spriaznená s českým prostredím než so slovenskými katolíkmi.

²¹⁴ RAPANT, Daniel. *K počiatkom maďarizácie*, s. 127.

²¹⁵ MACHO, Peter, Daniela KODAJOVÁ a kol. *Ludovít Štúr na hranici dvoch vekov – Život, dielo, doba verzus historická pamäť*, s. 41.

²¹⁶ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ludovít Štúr, Rozpomienky*, s. 5.

²¹⁷ HORVÁTH, Pavel. *Anton Bernolák (1762-1813): pôvod a osudy jeho rodiny: život a dielo*. Martin: Matica slovenská, 1998, s. 203.

Môže za to aj povolenie evanjelickej viery v Českom kráľovstve v súvislosti s tolerančným patentom. V čase kontaktu s rodinou Palackých teda Samuel pravdepodobne nepociťoval žiadne väčšie rozdiely. Netreba pri tom však zanedbať aj faktor geografickej blízkosti trenčianskej župy a Moravy. Podobne ani František Palacký nepociťoval nejaké väčšie národnostné alebo etnické pnutie počas svojho pobytu v Trenčíne a práve sám spomína, že sa najviac svojmu rodnému jazyku priučil v Uhorsku.²¹⁸

Vzhľadom na spomínanú geografiu nemožno opomenúť fakt, že Samuel sa narodil a žil v jednej z etnicky slovenských/slovanských hornouhorských žúp. Liptovská, Nitrianska, Oravská, Šarišská Trenčianska, Turčianska a Zvolenská župa²¹⁹ tvorili v rámci Uhorska skutočne izolované prostredie, kde takmer neprenikali inojazyčné či etnické vplyvy, miera maďarizácie a germanizácie tu bola skutočne najnižšia, rovnako ako počet menšín.²²⁰ Okrem modranského prostredia, ktoré bolo čiastočne germanizované,²²¹ nepoznal Samuel Štúr iné prostredie ako slovenské. Jeho manželka Anna nepoznala iné pomery ako v trenčianskej župe, a tak niet divu, že v tejto súvislosti ju Hurban opisoval ako veľmi pronárodnú.²²²

Ťažko povedať, či Samuel súhlasil s Ľudovítovým smerovaním a národnými ideami. Určite ich nepovažoval za nesprávne, hlavne v čase maďarizačných snáh Karola Zaya, ktoré značne ovplyvnili jeho pozíciu a príjmy, na druhú stranu, treba mať na pamäti, že Ľudovítové činy rodinu bezprostredne ohrozovali. Zároveň sa ho určite dotýkalo striktné oddelenie novo kodifikovanej slovenčiny a biblickej češtiny/slovakizovanej češtiny, ktorú Samuel celý život používal. Tento Ľudovítov čin spôsobil určitú nevraživosť v českom resp. česko-slovenskom prostredí a niektoré veľké osobnosti tej doby ho prijímali len veľmi ťažko.²²³ Pre Samuela bolo teda jazykovo a pravdepodobne aj mentálne bližšie prostredie českých evanjelikov, ako v prípade rodiny Palackých, než bežný roľník z liptovskej župy

Ľudovít sa ale práve snažil o zjednotenie všetkých severných Slovanov v Uhorsku pod názvom Slováci a pomocou slovenčiny. Základ mu poskytlo jazykovo najčistejšie

²¹⁸ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky. I., Autobiografie a zápisky do roku 1863*, s. 62.

²¹⁹ SETON-WATSON, R. W. *Národnostní otázka v Uhrách*, s. 26.

²²⁰ DEMMEL, József. *Panslávi v kaštieli: zabudnutý príbeh slovenského národného hnutia*. Druhé vydanie. Krásno nad Kysucou: Kalligram, 2017, s. 54.

²²¹ RAPANT, Daniel. *K počiatkom maďarizácie*, s. 61.

²²² HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*, s. 16.

²²³ RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992*. Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012, s. 28.

prostredie – turčianska župa, konkrétne nárečie používané v Turčianskom sv. Martine, ktorý sa nachádza v obkolesení kopcov, a tak bolo prenikanie cudzích vplyvov skutočne minimálne. Rozdielnosti a potrebu zjednotenia etnika si Ľudovít uvedomoval hlavne v súvislosti boja proti maďarizácii a zachovania určitej suverenity. Jeho cieľom nebolo rozbiť vzťahy medzi českým a slovenským prostredím. Dobre si uvedomoval, že Slováci spoza moravských hraníc sú iní ako Slováci na východe krajiny a ich potreba vzájomného porozumenia si bude pre ich zachovanie kľúčová.²²⁴

Možno teda tvrdiť, že v Ľudovítovom prípade bola národnosť konkrétna vec, prípadne pocit, ktorý sa takmer striktne držal jazyka, zatiaľ čo u Samuela a jeho manželky šlo o záležitosť skutočne abstraktnú. V rámci najnižšieho školstva nebolo používanie miestnej reči ničím výnimočným, vrátane menších edukačných diel, ktoré Samuel napísal.²²⁵ Zároveň však treba mať na pamäti, že biblická čeština, využívaná v písomnostiach, bola pokladaná za spisovný písomný jazyk, zatiaľ čo hovorené slovo sa od písomného prejavu líšilo.²²⁶

Akékoľvek národnostné sebaurčenie na jazykovom základe je v prípade S. Štúra spochybniteľné. Jazyk a forma vyjadrovania boli preňho úzko späté s vierovyznaním, a tak bola jeho náboženská identita²²⁷ nadriadená etnickej identite, avšak možno hovoriť o identite regionálnej.

Regionálna identita zahŕňa znalosť miestnych piesní, zvykov, folklóru, atď. typických pre danú oblasť.²²⁸ Znalosť týchto vecí v rodine Štúrovcov vydáva Hurban za znak národnej uvedomelosti, pričom kladie dôraz na to, aby daná skutočnosť vyznela ako výnimočná a ukázková vlastnosť tejto rodiny.²²⁹ Určitú konzistentnosť vnímania etnicity však možno očakávať v rámci celej Zay-Uhrovej obce, ktorá sa od čias Imricha Zaya vyznačovala príklonom k slovenčine a evanjelickej cirkvi, takže identita Samuela Štúra

²²⁴ Na existenciu „iných Slovákov“ ako tých z hraničného prostredia narazil aj T.G. Masaryk, čo trochu otriaslo jeho predstavou o jednotnom československom národe. RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992*, s. 39.

²²⁵ Napríklad zbierka *Detské verše*, 1842, MJ 604, LA SNK.

²²⁶ KILIÁNOVÁ, Gabriela, Eva KOWALSKÁ a Eva KREKOVIČOVÁ. *My a tí druhí v modernej spoločnosti: konštrukcie a transformácie kolektívnych identít*, s. 149.

²²⁷ Ibidem, s. 162.

²²⁸ Ibid., s. 249.

²²⁹ HURBAN, Jozef Miloslav. *Ľudovít Štúr, Rozpomienky*, s. 15 – 18. Zároveň z vlastnej skúsenosti môžem vyvodiť, že repertoár ľudových piesní je značne ovplyvnený prostredím. Aj v súčasnosti, keď je dostupnosť k podobným dielam značne jednoduchšia, je bežné, že niekto pochádzajúci zo stredného Slovenska nepozná niektoré ľudové piesne z východného a podobne. Preto nie jen ničím prekvapivým, že Anna Štúrová spievala deťom piesne, ktoré poznala a ktoré boli v okolí známymi a teda ich Hurban v tejto slovenskej župe vnímal ako znak národnej uvedomelosti.

sa na tejto úrovni zhodovala s identitou celej obce, prípadne blízkeho okolia trenčianskej župy.

V listoch adresovaných grófovi Karolovi Zayovi²³⁰ a cirkevnému konventu možno vidieť, že Samuel Štúr nemal potrebu riešiť akúkoľvek problematiku týkajúcu sa jeho národnosti. Podstatnejším sebaidentifikačným prvkom preňho bolo jeho povolanie, ktoré vykonával v službách cirkvi. Pozícia učiteľa na ľudovej škole v dedinskom prostredí výrazne definuje aj jeho postoj k používaniu rodného jazyka, ktoré úroveň, na ktorej Samuel vyučoval, vyžadovala. Niet pochybností o jeho vzdelaní a jazykových schopnostiach, ktoré však ale v prostredí, v ktorom sa nachádzal, nebol nútený plne využívať. Z toho dôvodu písal svoje diela hlavne v ľudovom jazyku, ktorému mohli žiaci bez problémov rozumieť, a tak svojim zodpovedným plnením práce nepriamo podporoval Hurbanovu myšlienku o pronárodnom rodinnom prostredí.

Možno tak teda usúdiť, že Samuel Štúr v rámci vnímania určitej slovenskej etnicity nevybočoval zo zvyklostí typických pre prostredie, v ktorom žil celý život. Jeho život sa odohrával v etnicky homogénnom prostredí, pričom základný predpoklad je, že bez problémov prijal identitu *nadetnického uhorstva*.²³¹ Spočívala práve v prijatí identity obyvateľa Uhorského kráľovstva, vernosť korune resp. panovníkovi ostávala nadradená nad lokálnou identitou ešte aj v dobe národného obrodzenia. Obdobie väčšiny života Samuela Štúra navyše nebolo, aj vzhľadom na uzavreté dedinské prostredie, dlho dotknuté akýmkoľvek cudzím vplyvom výraznejšie zasahujúcim do bežného chodu života. Jediná výraznejšia zmena nastala ešte pred rokom 1841, kedy Karol Zay prijal do Uhrovca druhého maďarského učiteľa a rozdelil školu na slovenskú a maďarskú.²³²

Z dochovaného sťažnostného listu²³³ možno vyčítať, že nevraživosť voči maďarskému učiteľovi zo Samuelovej strany nebola na národnostnom základe. Jediné výčitky voči maďarskej škole, ktoré adresuje cirkevnému konventu, sa týkajú nespokojnosti s platom. Maďarský učiteľ prebral Samuelovi niekoľko potencionálnych študentov, nakoľko maďarská škola fungovala súběžne so slovenskou školou a neboli zlúčené dokopy. Výčitky voči výuke v maďarčine sa v liste nevyskytujú, z čoho vyplýva, že Samuel nevnímal maďarčinu ako hrozbu, ohrozujúcu povedomie uhrovských detí.

²³⁰ *Reverendissime Domine, Domine omni honore et titulorum Dignissime a Mustrissime Domine Comes, Domine Clementissime Gratosissime*, M 101 B 7, LA SNK.

²³¹ BYSTRICKÝ, Valerián, Dušan KOVÁČ a Jan PEŠEK. *Kľúčové problémy moderných slovenských dejín 1848-1992*. Bratislava: Veda, 2012, s. 19.

²³² HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*, s. 43.

²³³ *Pred slavný Convent pri Welebné Cyrkvi Zay Uhrowské držaný*, M 101 B 7, LA SNK.

Príchod cudzieho prvku preňho znamenal jedine konkurenciu v už aj tak chabom zárobku.

V konečnom dôsledku teda pre Samuela Štúra, ako pre predstaviteľa predobrodeneckej generácie, nebola národnosť určujúcim prvkom v živote. Môže za to súhrn faktorov, od situácie v Uhorsku na prelome 18. a 19. storočia, ktorá fungovala viac na stavovskom než národnostnom princípe a zjavné Samuelovo splynutie s identitou uhorstva, podporenou jeho znalosťou latinčiny. Medzi ďalšie faktory patrí silná oddanosť svojmu povolaniu a cirkvi, vyžadujúca isté špecifiká ako používanie biblickej češtiny, ideová vzdialenosť od bernolákovčiny a vyučovanie v miestnej reči. V neposlednom rade je dôležitá určitá izolovanosť uhrovského resp. trenčianskeho prostredia, ktorá sa vyznačovala homogénnou etnicitou. V dôsledku týchto faktorov si Samuel Štúr zjavne zachoval konzistentnosť voči vlastnému sebaurčeniu, ktorá pretrvala pravdepodobne do konca života. Národnostné hnutie jeho potomkov sa na ňom neodrazilo, keďže sa ešte aj v revolučných a posledných rokoch života pridŕžoval používania slovakizovanej češtiny²³⁴ namiesto kodifikovanej verzie svojho syna. Preto nemožno Samuela Štúra charakterizovať ako Slováka podľa súčasných kritérií. Značne presnejšie je označovať ho ako občana Horného Uhorska s regionálnou národnosťou trenčianskeho evanjelika.

²³⁴ Najstarší datovaný document z pozostalosti S. Štúra: *Fizyka o Promenách a prípadnostech w okolí powetří z wlhkosti, aneb z wodnatosti pošlých, 1849*, MJ 372, LA SNK.

7. Dielo Samuela Štúra

Samuel Štúr bol ako vzdelaný človek literárne činný, príležitostne sa venoval hlavne písaniu básní s edukačným nádychom. Z jeho diela sa nám nezachovalo mnoho, možno ale predpokladať, že menších básní napísal pravdepodobne viac. Básne sú rozdelené do dvoch zbierok – *detské verše*²³⁵ a *študentské verše*.²³⁶ Okrem vlastných básní sa zachovali Samuelove zošity, zaoberajúce sa prevažne fyzikou.

7.1. Školské zbierky

Väčšina zachovaných diel z pozostalosti Samuela Štúra sa týka hlavne jeho zamestnania. V súčasnosti nám po ňom zostalo niekoľko krátkych zošitov, z ktorých možno zreteľne vyčítať Samuelovu oddanosť učiteľskému povolaniu, vzdelávaniu a výchove detí.

7.1.1. Detské verše

Zbierka detských veršov je v skutočnosti zbierkou prebásnených vybraných ezopských bajok. Skladá sa z básní *Medwed a wčely*, *Osel w kůži lwowé*, *Dwe žaby*, *Mrawenec a holubica*, *Myši a kočka*, *Dwa přátelé*, *Pták a Mladé*, *Pocestný a had*, *Osel a lew*, *Netopýr a kočka*. Ich pôvod môžeme hľadať práve v rôznych zbierkach prisudzovaných Ezopovi, pričom niektoré sa odlišujú svojim názvom od pôvodného názvu.

Prebásnené bajky Samuel pravdepodobne používal pri práci s menšími žiakmi. Sám sa k tomuto jednoduchému žánru s najväčšou pravdepodobnosťou dostal ešte v Trenčíne ako donatista v rámci čítania jednoduchších latinských textov.²³⁷ Bajka bola v danej dobe žáner síce populárny a nebolo náročné sa stretnúť s týmto krátkym a poučným žánrom, avšak bajky, ktoré Samuel prebásnil sú prisudzované Ezopovi.²³⁸ Forma básne je jednoduchšia pre zapamätanie, zároveň vyjadruje vo veršoch aj epimythion na konci diela, vždy v explicitnej forme.

Texty pôvodných bajok sú pomerne jednoduché a krátke. Z týchto príbehov, ktoré nemajú ani desať viet, dokázal Samuel napísať básne s rozsahom do tridsať veršov. Písané

²³⁵ MJ 604, LA SNK.

²³⁶ MJ 608, LA SNK.

²³⁷ MJ 604, LA SNK.

²³⁸ Dobovú zbierku, z ktorej Samuel pravdepodobne čerpal sa mi nepodarilo dohľadať. V súčasnosti sú vyššie menované bajky publikované v rôznych vydaniach a zbierkach Ezopových bajok.

sú prevažne združeným rýmom, často používaný je aj veršový presah. Jazyk básničiek je pomerne jednoduchý, ich cieľom bolo zjavne jednoduché memorovanie, vrátane pointy.

7.1.1. Učebnice

Samuel Štúr spísal dva zošity zaoberajúce sa fyzickými a prírodnými javmi. Pravdepodobne ich využíval ako náhradu učebníc, ktorých bol vtedy nedostatok. Obe sú písané formou katechizmu, a teda priamo určené k vyučovaniu. Mladšie dielo s názvom *Z fyziky o bauri, aneb o blýskání a hrýmání*²³⁹ je pôvodom kniha Pavla Michalka *Fyzika, aneb Učenj o Přírozenj (Nature)*. Michalko, ako skutočný osvietenecký učiteľ, venoval toto dielo práve osvete ľudu na školách, tak ako bolo pôvodne zamýšľané v rámci jozefínskej reformy *Ratia*.²⁴⁰

Tohto modelu sa rovnako pridržiaval aj Samuel, pre ktorého bola osveta tiež prvoradou. V liste Františkovi Palackému z roku 1820 spomínal danú knihu,²⁴¹ ktorá vyšla len rok predtým v Budíne a ku ktorej sa Samuel dostal o dva roky neskôr. V roku 1822 z nej vypísal časť štvrtej kapitoly štvrtého dielu²⁴² týkajúcej sa mechanizmu vzniku búrok. Prepísal rovno s ohľadom na priame použitie v škole, pre väčšinu jeho učebníc je charakteristická forma otázka – odpoveď, t. j. katechizmus.

Opäť sa ku knihe dostal počas revolučných rokov, druhý zošit venovaný poznámkam z Michalkovej fyziky je datovaný do roku 1849. Samuel sa znovu vrátil k štvrtej časti knihy, tentoraz ku kapitole *O promenách a prípadnostech w okolí powetří z wlhkosti aneb z wodnatosti pošlých*.²⁴³

Výber kapitol možno označiť za cieleň, pričom Samuel vyberal pravdepodobne kapitoly k témam, ktoré obsahovali preňho nové informácie. Michalkova *Fyzika* je totižto kniha zahŕňajúca množstvo informácií aj z iných oborov, ako napríklad zoológia. Ide o všeobecnú učebnicu prírodných vied, ktorá ako prvá na Hornouhorskom území opisuje základné poznatky doby v biblickej češtine. Napriek častému tvrdeniu, že Samuel prejavoval záujem o prírodné vedy, skôr možno tvrdiť, že v duchu dobového diskurzu a seriózneho prístupu k povolaniu rozširoval svoje znalosti, aby ho mohol zodpovedne

²³⁹ MJ 685, LA SNK.

²⁴⁰ RAPANT, Daniel. *K počiatkom maďarizácie*, s. 141.

²⁴¹ NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky II*, Korespondence z let 1812 – 1826, s. 49.

²⁴² MICHALKO, Pavel. IV/4a – *Bauře aneb blýskání a hřímění* in *Fyzika, aneb Učenj o Přírozenj (Nature)*, Budín: Vytisťené literami Anny Landererky, 1819, s. 302 – 318.

²⁴³ *Ibidem*, IV/3; MJ 372, LA SNK. Názov kapitoly s názvom zošita S. Štúra sa zhodujú.

plniť. Nie je vylúčené, že Samuel spoznávkovoval aj ďalšie kapitoly Michalkovej *Fyziky* formou učebníc, avšak zachované máme len tieto dva zošity.

Medzi ďalšie učebné texty patrí niekoľko zošitov s náboženskou tematikou. Viera bola dôležitým sebaidentifikačným prvkom Samuelovej existencie, práve preto, ako úzko bola prepojená s jeho povolaním. Ako pracovník evanjelickej cirkvi sa musel venovať výučbe základov viery, pričom si opäť dopomáhal vlastnoručne vyrobenými učebnicami písanými formou katechizmu. Z týchto zošitov sa zachovali diela s názvami *Z novo zákonných historii Biblických*,²⁴⁴ opisujúce jedenástu kapitolu Evanjelia svätého Jána o vzkriesení Lazara,²⁴⁵ ďalej *Historia Biblica, De Glorificatione Jesu in monte Thabor*,²⁴⁶ zaoberajúca sa premenením Pána, opísaným vo viacerých kapitolách Nového zákona.²⁴⁷

Ďalším textom radeným medzi vieroučné učebnice býva radený spis s názvom *Reči Písma swatého*.²⁴⁸ V tomto prípade je však určenie za učebnicu sporné, ide o zoznam prikázaní, zvykov a vlastností, ktoré by mal podľa Samuela dodržiavať dobrý evanjelik. Jednotlivé vety sú očíslované, niektoré nie sú dokončené, ale sú uzavreté výpustkami. S najväčšou pravdepodobnosťou ide o zoznam vlastností, ktorý Samuel využíval pre súkromné účely, každopádne, nie je vylúčené, že sa snažil podľa jednotlivých bodov vyučovať a sebou spísané zásady vštepiť mladým žiakom.

7.2. Laus Artium Litterarum

*Laus atrium litterarum*²⁴⁹ patrí medzi najpozoruhodnejšie diela Samuela Štúra a rozhodne je najznámejším z jeho tvorby.²⁵⁰ Ide o pomerne rozsiahlu báseň, ktorá je delená na deväť častí. Nie je bližšie datovaná, a tak nie je úplne vylúčené, že jednotlivé časti vznikali postupne. Typické sú pre ňu autobiografické prvky, a tak je cenným zdrojom informácií o Samuelovom živote. Rovnako ako zbierka prebásnených bájak je celá báseň písaná združeným veršom s častým veršovým presahom. Napriek latinskému názvu je písaná slovakizovanou češtinou.

Leitmotívom básne je vyzdvihovanie vzdelania a jeho úlohy v živote človeka. Autor sa zastáva práva každého človeka, aby mal príležitosť na štúdium a aby ju využil

²⁴⁴ MJ 403, LA SNK.

²⁴⁵ Jn 11.

²⁴⁶ MJ 370, LA SNK.

²⁴⁷ Mt 17: 1-6, Mk 9: 1-8, Lk 9: 28-36.

²⁴⁸ MJ 567, LA SNK.

²⁴⁹ MJ 608, LA SNK.

²⁵⁰ CABADAJ, Peter. *Samuel Štúr: Laus Artium Litterarum in Orol Tatranský*. Martin: Slovenský literárny ústav Matice Slovenskej, roč. 15. 8-9/2014, s. 16.

najlepšie, ako je v jeho silách. Venovaná je práve žiakom končiacim štúdiom na ľudovej škole, ale zároveň aj rodičom, resp. budúcim rodičom. Nabáda žiakov k ďalšiemu štúdiu, pričom hlavná myšlienka je hodnota vzdelania, ktorá je podľa Samuela večná a neprekonateľná. Apeluje na to, že vzdelaný človek nájde vždy povolanie a úctu v spoločnosti a ak je dostatočne schopný, má šancu mieriť k vyšším povolaniam, prospešným spoločnosti, ako napríklad jurista, či učiteľstvo.

Báseň je zároveň plná autobiografických prvkov, v ktorých nám Samuel odokrýva aspoň časť svojho života a počiatky jeho cesty k učiteľskej dráhe. Rovnako vyjadruje jeho postoje k študentstvu z pohľadu učiteľa, vyjadruje sa kriticky k rodičom, ktorí odmietajú posielat' svoje deti na vyučovanie na ľudovej škole, pričom zdôrazňuje dôležitosť čítania, písania a počítania pre modernú dobu. Podobne odsudzuje aj žiakov, ktorí nemajú záujem školu navštevovať. Báseň takisto odzrkadľuje reflexiu finančných problémov doby, kde s postupne stúpajúcou industrializáciou prichádzalo mnoho remeselníkov o uplatnenie.

Dielo samotné nám hovorí mnoho o Samuelovi. Na jednu stranu ho po prečítaní *Laus artium litterarum* možno vnímať ako človeka skutočne oddaného povolaniu, ktoré si vybral, či ako niekoho, kto sa plne chopil potenciálu osvietenскеj doby a vytiažil z vtedy dostupného vzdelania maximum. Zároveň nemožno prehliadnuť, že práve vďaka jeho postojom vychoval zo svojich detí vedúce osobnosti slovenského národného obrodzenia, pričom im bol určite zároveň veľkým vzorom a inšpiráciou.²⁵¹

Aj skrz to málo dochovaných diel môžeme teda Samuela Štúra vnímať ako skutočne osvieteneckú osobnosť, ktorá práve svojim prístupom k novým možnostiam nepriamo ovplyvnila chod dejín. Aj napriek neveľkej tvorbe, ktorá navyše nebola nikde publikovaná, ho možno považovať za skutočne pozoruhodného autora. Jeho drobné diela odrážajú pomerne rozsiahly rozsah vedomostí, ktoré do nich premietal. Napriek tomu, že sa nepresadil ako autor dobových učebníc, podobne ako Pavel Michalko či Samuel Tešedík,²⁵² možno ho považovať za takmer modelového reprezentanta osvietenskeho vidieckeho školstva.

²⁵¹ MJ 608, LASNK.

²⁵² Obaja boli učiteľmi a zároveň predstaviteľmi evanjelickej cirkvi, v tzv. prvej fáze národného obrodzenia. Na rozdiel od Samuela Štúra, mali ambície predávať svoje znalosti širšiemu ľudu a šíriť osvetu naprieč celou uhorskou evanjelicou spoločnosťou. Preto vydávali prvé učebnice v biblickej češtine, určené širšiemu publiku. Vplyv Samuela Tešedíka na Samuela Štúra je oproti Pavlovi Michalkovi nulový, pravdepodobne aj pre Tešedíkov odklon od slovenského prostredia. Tešedík bol ešte typickým predstaviteľom uhorských vzdelancov, na úrovni Mateja Bela. Svoju rolu určite zohral aj generačný rozdiel.

Záver

Osobnosť Samuela Štúra je osobnosťou, ktorá napriek relatívne veľkému dobovému významu postupne upadla do zabudnutia. Za tento stav môže pravdepodobne nepriaznivý vývoj udalostí, obzvlášť po jeho smrti. Rodina, ktorá sa vyrovnávala s biednymi podmienkami po celú dobu, bola nútená väčšinu pozostalosti predať a opustiť bydlisko. V dôsledku meruôsmych rokov sa pravdepodobne dochovalo minimum z možnej korešpondencie, ktorá by nám vedela priblížiť obdobie života Samuela Štúra. Spomienka na jeho osobu bola postupom času prevalcovaná mladšou a aktívnejšou romantickou generáciou, ktorá je aj z hľadiska dynamiky doby atraktívnejšia na skúmanie. Nezáujem o život S. Štúra podnietil pravdepodobne aj nedostatok informácií, a tak sa tejto skutočne mravčej práci venoval v rámci svojich prác podrobne jedine Pavel Horváth, ktorý tému svojím spôsobom takmer úplne vytlačil.

Bakalárska práca si preto kládla za cieľ bližšie preskúmať a prehĺbiť znalosti o najpodstatnejších aspektoch Samuelovho života a dokresliť tak realitu jeho života v najväčšej možnej miere. Bližšie sa zameriava na jeho učiteľskú kariéru a na štúdium, ktoré ho týmto smerom formovalo. Štúdiá S. Štúra približuje ako kľúčové obdobie utvárania jeho osobnosti, ktorej identita je najviac spätá práve s fungovaním a jeho úlohou v systéme evanjelického školstva. Ťažko určiť, či mal Samuel prirodzene vhodnú povahu pre také zodpovedné vykonávanie učiteľského povolania, alebo ho v tomto prípade doformovalo prostredie a povinnosti s prácou spojené. Najpravdepodobnejšia je však kombinácia oboch aspektov, čo z neho robilo na danú dobu ukázkového reprezentanta osvietenského školstva. Jeho osobnosť by si v konečnom dôsledku zaslúžila miesto medzi známejšími a uznávanjšími učiteľmi ako bol Samuel Tešedík či Pavel Michalko, nakoľko sa on sám pridržiaval hlavne Michalkových rád a sám sa snažil v najväčšej možnej miere vyhovieť dobovým predstavám o ideálnom učiteľovi.

Svoj zápal k vzdelaniu rozhodne preniesol na všetky svoje deti, ktoré sa v rámci možností stali vzdelanými a úspešnými ľuďmi, s relatívne dobrým uplatnením. Najväčšmi možno jeho vplyv badať na najznámejšom synovi Ľudovítovi. Nielenže je tento faktor určený množstvom publikácií venovaných Ľudovítovi, významnú úlohu hrá aj rozdielnosť pováh dvoch najznámejších synov – spomínaného Ľudovíta a staršieho Karola. Karol sa ako utiahnutejší z bratov k rodine veľmi nevyjadroval, a tak je možné ich vzájomný vzťah a iné aspekty, ako je napríklad povahová podobnosť s otcom, rekonštruovať len na základe sekundárnych prameňov. Ľudovít je už vo vzťahu

k rodičom o čosi málo zhovorčivejší. Isté je, že Samuel Štúr dal všetkým svojim synom pevné základy vzdelania a jeho výchova im pomohla vybudovať blízky vzťah k štúdiu.

Koho však Samuel Štúr ovplyvnil minimálne, bol František Palacký. Napriek zaužívanému naratívu slovenskej historiografie o ich vzájomnej blízkosti je potrebné túto myšlienku čiastočne vyvrátiť. Často sa stretávame s mylným tvrdením, že Samuel Štúr vyučoval Františka Palackého na škole v Trenčíne. Ich vzťah bol však založený v prvom rade na tom, že František Palacký býval u Samuela Štúra nie dobrovoľne, ale v rámci alumnátu. Podstatným faktorom je aj mladý vek Palackého, počas ktorého sa so Samuelom stýkal a relatívne krátke obdobie, ktoré v Trenčíne strávil. Napriek tomu, že František Palacký spravil na Samuela zjavne nezabudnuteľný dojem, pre Palackého bol Samuel skôr učiteľom, čo v mladom veku značne ovplyvnilo ich ďalšie pomery. Z tohto vzťahu teda postupom času nevzniklo žiadne bližšie puto, naopak začal ich ďalší vzájomný kontakt postupne upadávať. Tento úpadok prichádzal hlavne z Palackého strany a vzťahoval sa na celé prostredie Trenčína. Neprítomnosť bližšieho puta sa ďalej odrazila aj na vzťahu Ľudovíta a Františka Palackého, ktorý bol čisto profesionálny.

Ako ďalší dôležitý aspekt si bakalárska práca vytýčila snahu o rekonštrukciu Samuelovej identity v oblasti národnosti. Jeho postoj k vnímaniu pocitu národnosti, v takej forme ako to poznáme u mladšej generácie jeho synov, resp. v súčasnosti, je takmer vylúčený. Určité vedomie etnickej blízkosti so slovensky hovoriacim prostredím u Samuela samozrejme existovalo, jeho existenciu však silne prekrýval aspekt evanjelického vierovyznania. Táto skutočnosť signifikantne ovplyvňovala nielen Samuelovo používanie jazyka, kde prevažovalo používanie biblickej/slovakizovanej češtiny nad miestnym slovenským nárečím. O to viac sa Samuel Štúr mentálne približoval českému evanjelickému prostrediu, ako to bolo v prípade Palackých, než slovenským katolíkom. Zároveň bola slovakizovaná čeština zjednocujúcejším prvkom v prípade evanjelikov, než rôznorodosť nárečí v prípade katolíkov. Ďalším nezanedbateľným dôvodom bola aj značná etnická homogénnosť Trenčianskej stolice. V neposlednom rade je dôležité si uvedomiť, že pre obdobie a prostredie Samuelovho života bola ešte stále bežná identifikácia obyvateľov s identitou uhorstva, ktorá sa prejavovala aj v prípade S. Štúra. V konečnom dôsledku ide ale o zložitejší problém hodný hlbšieho preskúmania, nakoľko ide o zaujímavý faktor hlavne pri komparácii postojov Samuela a jeho synov k danej problematike.

Prítomnosť predošlých aspektov najlepšie vidieť práve na dochovaných dielach Samuela Štúra. Z malého množstva možno jasne vidieť jeho značnú oddanosť

evanjelickej cirkvi v kombinácii s výhradným používaním slovakizovanej češtiny. Nakoľko značné množstvo týchto malých dielok má edukačný charakter, jasne vidieť zodpovednosť, s ktorou sa snažil svoje povolanie plniť. Obzvlášť pozoruhodné sú zošity venované prírodným vedám, ktoré vznikli pravdepodobne z dobovej potreby vyučovať na školách fungovanie niektorých prírodných javov a následné šírenie osvety týmto smerom. Najdôležitejším dielom však zostáva báseň *Laus artium litterarum*, ktorá je nielenže plná množstva autobiografických prvkov a bližšie nám približujúca autorovu osobnosť, zároveň ide o edukačný prostriedok, pomocou ktorého sa Samuel Štúr snaží nabádať deti k štúdiu.

Samuela Štúra možno hodnotiť ako človeka skutočne oddaného, reprezentujúceho osvietenenské ideály doby, ktoré v jeho prípade dokresľujú blízkosť osvietenstva a romantizmu a ich vzájomného ovplyvňovania sa na prelome doby. Akákoľvek nepriazeň života, či už finančné ťažkosti, alebo zmena politickej, či inej situácie, mu nezabránila v dôslednom vykonávaní svojho povolania.

Práca priniesla bližší pohľad nielen na niektoré aspekty života Samuela Štúra a učiteľského života všeobecne, ale priniesla aj náhľad do jeho identity, postojov a vplyvu na svojich synov. Svojím zodpovedným prístupom k vzdelávaniu a k životu v určitej miere nepriamo ovplyvnil chod slovenských dejín. V bakalárskej práci je však vyvrátený podobný vplyv v prípade Františka Palackého. V konečnom dôsledku možno konštatovať, že aj keď bol Samuel Štúr v priebehu života spriaznený s dvoma vedúcimi osobnosťami národných obrození, jeho vplyv na formovanie národného povedomia syna Ľudovíta a Františka Palackého nebol, ako by to mohlo na prvý pohľad pôsobiť, cielený a ich vlastné formovanie tohto vedomia je skôr odrazom doby než dôsledok výchovy S. Štúra.

Zoznam použitej literatúry

Archívne pramene

Literárny archív Slovenskej národnej knižnice, Martin

M 101 B 7, *Ad Mustrisimum Dominum Comitem Carolum Zay de Csomor.*

M 101 B 7, *Důchody učitelské pres rok 1827.*

M 101 B 7, *Listina Samueala Štúra Karolovi Zayovi.*

M 101 B 7, *Mustrissime Domine Comes, Domine Clementissime Gratosissime.*

M 101 B 7, *Pred slawný Convent welebné cyrkwi Zay Uhrowské držaný.*

M 101 B 7, *Reverendissime Domine, Domine omni honore et titulorum Dignissime.*

M 101 B 7, *Vokátor pre Samuela Štúra.*

MJ 370, *Historia Biblica, De glorificatione Jesu in Monte Thabor.*

MJ 372, *Fizyka o Promenách a prípadnostech w okolí z wlhkosti aneb wodnatosti pošlých.*

MJ 604, *Detské verše.*

MJ 608, *Laus Artium Litterarum (Studenstké verše).*

MJ 685, *Z Fyzyky o Bauri aneb Blýskání a hrímaní.*

Slovenský národný archív, Bratislava

Archív rodu Zay – Prefekt – inšpektor panstiev, *Hospodárske účty, Dom(inium) Uhrovec, prov. Uhrovec 1784-1800, škatuľa 389.*

Archív rodu Zay – Prefekt – inšpektor panstiev, *Hospodárske účty, Dom(inium) Uhrovec, prov. Uhrovec, 1815-1836, škatuľa 391.*

Fond Zay – Bučany. *Písomnosti Fridricha Christa, škat. 99, fol. 9.*

Fond Zay, Bučiansky archív, *Imrich Zay – Korešpondencia, škat. 107, Elench II, fol.1.*

Evangélikus Országos Levertár (Národný evanjelický archív), Budapešť

MARTINY, Gabriel Kováts. *Programma quo omnes scholarum, ac litterarum patronos pro examine aestivo in gymnasio a.c. add. Modrensi. Posonii: Typis Simonis Petri Weber, 1811, EOL: AGE II.*

Vydané pramene

BEL, Matej. *Trenčianska stolica*, Eds.: Turóci, Martin, Nagy, Imrich. Čadca: Kysucké múzeum v Čadci, 2013, s. 51

CSAPLOVICS, Joannes. *Schematismus ecclesiarum et scholarum augustanae confessioni in enclyto regno Hungariae addictorum*, Viennae: typis Antonii Pichler, 1820.

HURBAN, Jozef Miloslav. *Ludovít Štúr, Rozpomienky*. Bratislava: Sloart, TASR, 2015.

HURBAN, Jozef Miloslav. *Životopisy a články*. Bratislava: Tatran, 1973.

MATULA, Vladimír. *Listy Ludovíta Štúra. IV, Dodatky*. Bratislava: Národné literárne centrum - Dom slovenskej literatúry, 1999.

NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky. I, Autobiografie a zápisky do roku 1863*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa, 1898.

NOVÁČEK, Vojtěch Jaromír. *Františka Palackého korespondence a zápisky. II, Korespondence z let 1812 - 1826*. Praha: Česká akademie císaře Františka Josefa, 1902.

REZIK, Ján. *Gymnaziológia*. Zlatý fond denníka SME 2009.

ŠTÚR, Ľudovít. *Dumky večerní* in *Květy*, roč. 1939, č. 34

ŠTÚR, Ľudovít a Jozef AMBRUŠ. *Listy Ľudovíta Štúra I: 1834-1843*. Bratislava, 1954.

ŠTÚR, Ľudovít, Karol ROSENBAUM a Jozef AMBRUŠ. *Listy Ľudovíta Štúra. II, 1844-1855*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1956.

ŠTÚR, Ľudovít, Jozef AMBRUŠ a Karol ROSENBAUM. *Listy Ľudovíta Štúra. III, Dodatky*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1960.

ŠTÚR, Ľudovít: *Spomienky*. Zlatý fond denníka SME 2017.

PAULINY-TÓTH, Viliam: *Tri dni zo Štúrovho života*. Zlatý fond denníka SME 2008.

NOWÝ ZÁKON Pána Spasitele Našeho Ježiše Krista. Dle původního vydání Kralického k tisícileté jubilejní slavnosti obráčení Slowanůw na wíru křesťanskou opět věrně vytištěný. W Praze: Nákladem Josefa Růžičku, 1863.

Sekundárna literatúra

BYSTRICKÝ, Valerián, Dušan KOVÁČ a Jan PEŠEK. *Kľúčové problémy moderných slovenských dejín 1848-1992*. Bratislava: Veda, 2012.

CAMBEL, Samuel, ed. *Dejiny Slovenska II.: (od roku 1848 do konca 19. storočia)*. 1. vyd. Bratislava: Veda, 1992.

- COPELAND, Rita a I. SLUITER. *Medieval grammar and rhetoric: language arts and literary theory, AD 300 -1475*. Oxford: Oxford University Press, 2009.
- DEMMEĽ, József. *Ludovít Štúr: zrod moderného slovenského národa v 19. storočí*. Bratislava: Kalligram, 2015.
- DEMMEĽ, József. *Panlávi v kaštieli: zabudnutý príbeh slovenského národného hnutia*. Druhé vydanie. Krásno nad Kysucou: Kalligram, 2017.
- DEMMEĽ, József a István KOLLAI. *Rozštiepená minulosť: kapitoly z histórie Slovákov a Maďarov*. 2., jazykovo upr. a dopl. vyd. Budapest: Nadácia Terra Cognita, 2013
- DUCHOŇ, Michal. *Modra v premenách stáročí. Zborník Modranskej muzeálnej spoločnosti*. Modra: Modranská muzeálna spoločnosť 2011.
- FRAŇOVÁ, Ľudmila a kol. *Lubina – 600 rokov*. Lubina: Obecný úrad, 1992.
- GOLÁŇ, Karel. *Ludovít Štúr 1856-1956*. Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1956.
- HORVÁTH, Pavel. *Anton Bernolák (1762-1813): pôvod a osudy jeho rodiny: život a dielo*. Martin: Matica slovenská, 1998.
- HORVÁTH, Pavel. *Rodokmeň a osudy rodiny Štúrovcov*. Bratislava: Tatran, 1988.
- HORVÁTH, Pavel. *Trenčín a rodina Štúrovcov: pôvod rodiny Ludovíta Štúra*. Trenčín: Trenčianské múzeum, 1983.
- HUČKO, Ján. *Život a dielo Ludovíta Štúra*. Martin: Osveta, 1984.
- KÁLAL, Karel. *Palackého mladá léta: 1798 - 1827*. Praha: František Borový, 1925.
- KASPER, Tomáš a Markéta PÁNKOVÁ. *Učitel ve střední a jihovýchodní Evropě: profesionalizace učitelského vzdělávání : historické a systematické aspekty*. Praha: Academia, 2015.
- KILIÁNOVÁ, Gabriela, Eva KOWALSKÁ a Eva KREKOVIČOVÁ. *My a tí druhí v modernej spoločnosti: konštrukcie a transformácie kolektívnych identít*. Bratislava: Veda, 2009.
- KONTLER, László. *Dějiny Maďarska*. 2. dopl. vyd. Praha: NLN, Nakladatelství Lidové noviny, 2008.
- KOŘALKA, Jiří. *František Palacký (1798-1876): životopis*. Praha: Argo, 1998.
- KOWALSKÁ, Eva. *Evanjelické a. v. spoločenstvo v 18. storočí: hlavné problémy jeho vývoja a fungovania v spoločnosti*. Bratislava: Veda, 2001.
- KOWALSKÁ, Eva; *Osvietenské školstvo (1771-1815), Nástroj vzdelania a disciplíny*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2014

- KOWALSKÁ, Eva. *Štátne ľudové školstvo na Slovensku na prelome 18. a 19. stor.* Bratislava: Veda, 1987.
- LENDEROVÁ, Milena a Karel RÝDL. *Radostné detstvi?: dítě v Čechách devatenáctého století.* V Praze: Paseka, 2006.
- MACHO, Peter, Daniela KODAJOVÁ a kol. *Ľudovít Štúr na hranici dvoch vekov – Život, dielo, doba verzus historická pamäť.* Bratislava: VEDA, 2015.
- MÁTEJ, Jozef; *Dejiny českej a slovenskej pedagogiky.* Bratislava: Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1976.
- MICHALKO, Pavel. *Fizyka, aneb Učenj o Přírozenj (Nature).* Budín: Vytisštěné literami Anny Landererky, 1819.
- PARENÍČKA, Pavol. *Štúr a Hurban, myšlienka a čin.* Martin: Matica slovenská, 2017
- PODOLAN, Peter, Róbert LETZ a Miriam VIRŠINSKÁ. *Slovenské dejiny III.* Bratislava: Literárne informačné centrum, 2014.
- RAPANT, Daniel. *K počiatkom maďarizácie.* V Bratislave: Filozofická fakulta Univerzity Komenského, 1931.
- ROSENBAUM, Karol. *Karol Štúr: (náčrt tvorby a života).* Bratislava: Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2000.
- RYCHLÍK, Jan. *Češi a Slováci ve 20. století: spolupráce a konflikty 1914-1992.* Praha: Ústav pro studium totalitních režimů, 2012.
- RUTTKAY, Fraňo. *Ľudovít Štúr ako publicista a tvorca slovenskej politickej žurnalistiky.* Martin: Matica slovenská, 1982.
- SETON-WATSON, R. W. *Národnostní otázka v Uhrách.* V Brně: A. Píša, 1913.
- ŠTAIF, Jiří. *František Palacký: život, dílo, mýtus.* Praha: Vyšehrad, 2009.
- ŠŤOVÍČEK, Ivan. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti. Příprava vědeckých edic dokumentů ze 16. – 20. století pro potřeby historiografie.* Praha: Archivní správa Ministerstva vnitra ČR, 2002.
- Informačno-spomienkový bulletin: vydaný pri príležitosti 50. výročia vzniku Strednej priemyselnej školy v Bánovciach nad Bebravou.* Bánovce nad Bebravou: Empress, 2004

Články

- CABADAJ, Peter. *Samuel Štúr: Laus Artium Litterarum in Orol Tatranský.* Martin: Slovenský literárny ústav Matice Slovenskej, r. 15, č. 8-9/2014, s. 16.
- HOLEC, Roman. *Na brehoch Váhu pod trenčianskym hradom.* In: *Palackého cesta: pohľedy na život a činnosť Františka Palackého a ľudí mu blízkých: zborník príspevků k*

200. výročí narození Františka Palackého, Olomouc: Univerzita Palackého, 1998, s. 18 – 21.
- HUČKO, Ján. *František Palacký a Slovensko* in: *Československý časopis historický*, r. 25 [75], č. 1/1977, s. 49 – 62.
- KOBLASA, Pavel. *Zay de Csömör - uhrovečtí páni* in *Rodopisná revue online*, r. 13, č. 3/2011.
- LUKÁČ, Eduard. *Školské poriadky na evanjelických školách v Prešove do prvej polovice 18. Storočia*, in: *Historia Ecclesiastica. Časopis pre dejiny cirkví a náboženstiev v Strednej Európe*. Prešov: Centrum excelentnosti sociohistorického a kultúrnohistorického výskumu Prešovskej univerzity v Prešove vo Vydavateľstve Prešovskej univerzity, r. 7, č. 2/2016 s. 51 – 61.
- PODOLAN, Peter. *Zabudnutý dokument o histórii obce Lubina* in: *Historia nova. Dejiny prístupné všetkým*. Bratislava: Filozofická fakulta Univerzity Komenského - Katedra slovenských dejín, r. 2, č. 2/ 2011, s. 266 – 273.
- VLČEK, Jaroslav. *O škole trenčianské a prešburské za palackého mládí* in: *Památník na oslavu stých narodenin Františka Palackého*. Praha: nákladem Matice české, 1898, s. 17 – 38.

Online zdroje

Aelius Donatus. *ENCYCLOPÆDIA BRITANNICA* [online]. [cit. 2019-08-11]. Dostupné z: <https://www.britannica.com/biography/Aelius-Donatus>

DE PARTIBUS ORATIONIS ARS MINOR AELII DONATI. *THE LATIN LIBRARY* [online]. [cit. 2019-08-11]. Dostupné z: <http://www.thelatinlibrary.com/don.html>

František Palacký. *Wikipedie: otevřená encyklopedie* [online]. [cit. 2019-08-11]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Franti%C5%A1ek_Palack%C3%BD

KOBLASA, Pavel. Zay de Csömör - uhrovečtí páni. *Rodopisná revue online* [online]. 2011, **13**(3), 1-4 [cit. 2019-08-11]. Dostupné z: http://rodopisna-revue-online.tode.cz/2011-3_soubory/01-koblasa.pdf

Ludovít Štúr [online]. [cit. 2019-08-11]. Dostupné z: <http://www.stur.sk/index.php>

PAULINY-TÓTH, Viliam: Tri dni zo Štúrovho života. Zlatý fond denníka SME 2008, [cit. 11. 8. 2019]. Dostupné na webovskej stránke (world wide web): http://zlatyfond.sme.sk/dielo/643/Pauliny-Toth_Tri-dni-zo-Sturovho-zivota

REZIK, Ján: Gymnaziológia. Úvod. Zlatý fond denníka SME 2009, [cit. 11. 8. 2019]. Dostupné na webovskej stránke (world wide web): http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1164/Rezik_Gymnaziologia-Uvod

ŠTÚR, Ľudovít: Spomienky. Zlatý fond denníka SME 2017, [cit. 11. 8. 2019]. Dostupné na webovskej stránke (world wide web): http://zlatyfond.sme.sk/dielo/1917/Stur_Spomienky

Trenčín. *ECAV Trenčín* [online]. [cit. 2019-08-11]. Dostupné z: <https://ecav-trencin.eu/trencin/>

Prílohy

Zoznam obrazových príloh

- 1. Vyobrazenie Samuela Štúra, portrétované podľa dochovaných opisov v roku 1992. Expozícia rodného domu Samuela Štúra v Lubine.**
- 2. Detail daguerrotypickej snímky členov slovenskej deputácie k cisárovi Františkovi Jozefovi I. v Olomouci 20. marca 1849**
- 3. Bližšie nedatovaná daguerrotypická snímka L. Štúra z pozostalosti Jána Štúra.**
- 4. Štylizovaný portrét L. Štúra, zhotovený podľa daguerrotypickej fotografie.**
- 5. Fotografia Jána Štúra, ktorá slúžila ako predloha pri portrétovaní S. Štúra pre expozíciu múzea v Lubine**

Zoznam písomných príloh

- 1. Samuel Štúr – Detské verše 1832, MJ604 LA SNK**
 - 1.1. Praefatio**
 - 1.2. Medwed a wčely**
 - 1.3. Osel v kuži lwowé**
- 2. Samuel Štúr – Školské verše, nedatované, MJ608 LA SNK Martin**
 - 2.1. Laus Artium Litterarum**

Obrazová príloha

1. **Vyobrazenie Samuela Štúra, portrétované podľa dochovaných opisov v roku 1992. Expozícia rodného domu Samuela Štúra v Lubine.**

2. Detail daguerrotypickej snímky členov slovenskej deputácie k cisárovi Františkovi Jozefovi I. v Olomouci 20. marca 1849. V strede sa nachádza L. Štúr.

Zdroj:

https://www.noveslovo.sk/c/Dielo_pocsta_a_portret_Ludovit_Stur_v_slovenskom_vytvarnom_umeni [cit. 2019-08-11]

3. Bližšie nedatovaná daguerrotypická snímka L. Štúra z pozostalosti Jána Štúra.

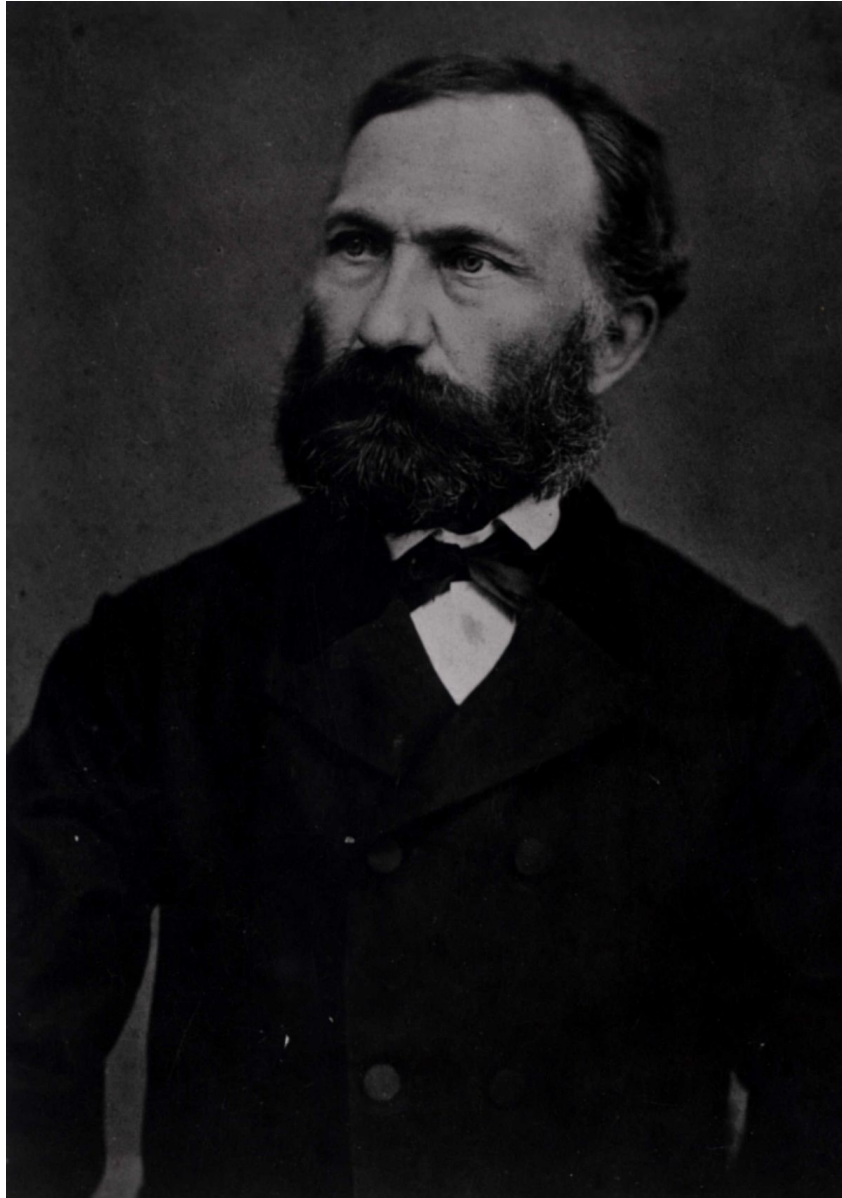
Zdroj: <https://historyweb.dennikn.sk/clanky/detail/hrob-ludovita-stura-v-historickej-pamati-naroda> [cit. 2019-08-11]

4. Štylizovaný portrét L. Štúra, zhotovený podľa daguerrotypickej fotografie.

Zdroj: <http://dikda.eu/ludovit-stur-dokumenty-literarneho-archivu-snk/>

[cit. 2019-08-11]

5. Fotografia Jána Štúra, ktorá slúžila ako predloha pri portrétovaní S. Štúra pre expozíciu múzea v Lubine.

Zdroj: <http://dikda.eu/ludovit-stur-dokumenty-literarneho-archivu-snk/>
[cit. 2019-08-11]

1. Samuel Štúr – Detské verše 1832, MJ604 LA SNK

1.1. Praefatio

Dokonaroše wyznačečené
Wecy, a nám naložené:
Ještě nětco k wyvažení
Powíme k obweselení
Mysli wšechnech z nás samých
Fabula z Nauki jejich

1.2. Medwed a wčely

Taulaje se pri wčelíne
Medwed a pri té rodine
Která jest haufná bohatá
Bez odewe a kabáta.

Snad! Mu woňal jejich mádyk
Z kterého by jeden žajdljk
Byl rád dostal a wychlustal
A bars holbu bylby zpratal

Prekazyti tomu wčela
jedna chtela jsauce smelá
Uštkla medweda welkého
A na ten čas maškrtného

Nad čímž se on welmi zlobil
A bylby rád wčelu zabil
Než nemoha jí lapiti
A swau dlabau usmrtiti

Šel do wčeljna samého
Neboгіc se pri tom zlého

Kláty wčel začal bantowat
Madýk jejich wylízowat:
Což widauce tiche wčely
Y to, že jim jejich celý
Rod a mladičké morduje
A domy jejich plundruje
Wšecky na nej swé žihadla
Ktorá mladá welká malá

Pojednauc začali pauštat
A medweda trpce wítat
Od kterých temer zahynul
A na tele celý strnau

Dostawše se wen z wčelína
W nemž byla mrcha hostina
Nad kterau snad y narjkal
A sebe takto ríkal:

Lépe bylo jedno nesti
Žihadlo a to neštestí
Které mi jen jedna wčela
Byla jaksy učinila?
Nežli tolik neprátelů
Učinit sy a jich sylu
Pro můj hnew okušowati
Chcy se toho warowati

Nebudu se nikdy mstiti
Byl bych to mohl učiniti

Ale kriwdau trpeliwá
Jakkoli nespravedliwá
Snosem tak pokoj wždy bude
Reznic a swarů nebude.

1.3. Osel w kůži lwowé

Jaksy kdesy ušel z chlewa
Osel, a bežel kdež drawá
Zwer bydlí, do hor do audolí
Tam našel lwau košeli
To jest: kůži z toho zwera

Co udelal? Tá potwora
Natahel ji na swé tělo
A šel směle y weselo
Lidi howada stašiti

Jakby byl lew, to wrazyti
Chtel jim do mozků myšlení
Jemužto rowného není

Zwireta w mocy a syli
Než ale práwe té chwile
Prišel pán toho oslika
Sledujice bezbožníka
A w skoku z dworu sweho
Když pak netrefil na neho
Osel počal silne rwati
Chteje pána nalakati
A oklamat že je on lew
Ale když pán blíže prišel
Padli mu do oči jeho
Somara toho hlaupého

Uši welká wen trčícý
Která netrafil pod nesaucí
Kůži lwowau na swém těle
Skočil pán ten k nemu smele

Chytil jej za ne presylne
Tys můj osel neomylně:
Ačkolis jiných oklamal
A z toho sy sa welmi smál
Mne weř jiste neoklames
Ale za to pomstu wezmeš

Když přijdeme kolem domu
Jak pán mluvil k oslu tomu
Již na ceste ho traktowal
Tujen a doma mu dáwal
Wíc obroku takowého
Jenž pocházal z hnewu jeho:

Nečím cyzým se chlaubiti
Jest wec špatná hlad to míti
Každý čloweče w pameti
Sýč jináč budeš trpeti
Když to ctní lidé zbadají
Jiny na wše pozor dáwaji
Srandu, posmech a utržky
Za twoje neprawé skutky

2. *Samuel Štúr – Školské verše, nedatované, MJ608 LA SNK Martin*

2.1. *Laus Artium Litterarum*

Milí kamarády, A snad byste rady
Neco započali, když ste dokonali
Mau examen školský, ten skutek prubirský.

Jestli proto tu stojíte
Dobře že si rozmyslíte
Co máte před sebe wzyti
A o čem chcete mluvíti

Před temito všemi páni
Kterýžto vaše jednaní
Bedliwým sluchem powaží
Jsauce wažní, maudrý muži

Byste místo pochwalení
Snad nebili pohanení
A y proto zajisté
Mejte prawé, jasné, čisté

Myšlení v tomto mluwení
Nebo jsou časy zmenení
Na podiw: a ze dne na den
Padá, klesne, w Uhrích y wen

Svandel, kupectwí rozličná
Remesla, kunšty řečené
Pakli jiná započneva
Y mne pri tom mír bude

Slowy swymi wychwalowat

Duwodnejji zweličowat

Ku prikladu: školy žáků

Z počátku sic neboráků

A to wzenešené zmeny

Kterýto není bez ceny

Nikda; ano w žádném kríži

Y w tom když není penezí

Na swete mnoho a dosti

Ktere lidé we vážnosti

Mají, a které všem handlům,

Kunštům, dilum a remeslum

Dodawaji behu, syli

A proslechu w každau chwili

Jako bez soly a masti

Jest krme bez wší chutnosti

Taká jest práwa bez penezí

O čemž wedí dosti mnozí

Handel a remesla lidská

Jen samá bídá krytická

Která mnohé ochuzuje

A k zarmutku priwozuje

Aby jednuc pominula

Lidí trapiti prestala

2.) *Alter.*

Bratre milý chápaš co sy
Nej silí ty dlauho nosý
Který z daleka začije
Rčení, než smrad jenžto bije

Z mnohých rozličných wecy
O poledni, o pulnocy
Podle sweho nawedení
Zmeníme naše mluwení

Ktere sme nyní drželi
Meli jsauc jen ještě deti

O kupectwí všelijakém
Na tom swete přeširokém
Nebo když ono sí klesne
Y naše chuť k nemu hasne
Zdá se mi že groß Händleri
Mají prichystané mární
Na kterých budau spočíwat
Swoje handle oplakawat

Z deset tisýcu snad jen tisýc
Zustaw jim a nebo nic
Prestanau hody strojiwat
Sebe y dum swuj sterkowat

Budau wolat časy časy
Kdeže jsau ty žitné klasy
Které sme nekdy trhali
A bez potu žínawali

Pri swem handli a kupectwi
Tak bylo blahoslawenstwí
Které sotwy se nawrátí
Když se penezí ukrátí

3.) *Alter.*

Já se toho nestrachujem
A za handlem nebanujem
Ačkolwek sem k nemu wůli
Mel až do nynejší chwíli

Ješte mi jest lahko nyní
Promenit svoje mýnení
Když sem malý mladý chlapček
Od té doby budu žáček

Žák, student, potom jurista,
Za tým pak hned patwarista
A když te k tomu poučím
Co k swetskému stawu načím

Fiscalum, procuratorum,
Preductum transpectorum,
Obdržím službu lehaučko
Maje zprwu prázdne wrecko

Potom dáli Bůh žiwota
Produlžiti moje letá
Werím že jej nafutrujem
Neb nikdá nic neškodujem

W handlu jako welki kupcy
Prawdu mluwim werte chlapcy
Jen se k tomu všichni mejte
A o tom wyc rozprawejte.

4.) *Alter.*

Máli tak být a né jináč
Nejsyli lhár neb darmožráč
Tu cestu pujdeme
Na tej strune hrat budeme

Umeni wše prewyšuje
A kdo se nim ozdobuje
Ten se nestrachuje zlého
Ani toho škaredého

Chýru bankrot bankrot se stal
Jenom wte košeli zusal.
Učení lide wymají
Dostatek y odkladají

Dostatek na capitale
Na wetší, menší y malé
Moudrost nikde nic netratí
A len wšudy mnoho platí

Každý si moudrého wází
A k nemu o radu beží
Když je neco odporného
Potkává w žiwote jeho

W čem sy oni nemůž pomocy
Bez maudrých lidí pomocy
Bez práwa a bez stolici
Bez pisma aneb institaucy

Pokud tedy čas jest býti
Sejte žáci a to kwítí
Nyní zbírejte s pilností
Které y w samé starosti

Buda wám wůni dáwati
A smysly občerstwowati
Ano y wadá owoce
To jest rada mého srdce

5.) *Alter.*

Podle twýho wychowaní
A té weci powážení

Nikdo by temer žádného
Neučil se prospešného
Remesla, kunšta a handlu,
Ale by sy zwolil školu

Kdyby to tak lehce bylo
Jako se to promluwilo
Newyšli jako w škole gde?
Dokud weteš w hlavu wejde

Sedí prwní ode dwerí
Žáček dokud jen litery
Naučí se poznáwati
A potom je zas skladati
Za tým býwá powýšení

Trochu když se bere k čtení

Naučí se dobře čísti
Ab eadar ze swe hrstky

Odkládá a bere jiné
Knižky jemu naložené
Ewangeliium již téžši
Katechizmus menší vetší

Kancyonál, nowý zákon,
A gramatiku y gedikom
Colloqium primitiva
Tu potom žák hody mýwá

Když se začíná učiti
Zpameti, a se cwičiti
W počtowaní y též w psaní
A když jest v tom powolání

Lenoch, zahalač postawač
A jen časa swého mrhač
Ach kolikráte ten musý
Tam kukate kde z husy

Aneb w huslách sebe hráti
Bez obedu pozíratí
Ano y ty šiby ryby
Musí jísti a ne hryby

Klečēt musí z prowinení
A slibowat polepšení
A když slib nenaplanuje
Zas po zle postupuje

6.) *Alter.*

To já znám že tak w škole jde

A že se tak hnitkom wede

Který žák lubí postáwku

Jenžto žádnemu čloweku

Nedonáší nic dobrého

Ale wždycky mnoho zlého

Ten býwa trestán čím hřeší

Krom bolesti na swé duši

Zůstává newycwyčený

Tupý a neoswýcený

A když do rozumu přijde

Zanovati toho bude

Že si na škole známosti

Nechteli nabývat s pilností

Ja se toho nestrachuji

Nad tím ne nic nepresuji

Kdo jak slauží taký má plat

Otrhaný starý kabát

Já sa budem usilovat

A kdyby se mi snad dostat

Nekdy pritrafilo w škole

Wšak wím že mi z toho wole

Nenarostu na mem tele

Kež můj rozum w mojem čele

Wycwičí se a wybrausi

Wždy jsou dobrý karhaný psy

To w školách wětších pretaucí

Tam již študent nedostáwa

Ani gusta ani prawdy

Ani žádnéj tej pokuty

Která se připomenula

Mne se škola zachutnala

Pujdem do ni s weselostí

Tam nabudem rozumností.

7.) *Alter.*

Tak jest jista charisma

Že we wyšších nemusíme

Školách, pod seculi klásti

Aneb pod virguli

Ale tam cosi jiného

Trápí študenta welkého

Obzwlášte pak chudobného

A rodu poníženého

W Alumnií jídla skromne

Jednauc pres den chlap dostane

Kterýby tolik dwakráte

Snedl by snad i trikráté

Nenaplňuje snad bricha swého

Smutný jde na kwartýr jeho

Prijdá dom putrá si fauzy

A weda že se jen musí

Učit mnoho težkých wecý
Jak jest tomu w jeho srdci?
Jiste říká lanis festis
Človeče čo si poradíš?

Ač brícho máš prázdne dosti
Jen konej swé powinnosti
Ač se trebas cykán kuje
Hlad na zuby odkazuje

Nic neplati lamentowat
Kdo chce wice študirovat
Ten musí i něco trpět
Za tri noty alebo pěd,

Potom i študent chudobný
Který byl predtým potrebný
Dostane krídla i sílu
Ano chuť i k swému dílu

Jestli jest jen w swem učení
Pilný, mravný a statečný
Spomaha si w psote w bide
Tam ale tem mluví sobe

Neb dostáwa do učení
Menší dítky z poručení
Professoru a rectoru
Mladých pánu neb herulů

Od kterých neco mesyčne
Dostává, což k jeho ročné
Potrebe dosti býwa
A y nekdy z toho zbýwa.

Padli jest wšak i tam hnilak

Který študent anebo žák

Nezdá se mi, že by taký,

Netrpel test wolajaký

Nebo y tam na hnilaku

Maji strawu wšelijakau

A zvlášte na prestapaiku

Carer ba i nekdy bitku

Tresy jej a pakli zpurný

Jest y stale nepowolný

Rikaji toto *pergas*

Ivorsum vis ad garamantas.

8.) *Alter.*

Pilnému a statečnému.

Malému neb welikému

Žákowy i studentowy

Nikdo nic zleho nepowí

Učitel professor

Menší neb wětší rector

I já se wer jen umení

Držet budem, nebot není

Na swete práce stalejší

Lepší a užitečnejší

Umeni kdo koli werne

S člowekom wždycky zustane

W nocy na laužku y we dne

Na ceste aužká a bludné

W štěstí radosti i neštěstí
W smutku w bídě i w žádosti
Do smrti se toho drží
Pokud duše w tele wezí

Budte jen wy moji milí
Na čem ste se sjednotili
Kamarady toho pilní
Učení jenž neomylní

Užitek vydá každému
Wernému ctiteli swemu
Werte tomu werte práwe

Neb kto tomu werí mocne
Ten beží k tomu powolne
Nedbá na trní bodláci
Ale se jen pilne učí.

9.) *Alter.*

Wšichni my tomu weríme
A proto y tak chwalime

Litery wzácne umeni
Které žádnéj zkáze není
Nikdy poddané na swete
W nemž se mnoho zlého plete

Ohni, powodni zlodejum
Anebo wyteklým mordírum
O by jen ctni rodičowe
A všichni matky otcowe

Swe ditky do školy dali
Pilne je ta odsýlali
Trebars nebudau moudrácy
A sweta toho chytracy

Wšak by byli neborácy
Kdyby naskrz jen žáci
Z nich nebyli žádný nikdy
Dost by podstaupili bídy

Newedauce čísti psáti
Kolik tolik počtowati
Snadno by w bludy spadli
A uwíre pobludili

Neb lidé nepoučení
K powere jsauc zachwáčení
Snum weri oblud se bojí
A když na oblacých stojí

Kometa hned se strachuji
Wojni, moru neb ji maji
Za znamení všeho zlého
A moc ještě takowého

Lidi žijice w spastnosti
Werí, drží jen z hlauposti
Proč že ale rodičowa?
Matky a mnozý otcowé

Swé ditky neposýlají
Do školy, cwičit nedají
Protože sobe mnohem wíc
Zemské weci jenžto jsau nic

Wáží ku příkladu otce
Husy, telata, kačice
Které jejich malé dítky
Musejí pást, a ty kwitki

Kteréby jim víc radosti
Prinášeli blaženosti
Jenžby w škole nabýwali
Zanedbávají pomáli
Když pak sami jednou svého
Začnou užíwat zdráweho
Rozumu na rodičích svých
Naríkaji w tom zpozdilých

Že jich učiti nedali
Ale k robote jen hnali
Kdo robí, ten zle robí
Swojim ditkam welmi škodí

A s tým zawíram mluwení
W tomto našem zhromaždení.